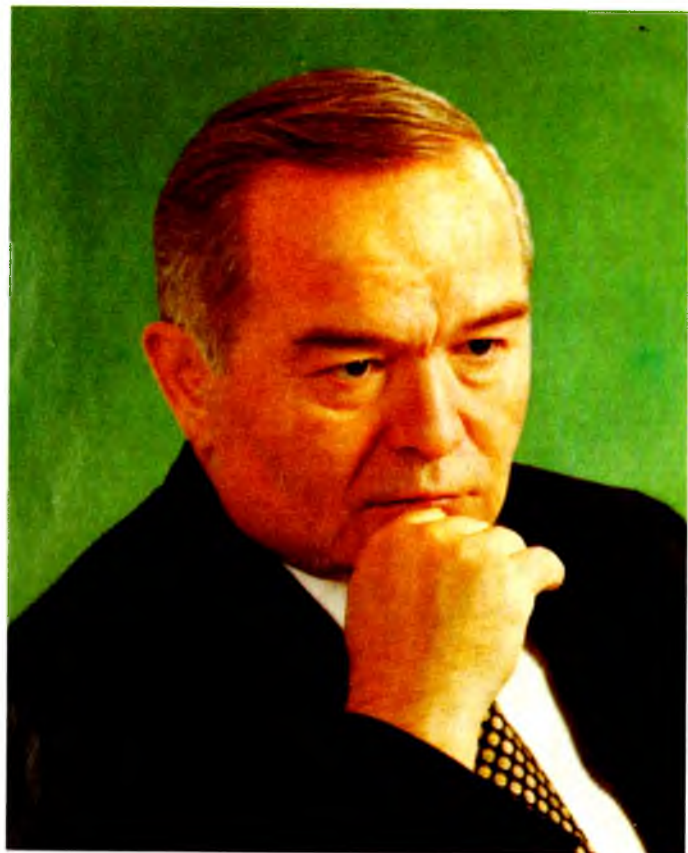

Ислом КАРИМОВ

АДОЛАТЛИ ЖАМИЯТ САРИ

"ЎЗБЕКИСТОН"

Ислом КАРИМОВ

467
323
1.23

АДОЛАТЛИ ЖАМИЯТ САРИ

66.3(5У)
К 25

Каримов Ислон.
Адолатли жамият сари.—Т.: “Ўзбекистон”, 1998.—160 б.

ББК 66.3(5У)+67.99(5У)

ISBN 5-640-02691-9

К $\frac{0804000000-121}{М 351 (04) 98}$ 98

© “ЎЗБЕКИСТОН” нашриёти, 1998

ЖАМИЯТИМИЗ МАФКУРАСИ ХАЛҚНИ — ХАЛҚ, МИЛЛАТНИ — МИЛЛАТ ҚИЛИШГА ХИЗМАТ ЭТСИН

САВОЛ. Муҳтарам Президент, аввало, нафақат журналхонларимиз, балки кенг жамоатчилигимизни ўйлантириб турган саволларга ўз муносабатингизни билдиришга розилик берганингиз учун Сизга ташаккур изҳор этамиз.

Маълумки, бундан бир юзу ўттиз йил муқаддам халқимиз миллий мустақиллиги ва тарихий давлатчилигини йўқотиб, мустамлака асоратига тушиб қолган эди. Шу давр мобайнида аجدодларимиз, миллатимиз машаққатли синов ва кураш йўлларини босиб ўтди. Боболаримиз чор Россиясининг зулмини беадад тортган бўлса, оталаримиз Октябрь тўнтаришини, Гражданлар урушини, қулоқлаштириш кампанияси, Сталин қатағонларини, Иккинчи жаҳон муҳорабасининг азобу уқубатларини, таҳликали эллигинчи ва ниҳоят “десантчилар зулми” номини олган саксонинчи йиллар воқеаларини бевосита бошидан кечирди. Биз — нисбатан ёш

***Ғояга қарши фақат ғоя,
фикрга қарши фақат фикр,
жаҳолатга қарши фақат
маърифат билан баҳсга
киришиш, олишиш мумкин***

авлод эса “ривожланган социализм” деб аталган даврни ҳам кўрдик, коммунистик мафкуранинг ҳукмрон тазйиқи остида ҳам яшадик. Бу мафкура зулм ва зўравонликка, гирромлик ва сохтакорликка асосланганини яхши биламиз. Шу сабабли ҳам у ҳалокатга учради.

Гарчи кейинги йилларда миллий мафкура яратиш борасида муайян ишлар қилинган бўлса-да, мафкура тушунчасига ҳанузгача ҳолис илмий таъриф берилган эмас.

Сиз мафкура деганда нимани тушунасиз? Жамият фаолиятида, хусусан, Ўзбекистоннинг бугунги ҳаётида мафкура қандай ўрин тутади?

ЖАВОБ. Мафкура ҳар қандай жамият ҳаётида зарур. Мафкура бўлмаса одам, жамият, давлат ўз йўлини йўқотиши муқаррар. Иккинчидан, қаердаки мафкуравий бўшлиқ вужудга келса, ўша ерда бегона мафкура ҳукмронлик қилиши ҳам тайин. Бунинг исботи учун ҳоҳ тарихдан, ҳоҳ замонамиздан кўплаб мисоллар келтириш қийин эмас.

Келинг, бир лаҳза атрофга теранроқ назар ташлайлик. Кўп синовлар, азобу уқубатлар, хатолар, фожиалар, урушлар, қатағонларни бошидан кечирган асримиз поёнига етаётган,

инсоният янги аср бўсағасида турган бугунги кунда турли хил эски ва янги мафкураларнинг ўзаро кураши ҳар қачонгидан ҳам кўра шиддатли тус олмоқда. Ранг-баранг, баъзан бири-бирига мутлақо зид дунёқарашлар, сиёсий, миллий, диний оқимлар, мазҳаб ва секталар ўртасидаги фикр талашувлари гоҳи баҳс-мунозара доирасидан чиқиб, қонли тўқнашувлар, оммавий қирғинларга сабаб бўлмоқда, одамлар бошига беҳисоб қайғу-кулфатлар солмоқда.

Бошқача айтганда, ҳозирги вақтда дунёда икки қарама-қарши қутб барҳам топган бўлса-да, турли хил мақсад-манфаатларни ифода этувчи мафкуралар тортишуви тўхтагани йўқ. Очик айтиш керакки, бу тортишувлардан кўзланган асосий мақсад — инсон, авваламбор ёшлар қалбини эгаллаш, муайян мамлакат ёки минтақадаги бирор миллат ёки халқнинг онгига, унинг сезги-туйғуларига таъсир ўтказиш, уни ўз дунёқарашига бўйсундириш, маънавий жиҳатдан заиф ва тобе қилиш. Фикр қарамлиги, тафаккур қўллиги эса ҳар қандай иқтисодий ёки сиёсий қарамликдан ҳам кўра даҳшатлидир.

Узоқ тарихимиздан маълумки, ҳар қандай зўравон босқинчилар ва юртимизда ҳукмронлик қилмоқчи бўлган кучлар ёвуз ниятларига эришиш учун аввало миллий маданият ва анъаналаримизни йўқ қилиш, шу йўл билан бизни маънавий жиҳатдан заифлаштиришга, куч-қудратимизни йўқотишга ҳаракат қилганлар. Бу ҳақиқатни ҳеч қачон ёдимиздан чиқармаслигимиз керак.

***Энг даҳшатлиси — фикр
қарамлиги, тафаккур қуллиги
Миллий мафкура — миллатни
бирлаштирувчи байроқдир***

Бугунги кунда одамзод маълум бир давлатлар ва сиёсий кучларнинг манфаатларигагина хизмат қиладиган, олис-яқин манбалардан тарқаладиган, турли маъно-мазмундаги мафкуравий кучларнинг таъсирини доимий равишда сезиб яшайди. Ахборот асри, электроника асри деб аталган XX асрнинг ниҳоясида — бугунги давримизда бу таъсирлардан холи бўлиш деярли имконсиздир. Таъбир жоиз бўлса, айтиш мумкинки, бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларига нисбатан ҳам кўпроқ кучга эга. Энг қизиғи, шу билан бирга, кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқ, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин.

Мана шундай бир вазиятда одам ўз мустақил фикрига, собит эътиқодига, ўзи таяниб яшайдиган ҳаётий-миллий қадриятларга, шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли мафкураларнинг босимига, уларнинг гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги тазйиқларига бардош бериши амримаҳол. Буни кундалик ҳаётда учраб турадиган кўплаб

воқеалар мисолида ҳам кузатиш мумкин. Масалан, Япониядан тарқалган “АУМ Сенрикё” деган диний оқим вакилларининг фаолиятини эслайлик. Улар дунёнинг турли мамлакатларидаги юзлаб ёш йигит-қизларни иродасидан, онг-шууридан маҳрум қилиб, зомби — яъни манқуртга айлантириб қўйгани яхши маълумку. Ёки дин ниқоби остида Марказий Осиё, жумладан, Ўзбекистонга ҳам кириб келишга уринаётган ваҳҳобийлик оқими намояндаларининг зарарли кирдикорларини олайлик. Бу каби ҳолатларнинг қандай мудҳиш оқибатларга олиб келишини, менингча, узоқ тушунтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

Кўриниб турибдики, табиатда ҳам, жамиятда ҳам вакуум — бўшлиқ бўлиши мумкин бўлмаганидек, мафкура соҳасида ҳам бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Айниқса, бутун дунёда, жумладан, информация оламида глобаллашув жараёни кечаётган ҳозирги пайтда, яъни лўнда қилиб айтганда, жаҳоннинг бир чеккасида содир бўлаётган воқеалар ва ҳаракатларнинг тез тарқалиб кетаётганини ҳисобга олганда, бу масаланинг аҳамияти ва долзарблиги янада ортиб бормоқда.

Фикримни соддароқ қилиб тушунтиришга уриниб кўраман.

Агар аср бошидаги ҳаёт ва тафаккур тарзи билан бугунги кунни қиёсласак, ер билан осмонча фарқни яққол кўрамиз. Техник тараққиёт ҳозиргидек юксак босқичга кўтарилмаган

***Мафкурасиз одам, жамият,
давлат ўз йўлини йўқотади***

бир даврда дунёнинг тартиботи ҳам, одамлар ўртасидаги муносабатлар ҳам, бинобарин, мазънавий-мафкуравий тушунчалар ҳам шунга мос равишда содда ва аниқ-равшан эди.

Яқинда Абдулла Қодирийнинг “Ғирвонлик Маллавой” деган кичик бир асарини ўқиб қолдим. Унда асримиз бошида Туркистонга поезд кириб келиши билан боғлиқ бир ҳангома кулгили шаклда акс эттирилади. Наманганга темир йўл тортилиб, синов паровози келадиган бўлади. Паровозни умрида кўрмаган одамлар уни буғ қуввати билан юрадиган “жонивор” деб тасаввур қилишади. “Ўзи қоп-қора бўлса, юрганда дам-бадам пишқирса, чанқаганда қичқирса, минг челақлаб сув ичиб, очиққанда бўқирса, бу — албатта, зўр бир ҳайвон бўлса керак”, деб ўйлашади. Кимдир унга “қора айғир” деб ном ҳам қўяди. Синов паровози келишидан бирор кун илгари уни кутиб олишга тайёргарлик кўрилади. Станция ёнига “қора айғир”га атаб ўн арава кўк беда, эллик пудча арпа тайёрлаб қўядилар...

Албатта, бу асарда жиндак муболаға, ҳазил-мутоиба ҳам йўқ эмас. Лекин у ўша пайтдаги одамларнинг тасаввурларию дунёқарашлари нақадар одми, содда, самимий бўлганини ҳам

кўрсатади. Шу билан бирга, бу фақат ўзбек халқига хос хусусият эмас, бошқа халқларнинг ҳам ўша даврдаги турмушини кўздан кечирсангиз, шунга яқин жиҳатларни учратиш мумкин.

Энди шундай ҳолатни ҳозирги кунда тасаввур қилиш мумкинми? Айтайлик, компьютер, факс, "уяли" телефон, параболик антенна, электрон почта каби муъжизалар ҳаётимизга нисбатан яқинда кириб келди. Лекин ҳозир шу муъжизалар билан юртимизнинг энг олис ва чекка қишлоғида яшаётган мактаб ўқувчисини ё бўлмаса бирор отахонни ҳайратга солиш мумкинми? Эҳтимол, улар бу нарсаларга бирпас ҳайрон бўлиб турар, аммо кейин худди бу асбобларни умр бўйи биладигандек тезда кўникиб, ўзлаштириб кетади.

Айтайлик, ҳозир жаҳоннинг олис бир бурчагида қандайдир воқеа содир бўлса, зум ўтмай бутун дунёга маълум бўлади. Ва бу воқеа ер юзининг бошқа бир четида дарҳол акс садо беради. Биздан узоқ-узоқ минтақалар ва ҳудудларда рўй бераётган яхши ва ёмон ишлар, уларнинг таъсирлари ҳам ҳаётимизга яшин тезлигида, биздан сўраб-негиб ўтирмасдан кириб келаверади. Замонавий ахборот майдонидаги ҳаракат шунчалар тифиз, шунчалар тезкорки, энди илгаригидек, ҳа, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво ўтириб бўлмайди.

Мана шу шарт-шароитларнинг барчаси ҳам маънавият, миллий мафқуранинг аҳамиятини

**Маънавиятимиз қўлимизда
енгилмас кучга айлансин**

янада кучайтиради. Чунки, сир эмас, баъзан беозоргина бўлиб туюлган мусиқа, оддийгина мультфильм ёки реклама лавҳаси орқали ҳам маълум бир мафкуравий мақсадлар ва интилишлар ифодаланади.

Демак, бугунги кунда ғояни, фикрни тақиб билан, маъмурий чоралар билан энгиб бўлмайди. **Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мумкин.**

Ҳар бир инсон, ҳар бир фуқаро буни яхшилаб тушуниб, мағиз-мағзига етиб олиши керак. Чунки жамиятнинг, жамият аҳлининг мустаҳкам ва равшан мафкураси бўлмаса, ўз олди-га қўйган аниқ бир мақсад-муддаоси бўлмаса, у муқаррар равишда инқирозга юз тутаяди.

Модомики, мақсад, ғоя ҳақида мулоҳаза юритаётган эканмиз, илгари айтган бир фикримни такрорлаб ўтсам, ўринли бўлар, деб ўйлайман.

Мақсад дегани — халқни, миллатни бирлаштирувчи, йўлга бошловчи бамисоли бир байроқ. Бу байроқ бутун Ўзбекистон халқиининг руҳини, ғурур-ифтихорини, керак бўлса, қудратини, орзу-интилишларини мужассамлаштирадиган улуғ кучдир. Давлатимизнинг, халқимизнинг, эл-

юртимизнинг мақсади ўзининг улуғворлиги, ҳаётийлиги ва ҳаққонийлиги билан ҳаммамизни жалб этадиган бўлмоғи лозим. Токи бу мақсад халқни — халқ, миллатни — миллат қила билсин, қўлимизда енгилмас бир кучга айлансин.

Одамларнинг минг йиллар давомида шаклланган дунёқараши ва менталитетига асосланган, айнаи вақтда шу халқ, шу миллатнинг келажagini кўзлаган ва унинг дунёдаги ўрнини аниқ-равшан белгилаб беришга хизмат қиладиган, кечаги ва эртанги кун ўртасида ўзига хос кўприк бўлишга қодир ғояни мен жамият мафкураси деб биламан.

Шўро даврининг мафкураси, коммунистик дунёқараш, агарки аслини суриштирсангиз, моҳият эътиборига кўра, бизнинг турмуш тарзимизга, халқимизнинг табиатига тамоман бегона эди. Шунга қарамасдан, кишиларнинг онгига мажбуран сингдирилган бу сохта таълимотнинг салбий таъсири ҳануз сезилиб туради. Афсуски, биз бу сарқитлардан ҳали буткул халос бўла олганимиз йўқ.

Шунинг учун ҳам истиқлолга эришган кунимиздан бошлаб миллий мафкура, Ўзбекистон жамиятининг миллий ғоясини яратиш масаласи долзарб бўлиб келмоқда.

Албатта, мафкурани бир кун ёки бир йилда яратиб бўлмайди. Чунки мафкура шаклланади, шакллантириб борилади. Унинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиш мумкин. Аммо бу тамойиллар реал ҳаётда ўз ўрнини топмаса, бун-

**Мафкура полигонлари ядро
полигонларидан кучлидир**

дай мафкура фақат қоғозда бўлади, холос. Шунинг учун ҳам, менинг фикримча, мафкурани шакллантириш жараёнида, авваламбор, мамлакатнинг бугунги ҳаёти, ўтмиши, келажаги, бутун тақдири учун қайғурадиган, Ватан қисмати-ни ўз қисмати деб биладиган кенг жамоатчиликнинг илғор дунёқараш ва тафаккурига асосланиш лозим.

Иккинчи шарт шундан иборатки, миллий тарихимиз ва умумбашарий тараққиёт ривожига унутилмас ҳисса қўшган олиму фузалоларнинг мафкура ва унинг жамият ҳаётидаги аҳамияти ҳақида қолдирган илмий мероси, фалсафий қарашларини ҳар томонлама ўрганиш даркор. Мен бу ўринда Абу Наср Форобий, Беруний, Ибн Сино, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Баҳоуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро каби улуғ аждодларимизнинг шу мавзуга дахлдор асарларини назарда тутяпман.

Масалан, Форобийнинг ўша машҳур “Фозил одамлар шаҳри” асарини эсга олайлик. Бундан минг йилча муқаддам яратилганига қарамасдан, бугунги ўқувчи ҳам бу асардан ҳозирги ҳаётнинг мураккаб муаммоларини ҳал қилишда асқатадиган муҳим фикр ва йўл-йўриқларни топа олади.

Мен миллий мафкура хусусида бош қотираётган олимларимиз, маънавият ва маърифат соҳаси ходимларига ер юзида инсоният ва давлатчилик пайдо бўлганидан буён шаклланган жамиятнинг ривожланиш қонуниятларини тегаран ўрганиш, кишилиқ тарихининг юксалиш ва таназзул даврларини, тараққиётни ана шу инқирозлардан омон сақлаб қолувчи ижтимоий-маънавий омилларни ҳар томонлама тадқиқ этган ҳолда бирон хулосага келишни тавсия этган бўлур эдим.

Шу муносабат билан бу мафкуранинг шаклланишида кимнинг манфаатлари ва қарашлари юзага чиқиши керак, деган савол туғилади.

Бордию бу саволга мендан жавоб сўралса, даставвал Ўзбекистонда яшаётган, ўз тақдири тимсолида минг-минглаб кишиларнинг тақдирини мужассамлаштирган ватандошимизнинг ҳаётини, унинг орзу-интилишларини, бутун ва эртанги кунга бўлган умидворлигини ўзимча тасаввур қилишга уриниб кўрардим. Ўзимни шу одамнинг ўрнига қўйиб, унинг кўзи, идроки, тафаккури, ёндашуви билан келажакка қарардим.

Содда қилиб айтганда, жамиятимизнинг мафкураси шу жамиятнинг таянчи бўлмиш оддий инсон ва унинг манфаатларини ифода этиши, халқимизнинг беҳатар, тинч-омон, фаровон, бадавлат турмушга эришиши учун куч-ғайрат манбаи бўлиши лозим.

Ўзбекистоннинг миллий мафкураси мамлакатимизнинг мана шу минтақада, ён-атрофда-

**Мафкура — ўтмиш ва
келажак ўртасидаги
кўприкдир**

ги давлатлар орасида ва жаҳон миқёсида ўзига муносиб ўринни, яна ҳам аниқроқ айтадиган бўлсак, ўзининг ихтисосини тўғри ва холисона англаб, шу асосда изчил ҳаракат қилишимиз учун хизмат этиши зарур.

Хўш, миллий ғоя, миллий мафкура нима-ларни ўзида мужассамлантириши ва қандай талабларга жавоб бериши керак?

Миллий мафкура, **авваламбор**, ўзлигимизни, муқаддас анъаналаримизни англаш туйғуларини, халқимизнинг кўп асрлар давомида шаклланган эзгу орзуларини, жамиятимиз олдига бугун қўйилган олий мақсад ва вазифаларни қамраб олиши шарт.

Иккинчидан, жамиятимизда бугун мавжуд бўлган хилма-хил фикрлар ва ғоялар, эркин қарашлардан, ҳар қандай тоифалар ва гуруҳларнинг интилишлари ва умидларидан, ҳар қандай инсоннинг эътиқоди ва дунёқарашидан қатъи назар, уларнинг барчасини ягона миллий байроқ атрофида бирлаштирадиган, халқимиз ва давлатимизнинг дахлсизлигини асрайдиган, эл-юртимизни энг буюк мақсадлар сари чорлайдиган ягона ғоя — мафкура бўлиши керак.

Учинчидан, миллий мафкурамиз ҳар қандай миллатчилик ва шунга ўхшаган унсурлардан,

бошқа элат ва халқларни менсимаслик, уларни камситиш кайфияти ва қарашларидан мутлақо холи бўлиб, қўшни давлат ва халқлар, умуман жаҳон ҳамжамиятида, халқаро майдонда ўзимизга муносиб ҳурмат ва иззат қозонишда пойдевор ва раҳнамо бўлиши даркор.

Тўртинчидан, миллий ғоя биринчи навбатда ёш авлодимизни ватанпарварлик, эл-юртга садокат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбига инсонпарварлик ва одамийлик фазилатларини пайванд қилишдек олижаноб ишларимизда мададкор бўлиши зарур.

Бешинчидан, у Ватанимизнинг шонли ўтмиши ва буюк келажагини узвий боғлаб туришга, ўзимизни улуғ аجدодларимиз боқий меросининг муносиб ворислари деб ҳис қилиш, шу билан бирга, жаҳон ва замоннинг умумбашарий ютуқларига эришмоққа йўл очиб берадиган ва шу мақсадларга муттасил даъват қиладиган ғоя бўлиши керак.

Миллий ғоя, миллий ифтихор кундалик машаққатли ишларимизда ва бунёдкорлик фаолиятимизда кучимизга куч, ғайратимизга ғайрат қўшиб, ҳақиқатан ҳам келажаги буюк давлат қураётганимизга мустаҳкам ишонч бағишлаб, руҳимизни баланд, белимизни бақувват қилишига ишонаман.

Миллий мафкура воситасида элу юрт бирлашади, ўз олдига буюк мақсадлар қўяди ва уларни адо этишга қодир бўлади.

Миллатнинг, халқнинг ҳамжиҳатлиги эса ҳар қандай тараққиётнинг гаровидир.

**Миллатнинг, халқнинг
ҳамжиҳатлиги тараққиёт
гаровидир**

САВОЛ. Сиз мустақил давлатнинг етакчиси сифатида фаолиятингизнинг дастлабки кунидан бошлаб мамлакатимизда таълим-тарбия тизimini тубдан ислоҳ қилишдек ғоят муҳим ва мураккаб ишга бевосита раҳбарлик қилиб келмоқдасиз. Сизнинг ташаббусингиз билан бу борада амалга оширилган улкан ишларнинг баъзиларини эслаб ўтсак: вилоятларимиз марказларида ўнга яқин университетлар ташкил этилди, истиқлолга қадар бизда умуман бўлмаган бир қанча олий ўқув yurtлари, жумладан, Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия, Жаҳон тиллари дорилфунунлари, Давлат ва жамият қурилиши, Банк-молия, Ички ишлар, Қуролли Кучлар академиялари, Кончилик институти, Фуқаро авиацияси институти каби янги таълим даргоҳлари очилди, замонавий лицей ва коллежлар таъсис қилинди, “Улуғбек”, “Умид”, “Устоз” каби жамғармалар тузилиб, ривожланган хорижий мамлакатлардаги энг нуфузли олий ўқув yurtларига юзлаб ёшлар ўқишга юборилди, муаллим-мураббийларнинг билим ва савиясини юксалтириш борасида жиддий ишлар амалга оширилмоқда.

Ўтган йили Олий Мажлис сессиясида қабул қилинган Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастури ғоясининг бош ташаббускори ва ташкилот-

чиси ҳам мамлакат Президенти бўлганини кенг жамоатчилик яхши билади. Яқинда матбуотда Сиз имзо чеккан яна иккита муҳим ҳужжат эълон қилинди. Уларнинг биринчиси “Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида”, иккинчиси эса “Ўзбекистон Республикасида ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” деб аталади. Сизнинг сиёсатингизда таълим-тарбия масаласига бу қадар катта эътибор берилишининг сабаблари нимада?

ЖАВОБ. Мен Абдулла Авлониининг “Тарбия биз учун ё ҳаёт — ё мамот, ё нажот — ё ҳалокат, ё саодат — ё фалокат масаласидир” деган фикрини кўп мушоҳада қиламан.

Буюк маърифатпарварнинг бу сўзлари асримиз бошида миллатимиз учун қанчалар муҳим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги кунда биз учун ҳам шунчалик, балки ундан ҳам кўра муҳим ва долзарбдир.

Чунки таълим-тарбия — онг маҳсули, лекин айни вақтда онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ўзгартирмасдан туриб онгни ўзгартириб бўлмайди. Онгни, тафаккурни ўзгартирмасдан туриб эса биз кўзлаган олий мақсад — озод ва обод жамиятни барпо этиб бўлмайди.

Кўриб турганимиздек, буларнинг барчаси бир-бири билан занжир каби чамбарчас боғлиқ масалалардир.

***Онгли турмуш — жамият
ҳаётининг бош мезони***

Мен кўп йиллар давлат режалаштириш идораларида ишлаганман. Хизмат тақозосига кўра фан ва таълим масалалари билан ҳам шуғулланганман. Шу сабабли, совет таълим тизимининг барча жиҳатларини яхши биламан, деб айта оламан.

Бизга мерос бўлиб қолган таълим-тарбия тизимининг маълум бир маъқул жиҳатлари билан бир қаторда унинг энг номақбул томони шундан иборат эдики, ўқув жараёнида ўқувчи ва талабаларни мустақил ва эркин фикрлашга йўл қўймаслик, ҳар қайси ўқув юртини битирувчиларнинг билимига қараб эмас, аввало, уларнинг собиқ совет тузумига ва сохта ғояларга садоқатини ҳисобга олиб баҳолаш ва ҳаётга йўллаш тамойили асосий ўринни эгаллар эди. Кўп жойларда сифат ўрнига сон кетидан қувиш устунлик қиларди. Кўпчилик ҳақиқий билим ёки малака орттириш мақсадида эмас, амалтақал қилиб дипломли бўлиб олиш илинжида техникум ёки институтларга кирар эди. Бу тузумдан бизга қолган мерослар ичидаги шунга ўхшаган салбий асоратларни, афсуски, ҳозир ҳам сезиб турибмиз.

Бу тизим ватанига, халқига, миллатига фидокор, мустақил фикрлайдиган, бирон бир ма-

салани онгли равишда, масъулият билан ҳал қиладиган, изланувчи, янгиликка интилувчи кадрларни эмас, асосан саёз савияли ходимларни, муте кишиларни минг-минглаб етиштирган эди. Жамиятимизни янгилаш, ислохотларни ҳаётга татбиқ этиш, бозор иқтисодиёти асосларини барпо қилишга ўтар эканмиз, ана шундай онги қотиб қолган, азму шижоатдан йироқ, эл-юрт манфаати учун куйиб-ёнмайдиган кадрлар муттасил равишда ишнинг белига тепиб туришини ҳис қилдик, очигини айтсам, ҳозир ҳам сезяпмиз.

Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ бутун мамлакат миқёсида таълим-тарбия, илм-фан, касб-ҳунар ўргатиш соҳаларини ислоҳ қилишга ниҳоятда катта зарурат сезила бошлади. Бусиз жамиятимизнинг бирон бир соҳасини ўзгартиришга киришиб бўлмас эди. Ислохотларнинг тақдири ва самараси биринчи навбатда кадрларнинг савиясига, уларнинг замон ва тараққиёт талабларига нечоғлиқ жавоб беришига тақалиб қолар эди. Юртимизнинг эртанги ҳаёти ва тақдири авваламбор шу муаммоларни узил-кесил ечиш билан чамбарчас боғланганини ҳар қайси фикрловчи одам англаши қийин эмас.

Шу сабабли ҳам биз ниҳоятда мураккаб, кўп вақт ва кўп маблағ талаб этадиган ана шу вазифани адо этишга киришдик. Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастурини ишлаб чиқиш билан боғлиқ жараён узоқ йиллар мобайнида бу

Мақсадимиз — эркин шахсни тарбиялаш

соҳада талай муаммолар йиғилиб қолганини кўрсатди. Мен бунга ушбу дастур лойиҳаси устида саккиз ой мобайнида ишлаш жараёнида шахсан амин бўлдим. Шунинг учун ҳам бу оғир, масъулиятли, аммо ҳал қилишни асло пайсалга солиб бўлмайдиган ишни қадам-бақадам, изчиллик билан бажаришга бел боғладик.

Ишончим комил: агар бу ислохотни муваффақиятли равишда амалга ошира олсак, тез орада биз ҳаётимизда ижобий маънодаги “портлаш эффекти”га, яъни унинг самарасига эришамиз.

Бу нима дегани?

Кадрлар тайёрлаш Миллий дастуримизда, шу жумладан, ҳали сиз тилга олган икки ҳужжатда назарда тутилган вазифалар тўлиқ амалга ошган тақдирда улар, **биринчидан**, ижтимоий-сиёсий иқлимга ижобий таъсир қилади ва натижада мамлакатимиздаги мавжуд муҳит бутунлай ўзгаради.

Иккинчидан, таълимнинг янги модели ишга тушгач, инсоннинг ҳаётдан ўз ўрнини топиш жараёни тезлашади. Ҳар қандай одам ҳам ўсмирлик чоғида, эндигина вояга етиб келаётган даврида жамиятдан муносиб ўрнини топиши керак. Акс ҳолда бу нарса ноҳуш оқибат-

ларга, баъзан эса оғир фожиаларга, ҳатто ижтимоий ларзаларга ҳам сабаб бўлади. Ёш йигит-қизларимизнинг ишда, турмушда, оила ва жамоа орасида ўз ўрнини тополмаслик ҳолатлари уларнинг жамиятда ўз қадрини йўқотишига олиб келади. Ўз қадрига, ўз шаънига эга бўлмаган инсон ҳаётда кўп-кўп тўсиқларга дучор бўлади, беқарор ва салбий таъсирларга тез берилади, унинг шахс сифатидаги емирилиши ҳам тез кечади.

Биз жорий этилаётган мазкур таълим модели орқали аввало ана шу вазиятнинг олдини оламиз. Қолаверса, ёшларни муайян бир ихтисосга эга қилиб, ҳаётга йўлланма берамиз. Дунёга умид билан қадам қўйиб келаётган навниҳол инсон ҳаётдан муносиб ўрнини топса, турмушидан, тақдиридан, ватанидан рози бўлиб яшайди, умр бўйи бунёдкорлик фаолияти билан машғул бўлади.

Бу ғоят муҳим ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга бўлган масаладир.

Учинчидан, таълимнинг янги модели жамиятда мустақил фикрловчи эркин Шахснинг шаклланишига олиб келади. Ўзининг кадр-қимматини англайдиган, иродаси бақувват, иймони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган инсонларни тарбиялаш имконига эга бўламиз. Ана шундан кейин онгли турмуш кечириш жамият ҳаётининг бош мезонига айланади. Шунда одам оломон бўлиб, ҳар лаҳзада серкага эҳтиёж сезиб эмас, аксинча — ўз ақли, ўз тафаккури, ўз

***Кучли давлатдан —
кучли жамият сари***

меҳнати, ўз масъулияти билан, онгли тарзда, озод ва ҳур фикрли инсон бўлиб яшайди. Бундай одамлар уюшган жамиятни, улар барпо этган маънавий-руҳий муҳитни сохта ақидалар, бақириқ-чақириқлар, ҳавойи шиорлар билан асло бузиб бўлмайди. Уларни ўзлари ақл-идрок ва қалб амри билан танлаб олган ҳаётий мақсадлардан чалғитиб ҳам бўлмайди.

Тўртинчидан, таълимнинг янги модели жамиятимизнинг потенциал кучларини рўёбга чиқаришда жуда катта аҳамият касб этади. Ҳар қайси инсонда муайян даражада интеллектуал салоҳият мавжуд. Агар шу ички қувватнинг тўлиқ юзага чиқиши учун зарур бўлган барча шарт-шароит яратилса, тафаккур ҳар хил қотиб қолган эски тушунча ва ақидалардан халос бўлади. Ва ҳар қайси инсон Аллоҳ таоло ато этган ноёб қобилият ва истеъдодини аввало ўзи учун, оиласининг, миллати ва халқининг, давлатининг фаровонлиги, бахт-саодати, манфаати учун тўлиқ бахшида этса, бундай жамият шу қадар кучли тараққиётга эришадики, унинг суръат ва самарасини ҳатто тасаввур қилиш ҳам осон эмас. Олдимизда турган буюк мақсадларга эришишда жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси қўшадиган ҳисса шу ҳисобдан беқиёс бўлиши

муқаррар. Мен “портлаш эффекти” деганда айнан шундай ҳолатни назарда тутмоқдаман.

Бешинчидан, биз фуқаролик жамияти қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз. Бу соҳада дастлабки, аммо муҳим қадамлар қўйилди. Ишончим комилки, вақти-соати келиб, бугунги ўтиш даври учун зарур бўлган кучли давлат функциялари ва аломатлари аста-секинлик билан тадрижий равишда кучли жамият зиммасига ўтади. Мана шу йўл, мана шу назарий масаланинг моҳиятини атрофлича ёритиш, уни ҳаётимизда, амалиётимизда ҳал қилувчи сиёсатга айлантириш нафақат бугунги, балки эртанги кунимизнинг ҳам энг муҳим ва долзарб вазифасидир. Тараққиётнинг умумбашарий қонуниятлари, инсониятнинг кўп йиллик ҳаётида синовлардан ўтиб, ижобий натижалар берган тажрибалар худди шу йўлни тақозо этади.

Биз бир нарсани яхши англаб олишимиз керакки, умумий ва махсус билимларга эга, онгли, тафаккури ҳар хил “измлар”дан озод, замонавий дунёқараш, миллий ва умуминсоний қадриятларга ворис бўлган инсонларгина фуқаролик жамиятини барпо этишга ва уни янада такомиллаштиришга қодир бўлади.

Бу моделдан кўзланган яна бир мақсад бор. Унинг воситасида биз дунёдан муносиб ўрин олишга, ўзбек номини янада кенг ёйиб тараннум этишга эришамиз.

Бугун халқаро ҳаёт, кишилиқ тараққиёти шундай босқичга кирганки, энди унда ҳарбий

**Жаҳолат —
маърифатнинг кушандаси**

қудрат эмас, балки интеллектуал салоҳият, ақл-идрок, фикр, илгор технологиялар ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Амир Темур бобомизнинг “Куч — адолатда” деган машҳур таъбирини бугунги кунга нисбатан қўллаб айтадиган бўлсак, мен унга қўшимча қилиб **“Куч — билим ва тафаккурда”** деган бўлардим. Келгуси асрда бу тамойил янада кучаяди ва ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларини қамраб олади. Бинобарин, халқаро майдонда биз бошқа мамлакатлар билан соғлом фикр мусобақасига, ижодий рақобатга киришмоғимиз лозим бўлади. Бизнинг келажагимиз мана шу мусобақа ва рақобатга қай даражада бардош бера олишимизга боғлиқ. Ўйлайманки, бунинг учун миллатимизнинг салоҳияти ҳам, ақл-заковати ҳам етарли.

Мана, яқинда “Умид” жамғармаси орқали Европа, Осиё ва АҚШнинг энг нуфузли университетларида ўқиётган талабаларимиздан ўн беш нафари магистрлик ва бакалаврлик илмий даражаларига муддатидан олдин сазовор бўлгани ҳақида хабар олдик. Мен бу хушxabарни эшитиб, худди ўзимнинг ўғил-қизларим шундай ютуққа эришгандек бениҳоя хурсанд бўлдим. Бу — ҳаётимдаги энг қувончли воқеалардан бири бўлди десам, муболаға бўлмайди.

Ўзбек миллатининг, ўзбек фарзандларининг қобилият, зеҳн-заковат, тиришқоқлик борасида бошқа ҳеч бир миллат ёки халқдан қолишадиган жойи йўқ. Фақат мавжуд интеллектуал имкониятларимизни тўлиқ ишга солишимиз, улардан мукаммал тарзда фойдалана билишимиз зарур. Ота-боболаримиз шуҳратининг соясига маҳлиё бўлиб юрадиган даврлар энди ўтди. Бугун жаҳон биздан ўз сўзимизни айтишимизни, ўз тафаккуримизни намоён этишимизни талаб қилмоқда. Бошқа халқлар, бошқа миллатлар бизга ётсираб-беписанд қарамаслиги, балки бизни эътироф этиши, бизни эҳтиром этиши керак. Биз ана шу юксак муносабат ва ҳурматга лойиқ бўлишимиз даркор.

Тўққизинчи — ўн бешинчи асрларда маърифатли дунё бухорийлар, фарғонийлар, хоразмийлар, берунийлар, ибн синолар, улуғбекларни қанчалик иззат-икром қилган бўлса, йигирма биринчи асрда биз халқимиз, миллатимизга нисбатан ана шундай эҳтиромни қайтадан қўлга киритишимиз керак. Ўша даврда улуғ аждодларимиз асос солган ва оламга донг таратган илмий мактабларни замонавий шаклда қайтадан тиклашимиз лозим.

Такрор айтаманки, бунга таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш билангина эришиш мумкин. Аслида таълим-тарбия соҳасидаги ислохотнинг чегараси ва поёни йўқ. Токи ҳаёт давом этар экан, таълим ҳам, тарбия ҳам замон ўртага қўяётган янги-янги талабларга

Жаҳонга ўз сўзимизни айтайлик

кўра муттасил равишда ўзгариб-янгиланиб бораверади. Фақат, биз бу соҳадаги дастлабки қадамларни тўғри қўя олсак, пойдеворни мустаҳкам қилиб барпо этсак, мен шунга ишонманки, бугунги авлод унинг самарасидан баҳраманд бўлажак, келгуси авлод эса бизнинг қилган шу ишларимизни эҳтиром ва миннатдорлик туйғуси билан эслайди.

САВОЛ. *Сиз шуғулланадиган ғоят кўламдор ва серқирра масалалар, адо этадиган вазифалар бири биридан муҳим ва зарур. Уларнинг барчаси мамлакат ва жамият, ҳар қайси фуқаронинг ҳаёти, келажаги учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Аммо Сизнинг фаолиятингиздаги энг устувор йўналиш, энг олий мақсад нимадан иборат?*

ЖАВОБ. Агар бу саволга бир оғиз сўз билан жавоб бериш лозим бўлса, мен “Халқимнинг омонлиги”, деб айтган бўлардим. Содда қилиб айтганда, элу юртимизнинг осойишталиги, осмонимизнинг мусаффолиги, сарҳадларимизнинг беҳатарлиги, бугунги кунимиздан розилик, эртанги ҳаётга ишонч, оналаримиз ва фарзандларимиз юзидаги табассум, бу — мен ўз фаолиятимда интиладиган энг олий мақсаддир. Халқимнинг осойишталиги ва фаровонлиги мен учун ҳамма нарсадан афзал.

Бу дунёда инсон ўз меҳнати, ақл-ғайрати билан кўп нарсага эришиши мумкин. Бойлик-ка ҳам, шон-шухратга ҳам, илмий, ижодий кашфиётларга ҳам, оила, севги бахш этадиган бахту саодатга ҳам. Фақат бунинг учун аввало инсоннинг уйида, маҳалла-кўйида, юртида, қисқача айтганда, одамнинг кўнглида тинчлик-хотиржамлик ҳукм суриши керак. Узоққа бормайлик, мана шу Миллий дастурдан кўзланган мақсадларни амалга ошириш учун ҳам энг аввало тинчлик-омонлик даркорлигини бугун ким инкор эта олади дейсиз!

Мен бу тўғрида илгарилари ҳам кўп бор айтганман. Аччиқ тажрибалар асосида туғилган ва қалбимга чуқур ўрнашган шу ҳаётий ҳақиқатни такрорлашдан толмайман: тинчлик-омонлик бўлса, ҳамма нарса бўлади — ислоҳот ҳам, бозор иқтисодиёти ҳам, жамиятимизнинг янгиланиши ҳам. Аслида ҳаётимиздаги бугунги барча ислоҳот, демократик ўзгаришлардан кўзланган мақсад — юртдошларимизнинг турмушини фаровон қилиш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, манфаатларини ҳимоя этиш.

Бизнинг сиёсатимизнинг бош йўналишини Ўзбекистон хавфсизлиги ташкил этади. Албатта, ҳозирча турмушимиз биз орзу этган даражада эмас. Ҳали етишмовчиликлар, қийинчиликлар ва йўлимизда тўсиқлар ҳам оз эмас. Аммо шундай мураккаб бир вазиятда одамлар омонлиги, мамлакатимиз тинчлигини таъминлашга эришаётганимиз, ўйлайманки, бизнинг энг катта ютуғимиздир.

***Юртимизнинг хавфсизлиги —
сиёсатимизнинг бош йўналиши***

Чуқурроқ мулоҳаза юритиб қарайдиган бўлсак, шу ҳолни кўрамизки, Ўзбекистон дунёдаги етакчи давлатларнинг, турли-туман сиёсий кучларнинг бир-бирига зид манфаатлари ўзаро муттасил тўқнашиб турадиган бир майдонда жойлашган. Биз буни истаймизми-йўқми, тарих, тақдир тақозоси шундай. **Юртимиздаги беҳисоб табиий бойликлар, унинг геостратегик шароити жаҳонда бизга нисбатан фақат хайрихоҳлик ёки ҳавас туйғусини эмас, балки ҳасад, қора ниятларни ҳам уйғотиши сир эмас.**

Харитага диққат билан разм солсангиз, мамлакатимизни этник, демографик, иқтисодий ва бошқа муаммоларнинг огир юки остида қолган мамлакатлар қуршаб олганини кўриш мумкин. Бунинг устига, Ўзбекистон диний экстремизм, этник жанжаллар, наркобизнес ва ҳар хил ташқи кучларнинг таъсирида ички низо-лар авж олган Афғонистон каби беқарорлик ўчоги билан чегарадош. Олти йилдирки, қўшни Тожикистонда нотинчлик ҳукм сурмоқда.

Минтақамиздаги мавжуд муаммолар камдек, яқинда қўшни давлатлардан бири — Ҳиндистон ядро синовларини ўтказиб, янги бир таҳлика манбаини вужудга келтирди. Бу нарса минтақадаги барқарорлик мувозанатига жид-

дий зарар етказди. Бунга жавобан шу ҳудуддаги бошқа бир давлат, яъни Покистон ҳам ядро синовлари ўтказиш ҳаракатига тушиб қолди. Демак, минтақамизда ядро хавфи мавҳум хатардан реал хавфга айланиб бормоқда.

Табиийки, буларнинг барчаси бизни ташвишлантирмасдан қўймайди. Ўз навбатида биз ҳам давлатимизнинг мудофаа салоҳиятини мустаҳкамлаш ва ҳар қандай таҳдид балосидан сақланиш учун зарур ҳимоя чораларини кўришга мажбур бўламиз.

Ҳеч сир эмаски, бугунги кунда хавфсизликни таъминлаш, хатарларнинг олдини олиш қанчалар мураккаб, нозик ва қалтис бир масала. Буни, албатта, билган билади, билмаган билмайди. Хўш, ўйлаб кўрайлик-чи, мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлаш биз учун қанчага тушмоқда? Ўзи, хавфсизликнинг баҳоси борми? Умуман, тинчлик-омонлик, барқарорликни пулга чақиб-ўлчаб бўладими?

Мен бу фикрларни фуқароларимиз, ватандошларимиз юртимиздаги тинчлик, барқарорликнинг қандай қийинчилик, қандай меҳнат-машаққатлар эвазига қўлга киритилаётганини озми-кўпми тасаввур қилишлари учун айтяпман.

Яратганимизга минг қатла шукроналар бўлсинки, биз ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий соҳаларда, ҳам хавфсизликни сақлаб қолиш борасида энг оғир ва мураккаб даврни бошимиздан эсон-омонлик билан кечирдик. Халқимиз-

**Энг олий мақсадим —
халқимнинг омонлиги**

нинг донолиги, бағрикенглиги, сабр-бардоши бизни ҳар қандай бало-қазолардан асраб, ид-рокимизни, ақл-заковатимизни чархлаб, юртимизда осойишталик ва миллатлараро, фуқаролараро тинчликни сақлаб қолишга хизмат қилди. Бугун энди ёруғ кунларга етганимиздан ғурурланиб, янги-янги марралар сари қадам қўяётганимиз учун фахрланиб ишлаш ва яшашга асосимиз бор.

Халқимизни яна бир ҳақиқатни ҳеч қачон унутмасликка даъват этмоқчиман: эл-юртимизнинг, шу юртда яшаётган ҳар қайси инсоннинг эсон-омонлиги бизнинг энг катта ютуғимиз ва бойлигимиздир. Бу бойликни кўз қорачиғидай асраб-авайлаш, қадрига етиш — барчамизнинг муқаддас инсоний бурчимиздир.

*“Тафаккур” журнали
Бош муҳаррирининг
саволларига жавоблар,
“Тафаккур” журналининг
1998 йил 2-сони.*

ТАРИХИЙ ХОТИРАСИЗ КЕЛАЖАК ЙЎҚ

Мустақилликка эришганимиздан кейин халқимизнинг ўз юрти, тили, маданияти, қадриятлари тарихини билишга, ўзлигини англашга қизиқиши ортиб бормоқда. Бу — табиий ҳол. Одамзод борки, авлод-аждоди кимлигини, насл-насабини, ўзи туғилиб вояга етган қишлоқ, шаҳар, хулласки, Ватанининг тарихини билишни истайди.

Ҳозир Ўзбекистон деб аталувчи ҳудуд, яъни бизнинг Ватанимиз нафақат Шарқ, балки умумжаҳон цивилизацияси бешикларидан бири бўлганини бутун жаҳон тан олмоқда. Бу қадимий ва табаррук тупроқдан буюк алломалар, фозилу фузалолар, олиму уламолар, сиёсатчилар, саркардалар етишиб чиққан. Диний ва дунёвий илмларнинг асослари мана шу заминда яратилган, сайқал топган. Эрамизгача ва ундан кейин қурилган мураккаб сув иншоотлари, шу кунгача кўрку файзини, маҳобатини

**Жамият тараққиётининг
асоси, уни муқаррар ҳалокатдан
қутқариб қоладиган ягона куч —
маърифатдир**

Йўқотмаган осори атиқаларимиз қадим-қадимдан юртимизда деҳқончилик, ҳунармандчилик маданияти, меъморчилик ва шаҳарсозлик санъати юксак бўлганидан далолат беради. Бешафқат давр синовларидан омон қолган, энг қадимги тошёзувлар, битиклардан тортиб, бугун кутубхоналаримиз хазинасида сақланаётган 20 мингдан ортиқ қўлёзма, уларда мужассамлашган тарих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, фалсафа, тиббиёт, математика, физика, кимё, астрономия, меъморчилик, деҳқончиликка оид ўн минглаб асарлар бизнинг беқиёс маънавий бойлигимиз, ифтихоримиздир. Бунчалик катта меросга эга бўлган халқ дунёда кам топилади. Шунинг учун ҳам бу борада жаҳоннинг санокли мамлакатларигина биз билан беллаша олиши мумкин, деб дадил айта оламан.

Ота-боболаримизнинг асрлар давомида тўплаган ҳаётий тажрибалари, диний, ахлоқий, илмий қарашларини ўзида мужассам этган бу нодир қўлёзмаларни жиддий ўрганиш даври келди. Чунки, ўзингизга маълум, шўролар замонида тарихий ҳақиқатни билишга интилиш рағбатлантирилмас эди, ҳукмрон мафкура ман-

фаатларига хизмат қилмайдиган манбалар халқ кўзидан иложи борица йироқ сақланарди.

Аҳвол шу даражага борган эдики, ўз тарихимизни ўзимиз ёзиш ҳуқуқидан маҳрум бўлиб қолдик. Бировлар томонидан яратилган тарих дарсликларини ўқир эдик. “СССР тарихи” деб аталган дарслиқда Ўзбекистондай мамлакатга бор-йўғи 3-4 саҳифа ўрин берилиб, тарихий воқеалар ва шахслар ҳақида ноҳолис фикрлар айтилар ёки умуман, лом-мим дейилмасди. Фандаги бундай сохтакорлик, кўзбўямачиликни бугун энг олис қишлоқларда яшаётган оддий фуқаро ҳам, мактаб ўқувчиси ҳам яхши билади. Энди, мустақиллик туфайли яққол намоен бўлаётган тарихий ҳақиқатни билишга, ўзлигини англашга чанқоқликнинг туб сабаблари мана шунда, деб ўйлайман.

Олимларимиз тарихимизнинг турли даврларига доир рисоалар ёзишмоқда, тарихий мавзуда йирик насрий, назмий, саҳна асарлари яратилмоқда. Оммавий ахборот воситалари маънавий қадриятларимизни кенг тарғиб қилаётгани, суҳбатлар, мулоқотларда фикрлар рангбаранглиги пайдо бўлаётгани диққатга сазовор. Ёшларнинг Ватан, миллат тақдири учун ўзларини масъул сезиб, бу баҳсларда дахлдорлик туйғуси билан иштирок этаётгани мени, айниқса, қувонтиради.

Чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйсин, деган гап бор. Мен тарихчи эмасман. Бу мавзуда ақл ўргатиш фикридан мутлақо йироқман. **Лекин та-**

**Одамзод борки, авлод-аждоди,
Ватанининг тарихини
билишни истайди**

бий бир савол туғилади: давлатчилик тарихимиз туб бурилиш палласига кирган бир пайтда ўзимизнинг замон ва макондаги ўрнимизни аниқ белгилаб олишимиз, насл-насабимиз, кимлигимизни билишимиз керакми-йўқми? Яъни, юртимизда фаол меҳнат қилаётган муҳтарам академиклар, олимлар, адиблар, ноширлар, авваламбор тарихчиларимиз биргалашиб, мана шу саволларга жавоб топиши керакми-йўқми?...

Назаримда, ўзбек халқининг тарихий ўтмиши, ўзлиги, маънавияти ҳақида гапираётганда, бизда чуқур илмий асосга таянган таҳлил, муайян масалаларда аниқ ёндашув етишмаяпти. Илмий тилда айтганда, яхлит концепция йўқ. Ўзликни англаш тарихни билишдан бошланади. Исботталаб бўлмаган ушбу ҳақиқат давлат сиёсати даражасига кўтарилиши зарур.

Миллат, мамлакат ҳақида катта-катта минбарларга чиқиб гапиришнинг ўзига хос масъулияти бор. Муайян воқеа, шахсга муносабат билдираётганда, бу фақат бир киши ёки муайян тоифадаги кишиларнинг нуқтаи назари бўлиши мумкинлигини унутмайлик. Ёмон томони шундаки, субъектив фикр юқувчан бўлади. Чуқур таҳлил, мантиққа асосланмаган бирёқлама фикр одамларни, энг аввало, тарих

ўқитувчиларини чалғитади. Улар эшитганларини ҳақиқат шу экан, деб ўқувчиларга ҳам етказишади. **Фақат баҳс, мунозара, таҳлил меваси бўлган хулосаларгина бизга тўғри йўл кўрсатиши мумкин. Бу — биринчидан.**

Иккинчи масала шундан иборатки, биз комил инсон тарбиясини давлат сиёсатининг ус-тувор соҳаси деб эълон қилганмиз. Комил инсон деганда биз, аввало, онги юксак, мустақил фикрлай оладиган, хулқ-атвори билан ўзгаларга ибрат бўладиган билимли, маърифатли кишиларни тушунамиз. Онгли, билимли одамни олди-қочди гаплар билан алдаб бўлмайди. У ҳар бир нарсани ақл, мантиқ тарозисига солиб кўради. Ўз фикр-ўйи, хулосасини мантиқ асосида қурган киши етук одам бўлади.

Эркин, демократик жамият қўряпмиз. Биз учун ёпиқ мавзунинг ўзи йўқ. Умумхалқ минбари — телевидениемиз, радиомиз, матбуотимиз бор. Яхши ниятли кишиларга чегараларимиз ҳамиша очиқ. Хориждан меҳмонлар келиш-япти, биз чет давлатларга чиқяпмиз. Кунда бўлмаса, кун ора халқаро анжуманлар ўтиб турибди. Бизга мана шу анжуманларда манман деган олимлар билан хоҳланг иқтисод, хоҳланг, сиёсат, хоҳланг тарих, маънавият соҳалари бўлсин, бемалол баҳслаша оладиган билимдон, зукко, маърифатли одамлар керак.

Нега мен маърифат сўзини кўп такрорлаб, унга алоҳида урғу беряпман? Чунки, **жамият тараққиётининг асоси, уни муқаррар ҳалокат-**

**Ўзликни англаш тарихни
билишдан бошланади**

дан кутқариб қоладиган ягона куч-маърифатдир. Асримиз бошида Туркистонда кечган воқеаларни бир эсланг. Нега бу ўлкада ўша йиллари маърифатчилик ҳаракати ҳар қачонгидан ҳам кучайиб кетди? Негаки, чор Россияси асоратига тушиб қолиб, буткул таназзулга юз тутган ўлкани уйғотишга, халқнинг кўзини очишга фақат маърифат орқалигина эришиш мумкин эди. Маърифатпарварлик биз учун бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ, йўқотмайди ҳам. Ақл-заковатли, юксак маънавиятли кишиларни тарбиялай олсаккина, олдимизга қўйган мақсадларга эриша оламиз, юртимизда фаровонлик ва тараққиёт қарор топади. Агар шу муаммони ечолмасак, барча тоат-ибодатларимиз бир пул: тараққиёт ҳам, келажак ҳам, фаровон ҳаёт ҳам бўлмайди!

Айнан шунинг учун ҳам ўз пайтида Республика Маърифат ва маънавият марказини ташкил этдик. Марказнинг вилоят, туман бўлимлари очилди. Гап ҳозир республика бюджетидан ажратилган катта маблағ ҳақида эмас. Керак бўлса, яна ёрдам берамиз. Мазкур соҳадаги ишларнинг талаб даражасида эмаслигини, ташкилотнинг расмийликка берилиб кетаётганини қандай тушуниш мумкин? Бу ҳолни

кўрганда беихтиёр, барака топкур, сен шўро-лар замонидаги домполитпросвещение, яъни сиёсий маориф уйи ходими эмассан, мутлақо бошқа одамсан, биз бу марказни фақат маош олиш учунгина ташкил этмадик, дегингиз келади. Қолаверса, маънавият, маърифатни тарғиб қилиш ҳар бир зиёлининг виждон ишидир. Маърифатчи фидойи бўлмоғи керак. Тушунамиз, уларнинг ҳам тирикчилиги, бола-чақаси бор. Шунинг учун ҳам маош тайинлаб қўйибмиз. Лекин яна такрор айтаман: маърифатчи, энг аввало, фидойи бўлмоғи, ўзидан кечмоғи керак.

XX аср бошидаги маърифатчилик ҳаракати ҳақида гапиргандим. Ўша ҳаракатнинг намояндалари бойлик учун, шон-шухрат учун майдонга чиқишдими? Маҳмудхўжа Беҳбудий, Мунаввар Қори, Фитрат, Таваллоларга мактаб очганлари, халқни ўз ҳақ-ҳуқуқларини танишга даъват этганлари учун биров маош тўлаганми? Биров уларга ойлик берганми? Албатта, йўқ! Улар ўт билан ўйнашаётганларини, истибдодга қарши курашаётганлари учун аёвсиз жазоланишларини олдиндан яхши билишган. Билатуриб, онгли равишда мана шу йўлдан борганлар. Чунки, виждонлари, иймонлари шунга даъват этган.

Энди асосий масалага ўтсак. Хўш, тарихнинг маънавиятимизда тутган ўрни қандай? Тарихни яхши билмасдан туриб, юксак маънавиятга эришиш мумкинми? Албатта, мумкин эмас!

**Фақат баҳс, мунозара, таҳлил
меваси бўлган хулосаларгина
бизга тўғри йўл кўрсатади**

Маънавиятини тиклаши, туғилиб ўсган юртида ўзини бошқалардан кам сезмай, бошини баланд кўтариб юриши учун инсонга, албатта, тарихий хотира керак.

Ҳар қайси инсон мен шу миллат фарзанди эканман, менинг аجدодларим кимлар бўлган, миллатимнинг ибтидоси қайда, унинг оёққа туриши, тикланиш, шаклланиш жараёни қандай кечган, деган саволларни ўзига бериши табиий. Нега жаҳонга Аҳмад Фарғоний, Муҳаммад Хоразмий, Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Имом Бухорий, Амир Темур, Улуғбек, Алишер Навоий, Бобур каби буюк сиймоларни берган бу миллат XVII-XIX асрларга келиб, то шу чоққача эришган юксалиш даражаларидан тушиб кетди? Нега сўнгги уч аср мобайнида бошимиз қоқоқликдан чиқмай қолди? Аждодларимизнинг қаттиқ қаршилигига қарамай, чор Россиясининг ўлкамизни нисбатан осон забт этишида ана шу қоқоқликнинг ҳам ўрни бўлмаганмикан?

Тарихий илдинини излаган одам, албатта, бир кун мана шундай саволларга дуч келади ва, аминманки, тўғри хулосалар чиқаради. Тарихий хотираси бор инсон — иродали инсон. Такрор айтаман, иродали инсондир.

Ким бўлишидан қатъи назар, жамиятнинг ҳар бир аъзоси ўз ўтмишини яхши билса, бундай одамларни йўлдан уриш, ҳар хил ақидалар таъсирига олиш мумкин эмас. Тарих сабоқлари инсонни хушёрликка ўргатади, иродасини мустаҳкамлайди.

Юқоридаги мулоҳазалардан табиий равишда шундай савол туғилади: ҳўш, Ўзбекистоннинг, ўзбек халқининг бугун кенг оммага етказишга арзийдиган ҳаққоний тарихи яратилди-ми-йўқми? Совет даврида ёзилган тарихни мен тарих санамайман. Ўзгалар ёзиб берган тарихни ўқитишга мутлақо қаршиман. Мустамлакачи ўзига қарам бўлган халқ ҳақида қачон холис, адолатли фикр айтган? Улар бор куч-ғайратларини Туркистоннинг ўтмишини камситишга, бизни тарихимиздан жудо қилишга сарфлаганлар. Тарихдан жудо бўлиш нималигини яхши билсангиз керак. Инсон учун тарихдан жудо бўлиш — ҳаётдан жудо бўлиш демакдир.

Хоразм давлати тарихини биз 2700 йиллик тарих деб биламиз. Лекин Россиянинг хоҳ ўтмишдаги, хоҳ бугунги кўзга кўринган бирор бир тарихчисидан сўраб кўринг-чи, шуни тан олармикин? Тан олмайди, билмайди, билиш-ни хоҳламайди ҳам. Ўжарликнинг сабаби эса битта: башарти, тан олгудек бўлишса, тарихий хулосалари чиппакка чиқади, илмда сохта йўл билан борганлари фош бўлади. Энг муътабар, қадимги қўлёзмамиз “Авесто”нинг яратилгани-

**Маънавият, маърифатни
тарғиб қилиш ҳар бир
зиёлининг вазифаси**

га 3000 йил бўляпти. Бу нодир китоб бундан XXX аср муқаддам икки дарё оралиғида, мана шу заминда умргузаронлик қилган аجدодларимизнинг биз авлодларига қолдирган маънавий, тарихий меросидир. “Авесто” айна замонда бу қадим улкада буюк давлат, буюк маънавият, буюк маданият бўлганидан гувоҳлик берувчи тарихий ҳужжатдирки, уни ҳеч ким инкор этолмайди. Лекин, юқорида айтганимдек, бирон-бир хорижий журналистнинг, умуман, Фарб адибларининг “Авесто”ни эслашганини билмайман. Хулоса шуки, олис-олис жойларда халқимиз, мамлакатимиз ўтмиши ҳақида айтилаётган мулоҳазаларнинг аксарият қисми сохта, ғайриилмийдир.

Мен билганимни айтяпман, шундай хулоса чиқаришга мажбурман. Ажабланадиган жойи яна шундаки, тарихимиз ҳақида гап кетганда, биз ҳамон рус олимларининг тадқиқотларига таянамиз, иқтибос кўчирамыз. “Бартольд ундай деган, Гумилев бундай деган...” ва ҳоказо. Мен рус олимларининг меҳнатини камситмоқчи эмасман. Лекин қачонгача биз тарихимизни бировларнинг нуқтаи назари, қаричи билан баҳолаймиз? Шундай улкан даврда юртимизда кечган давлатчилик тараққиёти, ижтимоий-си-

ёсий, иқтисодий, маданий ҳаёти атрофлича таҳлил этилган тадқиқотлар нега яратилмаяпти? Археология, Тарих, Шарқшунослик ва бошқа бир қатор институтларимиз бор. Мутахассислар нима билан машғул, қаёққа қарашяпти? Ўзбек давлатчилиги қачон пайдо бўлган? Нима эмиш, Ўзбекистон XX асрнинг 20-йилларида, аниқроғи, 1924 йили давлат мақомини олган эмиш. Биз шу гапга ишонишимиз керакми? Мақтаниш эмас, янгидан шаклланаётган ўзбек давлатчилиги бошида турган инсон сифатида айтишга ҳаққим бор, керак бўлса, бу иш учун жонимни, борлиғимни беришга тайёрман. Чунки, ҳаётимнинг мазмуни шундан иборат. Лекин фақат бир мен эмас, бутун халқ билишни истайди: ўзбек давлатчилиги қайси асрда пайдо бўлди? Қандай тарихий босқичларни босиб ўтди? Мутахассислар, балки, тушунтириб берарлар, балки аниқ жавоблари бордир? Тарғибот, ташвиқот ишларини олиб бораётган олимлар, балки, аллақачон бир фикрга келишгандир? Лекин ҳозирча на матбуотдан, на дарсликлардан мен мана шу саволларга жавоб тополмадим.

Яна айтаман, бу соҳада ишлаётган олимларимизни танқид қилиш у ёқда турсин, айбашга ҳам ҳаддим сиғмайди. Кўпчилик олимларимизнинг илмий тафаккури, қарашлари қайси даврда шаклланиганини ҳам яхши биламан. Тарих оламида меҳнат қилаётганларни ватанпарвар, элпарвар сафдошларим, деб билганим учун

***Инсон учун тарихидан жудо
бўлиш — ҳаётдан жудо бўлиш
демакдир***

уларга шу талабни қўймоқдаман: қачон лўнда, асосли қилиб ҳаққоний тарихимизни фарзандларимизга етказасизлар?

Давлатчилик бугунги кунда ўта сиёсий масала бўлиб турибди. Нега деганда, Ўзбекистонда давлатчилик бўлмаган, деб орқаваротдан ташвиқот юритаётган, шу фикрни онгимизга сингирмоқчи бўлаётган, керак бўлса, халқаро жамоатчиликни шунга ишонтиришга уринаётган кучлар ҳали бор. Бундай ғаламисларнинг орасида қандай қилиб бўлса ҳам бизни яна собиқ СССРга қайтариш ниятида юрганлар йўқ дейсизми? Ўзбек тарихчиларининг бугунги кундаги асосий вазифаси мана шу даъвонинг пуч эканлигини исботлаш, давлатчилигимизнинг илмий нуқтаи назардан асосланган тарихини яратишдир.

Матбуотда ўтмишимизга тааллуқли бирор мақола чоп этилса, бирор бир тарихий асар, хоҳ у илмий, хоҳ бадиий бўлсин, қўлимга тушиб қолса, албатта, ўқиб чиқаман. Сиёсатчи-ман, арбобман деган одам, агар виждони бўлса, ўз халқининг тарихий ўтмишини билиши шарт.

Ҳаммамиз шу тупроқнинг сувини ичганмиз, нон-тузини еганмиз. Ҳаммамиз ўзимизни ўзбек санаймиз. Ўзбеклигимиздан фахрланамиз,

гурурланамиз. Яқинда Муҳаммад Юсуфнинг бир шеърини ўқиб қолдим. Ўзбек номини тушуниш учун нималарни билиш кераклиги ҳақида ёзибди. Яхши шеър! Қани энди, олимларимиз ҳам мана шундай катта ғояларнинг илмий талқинини берсалар.

Масалан, қадим аجدодларимиз ҳаётининг асосини ўтроқ маданият ташкил этганми ё кўчманчими? Ўзбек халқининг шаклланишида қандай элатларнинг таъсири бўлган? Биламан, булар оғир саволлар. Лекин уларга жавоб топишимиз зарур.

Атрофимизда жойлашган баъзи давлатлар ва миллатларнинг вакилларида ҳам бизлар қатори ўз тарихларини бошқатдан ўрганиш, чуқурроқ ўрганиш туйғуларини сезиш мумкин. Балки, бу ҳам тўғридир. Ҳар бир халқ ниманидир ўзининг миллий ифтихори, деб билади. Ҳар хил китоблар чоп этишади, катта-катта анжуманлар ташкил қилинади. Аҳмад Яссавий бобомизнинг муқаддас меросини ўрганиш мақсадида гоҳ Туркистон, гоҳ Истанбул, гоҳ Измирда учрашувлар ўтказилади. Мана шу учрашув-анжуманларда Ўзбекистон вакиллари, авваламбор, илмий-тарихий асосларга, чуқур тадқиқотларга суяниб, баъзи бир сохта уринишларга берилиб кетмасдан, ҳаққоний далил ва исботларни курол қилиб олсалар, маъқул бўларди.

Яна қайтариб айтмоқчиман: биз ўзимизни миллат деб билар эканмиз, ўзбекчилигимиз ҳақида аниқ тушунчага эга бўлишимиз керак.

***Тарихий хотираси бор инсон —
иродали инсон. Тарих сабоқлари
инсонни хушёрликка ўргатади***

Туркийтилли халқ бор, турк халқи бор. Фарқи-ни ҳар бир фуқаромиз, аввало, фарзандларимиз билиб олсинлар. Нега шу масалалар бўйича тарихчиларимиз оғизларига талқон солгандек миқ этишмайди?

Яқинда телевидениеда бир кўрсатув берилди. Ҳунлар давлати, қачонлардир шу давлатни бошқарган Атилла ҳақида. Шу Атилла Волгабўйи, Астрахан чўлларини ишғол қилиб, Шарқий Европага ўтибди, кейин Фарбий Европани ҳам забт этиб, Румгача борибди ва уни иккига, яъни — Рум ва Византияга бўлиб ташлабди.

Рус, умуман, Фарб манбаларида, адабиётларида ҳунларни “гун” дейишади. Ҳунлар Атилла бошчилигида Румга бостириб кириб, уни батамом вайрон қилишган. Бу воқеалар тахминан IV аср охири — V асрнинг биринчи ярмида бўлган. Кўрсатув бошловчиси, олим одам завқ-шавқ билан Атилланинг кимга уйланганини, тўй кечаси кимнинг кўрсатмасига кўра, ким томонидан заҳарлаб ўлдирилганигача оқизмай-томизмай томошабинга етказди, ҳатто Атилланинг туғилган кунигача аниқ айтди. Ўша олимдан Берунийнинг тугилган кунини айтиб беринг, десангиз, айта олармикин, худо биларди. Қизифи бу ёқда, энди давомини эшитинг:

нима эмиш, ҳунлар муккасидан айш-ишратга берилган румликларни майпарастликдан жудо қилиб, қонларига соғлом қон бўлиб қўшилган эмишлар ва шу йўл билан уларнинг умрига умр қўшибдилар. Румга маданиятни ҳам ҳунлар олиб келган экан...

Ваҳоланки, Фарбда Атиллани маданият олиб келган шахс эмас, улуғ бир цивилизацияни ер билан яксон қилган босқинчи сифатида эслашади. XXI асрга қадам қўймоқдамиз. Орадан шунча вақт ўтган бўлса ҳам улар Атилланинг қилмишларини унутганлари йўқ.

Қалмоқ дўстларимиздан бири яқинда менга ёстиқдек китоб совға қилди. Ушбу китобда ёзилишича, нима денг, Атилланинг байроғида хоч тасвири бўлган эмиш. Муаллиф бу билан нима демоқчи?

Демоқчики, насронийлик ҳам Европага саҳродан келган. Яна бир қизиқ хулосага дуч келдим. Биз ўзбеклар ҳам ўша Атилланинг авлодлари, ворислари эмишмиз. Бу билан фахрланишимиз керак экан. Биринчидан, бундай ўта жиддий хулоса чиқаришга ҳозирча ҳеч қандай асос ёки замин борлигини ҳеч ким исбот қилолмаса керак. Иккинчидан, босқинчига ворис бўлиш фахрли мартаба эмас, иснод-ку! Бу ифвога учсак, эрта Европа биз тўғримизда нима дейди? Бу гап қаердан чиқди, кимга керак бу сохта обрў?!

Биз ўзбекларни улуғ, бунёдкор халқ деб дунёга тараннум этияпмиз ва аслида ҳам шундай.

**Ўзбек том маънода
бунёдкордир**

ЮНЕСКОнинг Париждаги қароргоҳида Амир Темур бобомизнинг тўйларини ўтказишдан мақсад нима эди? Комил бу инсоннинг, энг аввало, буюк давлат асосчиси, буюк бунёдкор, ижодкор шахс бўлганини, фан, маданиятга ҳомийлик қилиб, жаҳон цивилизацияси тараққиётига беқиёс ҳисса қўшганини олам аҳлига билдириш эди.

Жаноб Жак Ширакнинг ўзи иштирок этган бу анжуманда мен мазкур фикримни ишончли манбалар асосида исботлаб беришга ҳаракат қилдим. Айтдимки, давлатчилигимиз асосларини яратиб кетган Темур бобомиз ғайрат-шижоати, юксак ақл-заковати, тадбиркорлиги, эл-парварлиги билан бизга ҳамиша ибрат намунаси бўлиб қолғусидир. Биз у зоти олийдан ҳамиша руҳий мадад оламиз.

Суриштириб кўрилса, Парижда ва умуман, Европада ҳам соҳибқирон бобомизнинг обрўсини тўкишга уринишлар бўлган. Буюк саркардалигини тан олган ҳолда, уни, айтишга тил ҳам бормайди, ёвузликда айблашган. Бунга ҳеч қандай мантиқий асос йўқлигини исботлаб бериш қийин эмас. Инсон бир пайтнинг ўзида ҳам бунёдкор, ҳам ёвуз бўлиши мумкин эмас. Не-не мадрасаю масжидлар, олий қошоналар-

ни қурган, не-не олиму фузалоларнинг боши-ни силаган, Қуръони каримни ёд билган инсон ёвуз бўлмайди. Қонхўр одам “Куч — адолатда” дейиши мумкинми?!

Ўзбекистоннинг обрўйини кўтариш бир четда қолиб, аллақандай атиллаларга ворис бўлиш бизга мутлақо ярашмайди. Мен бунга қатъиян қаршиман. Кимгадир ворис бўлиш керак бўлса, биз Берунийларга, Бухорийларга, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Мирзо Бобурларга ворис бўламиз. Ўзбекнинг феъл-атвори барчага аён. У ерни, табиатни севади. Дўпписида сув ташиб бўлса ҳам, дарахт кўкартиради. **Ўзбек том маънода бунёдкордир. Унга бировнинг ери керак эмас. Мабодо қўлига қурол олгудай бўлса, фақат ўзини ҳимоя қилиш учунгина олади.**

“Тафаккур” журналига берган интервьюда Амир Темур бобомизнинг “Куч — адолатда” деган фикрини ривожлантириб, “Куч — билим ва тафаккурда”, деган гоёни ўртага қўйдим. Тафаккур, маърифат, маънавият қаердаю, Атилла қаерда?

Чуқурроқ ўйлаб кўрайлик: Атиллани рўкач қилиб, бизга сиз ўзбеклар ҳам кўчманчи халқсиз, демоқчи эмасмилар?

Мен кеча атай яна харитага кўз ташладим. Хунлар Европага Шимолдан, Дашти Қипчоқдан ўтиб кетишган экан. На улуғ Бухоро, на улуғ Самарқанд, на улуғ Хоразмга уларнинг қадами етмаган.

***Биз халқни маданияти,
маънавияти орқали биламиз***

Шу боис ўзбек зоти қанақасига хун бўлиши мумкин?

Тўғри, Мовароуннаҳр сарҳадларига узоқ тарихимиз давомида не-не босқинчилар кириб келмаган, кўп йиллар, балки, асрлар давомида юртимизда не-не ўзга сулолалар ҳукмронлик қилмаган, дейсиз. Бир сўз билан айтганда, минг йиллар давомида юртимизга келиб-кетганлар озми? Эрондан Ахмонийлар, Юнонистондан Александр келди, Арабистондан Қутайба, Мўғулистондан Чингизхон келди, рус истилочилари келди. Лекин халқ қолди-ку. Хўш, бунда қандай сир-синоат бор? Халқ қандай ички куч-қудратга таяниб ўзлигини сақлаб қолди? Қадим-қадим замонлардан ўтроқ яшагани, илм-маърифатга интилгани, буюк маданиятга эга бўлгани, ўз урф-одатларини муқаддас билгани учун эмасми?

Ўзбек номи қачон пайдо бўлган? Совет тарихшуносларининг ёзишича, гўё XVI асрда бизнинг заминимизни Дашти Қипчоқ хонлари ишгол қилгандан кейин ўзбек номи пайдо бўлган эмиш. Ахир, биз Мовароуннаҳр деб атайдиган икки дарё оралиғида унгача ҳам халқ яшаган-ку! Ёки бу халқ бошқа миллат бўлганми? Мантиқ қани бу ерда?

Биз совет замонидан қолган бу ақидани қабул қилсак, миллатимиз тарихи мана шу навбатдаги босқинчилар давридан бошланган, деган нотўғри хулоса келиб чиқмайдими? Унда бизнинг неча минг йиллик тарихимиз қаерда қолади? Самарқанд ҳам, Бухоро ҳам, Хива ҳам ўзбекларники экан, бу ерларда ўзбек давлати бўлган экан, нега энди ўз тарихимизни XVI асрдан, кимдир келиб-кетиб, номини қолдириб кетган даврдан бошлашимиз керак? Унга-ча ҳам бу ерда ўтроқ халқ яшаган-ку! Бу ерда ана шу ўтроқ халқнинг маданияти бўлган-ку! Ким келмасин, масалан, мўғуллар келган, XIII асрнинг 20-йилларидан XIV асрнинг 70-йилларига қадар ҳукмронлик қилганлар ва уларнинг маданияти маҳаллий маданиятга сингиб кетган. Бунда маҳаллий халқнинг маданияти, албатта, асос бўлган, устунлик қилган.

Биз халқни номи билан эмас, балки маданияти, маънавияти орқали биламиз, тарихининг таг-томиригача назар ташлаймиз.

Яна бир бор қайтараман: мен тарихчи эмасман. Аммо, умуман, дунё халқлари ва хусусан юртимиз тарихий тараққиёт йўлининг асосий қонуниятларини мантиқий таҳлил қилсак, шу нарса аён бўладики, Александр ҳам (уни Шарқда кўпроқ Искандар Зулқарнайн деган ном билан билишади), Қутайба ҳам, Чингизхон ҳам, генерал Черняев ҳам, умуман, ким бўлмасин, юртимизга бир неча ўн минг ё бир неча юз минг лашкари билан келган, ишғол қилган ва

**Ўзбек халқининг илиғи тўқ,
бақувват. Биз ўзбеклигимиздан
фахрланамиз, ғурурланамиз**

бу ердаги сиёсий ҳокимиятни қўлга олган. Яна такрорлайман: Сиёсий ҳокимиятни. Тамом. Тўғри, ҳукмронликлари мобайнида улар мамлакатимизнинг иқтисодий, савдо, илмий, маданий имкониятларидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишга зўр берганлар. Бироқ шу ерда асрлар давомида яшаб келаётган маҳаллий аҳолини, унинг кўп минг йиллик маданиятини йўқ қилолмаганлар, қилолмасдилар ҳам.

Фикримни ҳаммага яқин ва тушунарли бир мисол орқали изоҳлаб беришим мумкин. Чор Россияси юртимизни босиб олиб то биз давлат мустақиллигимизни қайта тиклагуниimizга қадар ўрта ҳисобда 130 йил вақт ўтди. Шу давр ичида халқимиз бошига не-не кулфатлар, баюю офатлар ёғилмади. Хоҳ сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ҳаётни олайлик, хоҳ маънавий, маданий соҳани. Кези келганда, сўнгги мустамлака даври тарихини тадқиқ қилаётган олимларимизга бир маслаҳат бермоқчиман, аниқроғи, уларнинг эътиборини бир нарсага қаратмоқчиман. Бу даврнинг илгариги замонлардан фарқи шуки, шу вақтда, айниқса, шўролар ҳукмронлиғи йилларида халқимиз ташқи дунёдан бутунлай узиб қўйилди. Етмиш йилдан ортиқ даврда бошимиздан қандай маъна-

вий, маданий тазйиқ, хўрликлар кечганини ҳам яхши биламиз. Мен бу ерда тил, адабиёт, тарих, дин, халқимиз генофонди, демография билан боғлиқ аянчли кечмишларни назарда тутаяпман. Лекин гап ҳозир уларнинг шарҳида, сабаблари, оқибатларида эмас.

Мен айтмоқчи бўлган фикр шундан иборатки, ана шундай ҳар томонлама мудҳиш, четдан қараганда халқимиз, унинг маданияти, миллий тафаккури, урф-одатлари, турмуш тарзи, ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, насл-насаби йўқ бўлиб кетиши керак бўлган шароитда барибир, қатор йўқотишлар билан бўлса ҳам, миллатимиз ўзлигини сақлаб қололдими ё йўқми? Олимларимиз шу саволга жавоб берсинлар.

Шу мавзуга тегишли яна бир масалага тўхталиб ўтмоқчиман. Собиқ марказда, Кремлда ўтирганларнинг миллий республикалар маҳаллий аҳолисини “совет халқи”га, яъни ягона халққа айлантириш билан боғлиқ сиёсатидан ўзбек халқи ниманинг ҳисобидан, қайси тарихий, табиий қонуниятлар туфайли омон чиқди? Бу ҳақда олимлар ўйлаб кўрганмилар, ўз илмий изланишларида шундай саволларни кўндаланг қўйганмилар? Афсуски, йўқ.

Хўш, масалан, бу саволга мен қандай жавоб берган бўлардим?

Бизнинг аجدодларимиз, халқимиз қадим-қадимдан ўтроқ яшаган, миллатимизнинг илги ўтроқ маданият шароитида қотган. Халқи-

миздаги “илиги тўқ, бақувват” деган тушунча, мен, ҳатто, қонуният деган бўлардим, бежиз пайдо бўлмаган. **Ўзбек халқининг илиги тўқ, бақувват демоқчиман.** Яна тилимизда “тагли-тугли”, “палаги тоза” деган иборалар ҳам бор. Бу бир жойда муқим яшаган, ўз турмуш тарзига, ахлоқ-одоб мезонларига, ақидалари ва тафаккур тарзига эга бўлган хонадонларга нисбатан айтилади. Бутун оммани, бир неча юз минглаб, миллионлаб аҳолини бирлаштирган ақидаларга, мезон ва қоидаларга эга бўлган халқни қандай изоҳлаш, таърифлаш мумкин?! Ана шу ҳаётий ва ижтимоий мантиқдан келиб чиқсак, таъриф ва изоҳ битта бўлади — миллий борлиғимиз, маданиятимиз илдизи, томири ўтроқ бўлган.

Масалага бошқа томондан ёндашиб кўрайлик. Бугунги бой маданиятимиз қайси цивилизациянинг маҳсули? Шундай маданият бор экан, уни шу заминда яшаган халқ яратганми ёки у бўм-бўш жойда пайдо бўлганми?

Демоқчиманки, тарихимиз каби, қадим маданиятимизнинг яратилишида ҳам унга кўплаб этник гуруҳлар, эл-элатлар ўз улушини қўшган. Бу — табиий ҳол. Чунки, ҳеч қачон, ҳеч қаерда фақат битта миллатга мансуб маданият бўлмай-

ди. Ҳар қандай цивилизация кўпдан-кўп халқлар, миллатлар, элатлар фаолиятининг ва самарали таъсирининг маҳсулидир. Бир сўз билан айтганда, кўчманчилар, босқинчилар келиб кетаверади, лекин халқ боқий қолади, унинг маданияти абадий яшайди.

Шунинг учун тарихчи олимларимиз, ҳар бири турли тушунча, муайян қарашга эга бўлишидан қатъи назар, бир жойга тўпланиб, баҳс юритиб, бир хулосага келишлари керак. Саклар, массагетлар, сўғдлар, бактрияликлар деган турли ибораларнинг орқасидан қувиб юриш ўрнига, тарихчиларимиз миллатга унинг ҳаққоний тарихини кўрсатиб, исботлаб беришлари керак. Зотан, **тарих — халқ маънавиятининг асосидир.**

Баъзи тарихчилар бизни Чингизхоннинг авлоди, ҳатто, Амир Темурда ҳам Чингиз қони бор, у мўғул қавмидан, демоқчи бўлади. Уйлаб кўрайлик, Амир Темур бобомиз қайси миллатга мансуб?

Яна совет даври китобларида Амир Темур аскарлари Москва атрофларига етиб боргани хусусида “мўғул-татар қўшинлари Москвани қамал қилдилар”, деб ёзишган. Ҳолбуки, Соҳибқироннинг аскарлари Тўхтамишхонни тормор қилиб, Русияни мўғул истилосидан озод этгандан кейингина Москва атрофида пайдо бўлган. Афсуски, бу ҳақиқат Россия матбуотида 1995 йилдагина ёзилди. Бизнинг тарихчиларимизнинг заифлиги шу даражадаки, шу пайт-

***Биз Берунийларга, Бухорийларга,
Амир Темур, Мирзо Улуғбек,
Мирзо Бобурларга ворисмиз***

гача биронтаси чиқиб, йўқ, тарихий ҳақиқат бундай, деб айтмаган. Йўқса, Амир Темур қаёқдаю, муғуллар қаёқда! Қани бу ерда фидойилик, ватанпарварлик? Қани миллий ғурур, миллий ифтихор?!

Демоқчиманки, ҳар бир халқ ўз тарихини ҳар хил таъсир ва тажовузлардан асраши керак. Бепарво бўлсангиз, турли сохта ҳомийлар, кучлар борки, улар тарихни бузиб кўрсатадиган китобларни чиқараверади. Ҳатто, чет элда ҳам чиқариши мумкин.

Дунёда дўст бор экан, ғанимлар ҳам бўлади. Биргина мисол. Биз 1996 йили Соҳибқирон Амир Темур бобомизнинг 660 йиллик тўйини ўтказдик. Шунини ҳам турлича талқин қилувчилар бўлди.

Авваламбор, биз бирор аждодимизнинг тўйини ўтказсак, бунга унинг миллатимиз равнақи учун қилган ишлари, тарихимизда тутган ўрни сабаб бўлади. Шу нуқтаи назардан ёндашсак, Амир Темур ким эди? У, биринчи навбатда улуг бунёдкор шахс эди. Самарқанддаги обидаларни, Шаҳрисабздаги ёдгорликларни ким қурди? Туркистондаги Яссавий мақбарасини ким тиклади? Амир Темур ва унинг авлодлари замонида Афғонистон, Эрон, Ҳиндистон ҳудудларида

амалга оширилган ободончилик, меъморчилик ишларини айтмайсизми? Ким “Куч — адолат-дадир” деган оламшумул, теран ҳикматни ўз фаолиятига асосий тамойил қилиб олди?

Яқин-яқингача давлат бошқаруви санъати ҳақида сўз кетса, кўпчилик гапни ё марксчиленинчиларнинг давлат ҳақидаги сохта назарияси ё бўлмаса XVI асрда яшаган Макиавелли қарашларидан бошларди. Қўйиб берсангиз, бу эски одатни бугун ҳам давом эттиришади. Давлат, салтанат, жамият бошқарувига оид мумтоз асар — “Темур тузуклари”ни ёзган ким? Умуман, кишилик тарихида ана шундай йўналишда асар битиб қолдирган бошқа ҳукмдор борми ўзи?

Энди Чингизхон шахсини шу мезонга солиб кўрайлик. Ундан вайрон этилган шаҳару қишлоқлардан бўлак қандай из қолди? Шундай экан, биз ўзимизни Чингизхон ворисларимиз, деб ўтирсак, ўтакетган бемаънилик бўлмайдимиз?

Юртимизда тарихий шахслар, шаҳарлар, маданий ёдгорликларнинг юбилей ва байрамларини ўтказиш яхши анъанага айланиб қолди. Бу ерда гап тантаналардагина эмас, муҳими, биз уларнинг ўз даврида келажак авлодлар учун қолдирган салмоқли мероси, ижобий ишлари, керак бўлса, умумжаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссаларини қадрлаймиз. Албатта, ҳар бир миллат ўз аجدодларини эслаш, уларнинг ҳурматини жойига қўйишга интилади. Фақат бу каби хайр-

**Фан — жамият
тараққиётини олға
силжитувчи куч, воситадир**

ли ишлар ўз моҳияти жиҳатидан халқларни яқинлаштиришга, уларни ҳамжиҳат этишга хизмат қилсин.

Яқинда телевидениеда Хожа Аҳрор Вали ҳақида кўрсатув берилди. Бу мутафаккир зот ўз даврида 25-30 йил мобайнида Марказий Осиёдаги халқларни бирлаштириш, сиёсатчиларнинг бошини қовуштириш орқали ҳар хил тўқнашувларнинг олдини олиш учун бор куч-ғайратини сарфлаган, унинг юксак обрў-эътибори бунда ҳал қилувчи аҳамият касб этган. “Шайхлар шайхи” деб ном олган бу улуғ зотнинг гапини бирор ҳукмдор, ҳоким, шаҳзода икки қилмаган. Нега деганда, халқ уни бошига кўтарган. Биз ҳам бундай азиз аждодларимизни бошимизга кўтаришга тайёرمىз.

Шу маънода, ҳунлар, хоқонликлардан нима мерос қолди? Бу “мерос”ни топиш учун қаерларда қазилма ишлари ўтказишимиз керак? Ёки XIII асрда Самарқандни ёндириб ташлаган, Бухорони, Урганчни ер билан яксон қилган Чингизхон тўғрисида турли китоблар чиқяпти, фильмлар ишланяпти. Бу асарларнинг муаллифлари Чингизхоннинг қайси бир “фазилати”ни улуғлаяпти? Ўзи Чингизхондан бирон-бир яхши мерос қолганми?

Хоҳ ўтмишда, хоҳ бугун бўлсин, бошқа миллат, давлатни ўзига қарам қилиш ниятида ҳаракат қилган, қилаётган кучлар доимо бир сиёсатни юритганлар, юритадилар: яъни қарам халқнинг маънавий, маданий, тарихий меросини йўқ қилиш, ундан жудо этиш. Мисол керакми?

Шўро даврида ўзбек миллати тарихини бузиб кўрсатишдан, уни чалкаштириб ёритишдан, баъзи саҳифаларини, умуман, кўрсатмасликдан мақсад нима эди? Чор Россиясининг Скобелев деган генерали ўз императорига мурожаат қилиб, шундай деб ёзган эди: “Маҳаллий халқ биз ўйлагандан кўра маданиятли экан. Уларни бўйсундира олмаяпмиз... Бу халқнинг ўтмишда яратилган барча осори атиқаларини, масжиду мадрасаларини, диний китобларини ер билан яксон қилибгина, уларнинг маънавиятини сўндирибгина ўз қанотимиз остига олишимиз мумкин”.

Хўш, шу гапларни тарихчиларимиз биладими? Бундай ёвуз қарашлар бўлганини халқимизга етказяптимиз? Афсуски, кўп олимларимиз онгида эски тузум асоратлари маҳкам ўрнашиб қолган. Улар ҳозир — мустақиллик шароитида ҳам кимдандир қўрқиб, чўчиб гапирадилар.

Юқорида айтилганлардан қандай хулоса чиқади? Модомики, ўз тарихини билган, ундан руҳий қувват оладиган халқни енгиб бўлмас экан, биз ҳаққоний тарихимизни тиклашимиз,

***Ҳар бир халқ ўз тарихини
ҳар хил таъсир ва
тажовузлардан асраши керак***

халқимизни, миллатимизни ана шу тарих билан қуроллантиришимиз зарур. Тарих билан қуроллантириш, яна бир бор қуроллантириш зарур. Агар олимларимизнинг илмий тадқиқот ишлари замирида ана шу фикр, ана шу мақсад бўлмаса, уларнинг сариқ чақалик аҳамияти йўқ. Тарих институти, Фанлар академияси ҳаққоний тарихни ёритиш мезонларини, унинг пойдеворини, асосини белгилаб бериши керак.

Бу масала бўйича фикрлар аниқ ва илғор бўлиши лозим. Умуман, мен фанни илғор, тараққиёт, прогресс деган сўзлар билан ёнма-ён қабул қиламан. Фаннинг вазифаси келажагимизнинг шакли-шамойилини яратиб бериш, эртанги кунимизнинг йўналишларини, табиий қонуниятларини, унинг қандай бўлишини кўрсатиб беришдан иборат, деб тушунаман. Одамларга мустақилликнинг афзаллигини, мустақил бўлмаган миллатнинг келажаги йўқлигини, бу табиий бир қонуният эканини исботлаб, тушунтириб бериш керак. Фан жамият тараққиётини олға силжитувчи куч, восита бўлмоғи лозим. Лекин бу борада бизнинг фанимиз ўз сўзини нега айтмаяпти? Нега мазмунан, моҳиятан янгича мақолалар, асарлар чиқмаяпти?

Бу ерда фан ва сиёсатнинг ўзаро муносабати хусусида тўхталиш жоиз. Зеро, фан, масалан, тарих фани ўз йўлига, сиёсат ўз йўлига, уларнинг бир-бирига алоқаси йўқ, дегувчилар ҳам топилади. Ўйлаб кўрайлик, тарих фани маҳсули — унинг хулосаларидан аввало ким фойдаланади? Сиёсатчилар эмасми? Ўз сиёсатини оқлаш, уни олга суриш, тарғиб этиш, узвийлигини таъминлаш, обрўсини кўтариш учун улар тарих фани хулосаларига мурожаат этади.

Шундай экан, савол туғилади: ушбу хулосалар кимлар томонидан, қайси мақсадлар йўлида ишлатилади — тажовузкор миллатчиларми ё инсонпарварлар, маърифатпарварларми? Шу маънода, тарихчилар миллатчилар учун хулоса чиқармоқчи бўлсалар, бу — бир маҳсулот, инсонпарвар, маърифатпарварлар учун бўлса, бу — бошқа маҳсулот. Халқимизнинг миллий туйғусини, миллий ғурурини уйғотадиган тарихий-илмий хулосалар қани? Нима учун бу масалада олимларимиз ўртасида беҳуда тортишувлар бўлмоқда? Фан давлатга, халққа, жамият тараққиётига хизмат қилиши лозимлигини унутишга асло ҳаққимиз йўқ.

Биз фан ривожини учун, унинг таъминоти учун ҳеч нарсани аямаймиз. Абу Райҳон Беруний бобомизнинг бундан ўн аср бурун айтган фикрини эслатиб ўтмоқчиман: “Илм-фан кишиларнинг ҳаётий эҳтиёжларини қондириш заруратидан пайдо бўлади”.

**Ҳаққоний тарихни билмасдан
туриб ўзликни англаш
мумкин эмас**

Илғор илмий тадқиқот ишлари бўлса, Академиянинг иш самарадорлигини ошириш бўйича аниқ таклифлар, ғоялар, хуллас, эҳтиёж бўлса, маблағ ҳам топамиз, барча шароитни яратиб берамиз. Фақат бу ерда бир мезон бор — бу ишдан аниқ натижа, самара чиқиши керак!

Тарих фани, унинг бугунги аҳволи, истиқболи ҳақида гапирар эканмиз, мен яна бир масалага эътибор қаратишни истардим. Агар биз тарихчиларни тарозига солсак, бугунги кун нуқтаи назаридан баҳоласак, талабга жавоб берадиганлари жуда камчиликни ташкил этади. Шунинг учун тарихчи мутахассислар тайёрлашни университетлардан, яъни бошланғич нуқтасидан яхшилаш лозим, деб ўйлайман. Керак бўлса, тарихга ихтисослашган мактабларни очиш лозим. Бунинг учун эса аввало мукамал дарсликлар яратиш, домлаларнинг ўзини қайтадан ўқитиш керак. Муҳими, ёшларнинг орасига кириш, уларнинг ичидан қобилиятли, фидойиларини топиш, уларнинг юрагини ёндириш керак. Бизда 30-35 ёшли академиклар борми? 16 ёшга кирган ўспирин — Рустам Қосимжонов шахмат бўйича қандай натижаларга эришди, жаҳон миқёсида ғолиб бўлди! Шахмат ҳам фан, бу математика дегани эмасми?

Демоқчиманки, биз ана шундай ёшларимизга ишонамиз, суянамиз, келажак умидларимизни улар билан боғлаймиз. Уларга қанча тез йўл очиб берсак, илмда, ижодда шунча кўп изланиш, баҳс бўлади. Изланиш, баҳс, мунозара бор жойда эса ҳақиқат юзага чиқади, тараққиёт бўлади.

Иккинчидан, бизда довурак, замонавий фикрлайдиган олимлар етишмайди. Мен академик Яҳё Фуломовни яхши билардим. У мустақил фикрга эга бўлган, керак бўлса, энг юқори лавозим эгасига ёқмайдиган тўғри гапни дадил айта оладиган олим эди. Тарихчилар яхши билдилар, одатда тепаликлар қаърида тарихий обидалар, бутун бир шаҳар ястанган бўлади. Шўро даврида фақат томлардагина пахта экилмай қолган бир пайтда, ана шундай тарихий тепаликларни ҳам текислаб пахта даласига айлантириш сиёсати авж олганда бунга қарши чиққан олим Яҳё Фуломов бўлганини мен яхши эслайман. Бу фазилати туфайли тазйиқ кўрганини ҳам эшитганман. Лекин адолатни ҳамма нарсадан устун билган, ватанпарвар одам шундай бўлади. Ана шундай одамлар ҳаёти бизга ибрат мактаби бўлмоғи лозим.

Энди икки оғиз сўз оммавий ахборот воситалари орқали тарих мавзусини ёритиш ҳақида. Бизнинг матбуотимиз, телевидениемиз ҳам тарихга оид мақолалар чоп этганда, кўрсатувлар тайёрлаганда бир кишининг фикрини ягона ҳақиқат сифатида қабул қилинишига йўл

қўймаслиги даркор. Муайян масалада турли фикрларни бериш, баҳс орқали ҳақиқат ойдинлашувига эришиш лозим. Тарихий воқеаларни, шахслар фаолиятини изоҳлаш йўли билан одамларни асл ҳақиқатдан огоҳ этишимиз керак. Чунки, биз шакллантираётган жамиятимиз мафкураси ҳам тарих булоқларидан озиқланади.

Яна бир муҳим масала шуки, мен “Тафаккур” журналидаги суҳбатда таъкидлаганимдек, сиёсатда ҳам, ижтимоий ҳаётда ҳам, фанда ҳам вакуум — бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик керак. Яъни, агар ўз гоянг бўлмаса, сенинг юртингда чет ғоя келиб ҳукмронлик қилади. Шу маънода мустақил фикрлайдиган одамларимиз бўлмаса, ўз давлатимиз, халқимиз, миллатимиз тарихини ўзимиз тикламасак, ўзимиз холисона ёзмасак, уни бошқалар бошқача қилиб ёзади. Ёзиш билан чекланса майликуя, бизни, ўсиб келаётган авлодни, ҳатто олимларимизни ҳам ўз йўриғига солишга ҳаракат қилади.

Мен қайси халқ қаердан келиб чиққани, кимнинг тарихи кўҳналиги хусусида баҳс юришиш, бу борада бир миллатни бошқа бир миллатга қарама-қарши қўйишга мутлақо қаршман. Бу нарса бизга асло керак эмас. Фақат бизнинг давлатимиз тарихини ёритишда ўзга ғоя ҳукмронлик қилишига йўл қўйиб бўлмаслигини таъкидламоқчиман. Бу масалада, яъни

узоқ ўтмишимиз, тарихий томирларимиз бўйича ўз мустақил фикримизга, чуқур илмий асосга эга бўлишимиз шарт. Тарихчи олимларимиз, илмий муассасаларимиз олдида турган долзарб вазифа шундан иборат.

Тарих соҳасида меҳнат қилаётган олим, мутахассисларга мурожаат қилмоқчиман: сизлар миллатимизнинг ҳаққоний тарихини яратиб беринг, токи у халқимизга маънавий куч-қудрат бахш этсин, гурурини уйготсин. Биз юртимизни янги босқичга, янги юксак маррага олиб чиқмоқчи эканмиз, бунда бизга ёруғ гоё керак. Бу гоёнинг замирида халқимизнинг ўзлигини англаши ётади. **Ҳаққоний тарихни билмасдан туриб эса ўзликни англаш мумкин эмас.**

Шу муносабат билан бундан беш йил аввал билдирган бир фикримни эслатиб ўтмоқчиман: бино қанчалар баланд бўлса, унинг пойдевори ҳам шу қадар чуқур бўлади. Биз буюк давлат қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунинг учун замонавий сиёсий, иқтисодий, илмий-техникавий, маънавий имконларимиз билан бир қаторда тарихий асосимиз ҳам бор. 2700 йиллик буюк давлатчилик ўтмишимиз бор.

Ҳаққоний тарихимизни барпо этиш ишини нимадан бошлаш лозим? Аввало, кўп минг йиллик бой ўтмишимизни тадқиқ этишнинг яхлит концепциясини, яъни дастурини, илмий изланишларнинг услубини, қўйилаётган вази-

фани амалга оширадиган илмий муассасалар. улардаги потенциал, кадрлар масаласини аниқлаб олишдан. Бу келажакда ҳам узлуксиз давом этадиган катта ишнинг бошланиши бўлади. Шундан кейин ана шу аниқ, босқичлари белгиланган дастур асосида ҳар томонлама тадқиқотлар олиб борилади. Бу осон иш эмас. Шўро замонида тамоман ўзга, миллатимиз манфаатларига зид бўлган, коммунистик, шовинистик мафкура ҳукмрон шароитда ёзилган адабиётлардан уни-бунни кўчириб тайёрланадиган иш эмас бу.

Мазкур вазифани амалга ошириш учун Академияга қарашли Тарих, Шарқшунослик, Археология институтлари, шу соҳага тааллуқли бўлган илмий муассасалар таркибини, иш фаолиятини ўзгартиришни замон талаб қилмоқда. Тошкент Давлат университети, бошқа ўқув даргоҳларидаги тарих факультетларининг дарсликлар, таълим-тарбия масалаларидаги камчиликларини аниқлаб, уларнинг фаолиятини такомиллаштириш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш зарур. Керак бўлса, уларда ишлаётган олим ва мутахассислар фаолиятига танқидий кўз билан қараб, ким шу ишга лойиқ, ким лойиқ эмас, бунини ҳам аниқлаш лозим. Зарур бўлса, уларга моддий ёрдам бериш, янги гуруҳлар тузиш керак.

Мақсад шуки, фанда бизнинг тарихий томирларимизни аниқлайдиган, миллий ғуру-

римизни юксалтирадиган янги йўналишлар пайдо бўлиши керак.

Бир сўз билан айтганда, давлатимиз, миллатимизнинг ҳаққоний илмий тарихини яратиш кенг жамоатчилигимиз учун ғоят муҳим ва долзарб масалага айланиши лозим.

*Тарихчи олимлар билан суҳбат,
“Мулоқот” журналининг
1998 йил 5-сони*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

**М. Я. Қуроловни Ўзбекистон Республикаси
Давлат солиқ қўмитаси раисининг
биринчи ўринбосари вазифасидан
озод қилиш тўғрисида**

1. Оилавий тўй-ҳашамларни ўтказишда ўтакетган шуҳратпарастлик, дабдабазлик ва исрофгарчиликка йўл қўйгани, эл-юрт одатларини менсимагани, раҳбарлик шаъни ва обрўсига иснод келтиргани, шахсий манфаатлари йўлида эгаллаб турган давлат лавозимини суистеъмол қилгани учун Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси раисининг биринчи ўринбосари Муродулла Ялғошевич Қуролов ўз вазифасидан озод қилинсин.

2. Ўзбекистон Республикаси Прокуратураси ушбу ҳолатни амалдаги қонунчилик асосида ўрганиб, тегишли хулоса чиқарсин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти
И. КАРИМОВ

*Тошкент шаҳри,
1998 йил 21 октябрь*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

Кейинги вақтларда тўй-ҳашамлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимларни, марҳумлар хотираларига бағишланган тадбирларни ўтказишда мамлакатимизнинг кўп жойларида шуҳратпарастлик, дабдабабозлик, исрофгарчиликка йўл қўйиш, эл-юрт одатлари ва анъаналарини менсимаслик, ўзини кўз-кўз қилиш, атрофда яшаётган одамларнинг ҳол-аҳволини инобатга олмаслик каби эскидан қолган асоратларга йўл қўйилмоқда.

Бундай хунук одатларга берилган давлат хизматидаги баъзи ўзини йўқотган, лавозимини суиистеъмол қилаётган раҳбарлар, оёғи ердан узилган, манманликка берилиб кетган ҳавойи мансабдорларнинг номақбул ҳаракатлари маҳаллаларда, истиқомат жойларида соғлом муҳит бузилишига сабаб бўлмоқда, оддий одамларнинг нафсониятларига тегмоқда, уларнинг адолатга, умуман давлат ҳокимиятига ишончига зиён етказмоқда.

Ўтганларнинг хотирасига бағишланган маъракаларни ҳам ўтакетган дабдабали равишда ўтказишлар ота-боболаримиздан қолган миллий расм-русумларимизга путур етказиш, му-

қаддас анъаналаримизни обрўсизлантиришга олиб келмоқда.

Мазкур интилишларнинг носоғлом мусобақага айланиб кетиш ҳоллари дабдабали тўй-ҳашамларни ўтказишга қурби етмаган ор-номусли кишиларни оғир аҳволга туширмоқда.

Энг ачинарли томони шуки, бундай сохта ҳужажўрсинлик одатлари ёшларимиз тарбиясига салбий таъсир кўрсатмоқда, кенг жамоатчиликнинг ҳақли эътирозларига сабаб бўлмоқда. Улар бу каби номақбул анъаналар ва одатларга айланиб бораётган ҳолатларга чек қўйиш ҳақидаги талабларини билдирмоқдалар. Ўзларининг эҳтиёжларидан ортиқ маблағларини халқимизнинг азалий одатларига амал қилиб, хайр-эҳсон, меҳр-мурувват кўрсатиш, муҳтожларга, бевабечораларга ёрдам бериш, турар жойларини обод қилиш, йўллар, кўприклар қуриш, ишлаб чиқаришга сарф қилиш — шундай олижаноб саъй-ҳаракатлар орқали эл-юрт олдида ўзларига ҳақиқий обрў орттириш юзасидан таклифлар ва маслаҳатлар бермоқдалар.

Юқоридагиларни назарда тутиб:

1. Республика “Маҳалла” хайрия жамгармасига:

а) Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси, Ўзбекистон мусулмонлари идораси, маҳаллий ҳокимликлар, тегишли давлат ва жамоат ташкилотлари билан биргаликда халқимиз табиатига ёт бундай хунук ҳолатларга зарба бериш, олдини олиш, чек қўйиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш тавсия этилсин;

б) муқаддас динимиз, қадриятларимиз, урф-одатларимиз ва анъаналаримизнинг ҳақиқий моҳиятини ҳаётий, таъсирчан мисоллар асосида кенг халқ оммасига мунтазам етказиш қатъий йўлга қўйилсин;

в) жамоатчилик кенгашлари билан ҳамкорликда замон талабларига мос, халқимизнинг қарашларига мувофиқ келадиган янги, намунавий анъаналарни ташкил қилиш ва жорий этиш топширилсин.

2. Оммавий ахборот воситалари мазкур Фармонда кўтарилган масалаларнинг асл моҳиятини, намунавий анъаналарни кенг тарғиб қилсин, миллий қадриятларимизга зид, тараққиётимизга тўсқинлик қилаётган иллатларга қарши жамоатчилик фикрини шакллантиришга алоҳида эътибор берсин.

3. Ўзбекистон Республикаси Прокуратураси давлат ташкилотлари, маъмурий-ҳуқуқий идоралар ва маҳаллий ҳокимликлар раҳбарлари, мансабдор шахслар томонидан юқорида кўрсатилган номаъқулчиликларга йўл қўйилган ҳолатларни амалдаги қонунчилик асосида чуқур ўрганиб, тегишли хулосалар чиқарсин ва зарур чоралар кўрсин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти
И. КАРИМОВ

*Тошкент шаҳри,
1998 йил 28 октябрь.*

АДОЛАТ, ВАТАН ВА ХАЛҚ МАНФААТИ ҲАР НАРСАДАН УЛУФ

Иқтисодиётда юксак самарадорликка эришиш, жамиятда қонун устуворлиги, демократия тамойилларини қарор топтириш, халқ учун фаровон турмуш шароити яратиш мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсадидир.

Президент Ислам Каримовнинг 1998 йил 9 ноябрь куни халқ депутатлари Самарқанд вилоят Кенгашининг навбатдан ташқари сессиясида сўзлаган нутқида барча сазй-ҳаракатларимизнинг мазмун-моҳияти бўлган ана шу масалаларга яна бир бор жиддий эътибор қаратилди.

Яқиндагина халқимиз шу муборақ заминда улўф бобомиз Имом ал-Бухорий таваллудининг 1225 йиллигини нишонлади, деди Президент. У зоти шарифга бағишланган ёдгорлик мажмуи очилди. Эртасига юртимизнинг қадимий ва сўлим Фарғона вилоятида халқимизнинг яна бир буюк ўғлони, ўрта асрлар жаҳон илм-фани асосчиларидан бири, қомусчи олим Аҳмад ал-Фарғоний хотирасини ёд этиб тантаналар ўтказдик. Бу тадбирларни ўтказишдан мақсад — муқаддас Ватанимизнинг ҳақиқий тарихини тик-

лаш, дунё илм-маърифат, маънавият аҳли диққатини эл-юртимизга қаратишдан, бу улуғ заминда камол топган аждодларимизни улуғлашдан иборатдир.

Самарқанд нафақат ўзининг буюк тарихи ва боқий ёдгорликлари билан дунёга танилган, балки бугунги салоҳияти ва маданияти, авваламбор меҳнаткаш, меҳмондўст, ор-номусли халқи билан дунёга машҳурдир. Самарқандни дунё тараққиётининг бешиги деб бежиз айтишмайди.

Кейинги йилларда мамлакатимиз ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётида кўп ўзгаришлар рўй берди, дунё миқёсида давлатимизнинг мавқеи янада мустаҳкамланди. Самарқанд халқи ҳам ана шу олижаноб ишларга ўз улушини қўшиб келмоқда.

Давлатимиз раҳбари қайд этганидек, вилоят иқтисодиётига чет эл инвестицияларини жалб этиш, рақобатга бардошли саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш, хусусийлаштириш кўламини кенгайтириш, қурилиш, ободончилик, тарихий обидаларни тиклаш, қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш борасида муайян ишлар амалга оширилди.

Бу ерда “Самарқанд-Калифорния”, “Самарқанд-Прага”, “ЎЗБАТ” қўшма корхоналари самарали фаолият кўрсатмоқда. “Самарқанд Нейшнл Америка”, “Новый камень”, “СамКоч-авто” қўшма корхоналари эса иш бошлаш арафасида турибди.

Стадион, теннис корти, кардиология марказининг иккинчи навбати каби кўпгина иншоотлар қурилиши ниҳоясига етмоқда.

Нафақат Самарқанд шаҳрининг ўзида, туманлар ва қишлоқларда ҳам ижобий ўзгаришларни куриш мумкин.

Шуни қайд этиш лозимки, кейинги йилларда вилоятда қишлоқ хўжалиги соҳасида ҳам ижобий натижаларга эришилди. Ўтган йили пахта тайёрлаш режаси, бу йил ғаллачиликда қўлга киритилган ютуқлар меҳрини ерга бериб ишлаётган ҳар бир деҳқонни, ҳар бир самарқандликни, бутун халқимизни қувонтиради.

Албатта, биз бу ижобий ишларни эътироф этиб, уларга муносиб баҳо берамиз. Чунки бу ютуқлар замирида халқнинг улкан меҳнати ётибди, дея таъкидлади Президент. Аммо бугунги учрашувимизнинг асосий сабаби — **айнан уч йил олдин** мана шу залда айтилган жиддий гапларнинг биз ишониб тайинлаган, сайлаган раҳбарият эътиборидан четда қолиб кетиши, бутун вилоят ҳаётида рўй бераётган номаъқул уринишлар, баъзи ютуқлардан мафрурланиб, амалда ўтирганларнинг боши айланиб, оёғи ердан узилиб қолгани ва аҳолининг салбий ҳолларга нисбатан эътирози кучайиб бораётгани бўлди.

Президент нимани назарда тутмоқда?

Йўлбошчимиз ўшанда вилоятнинг янги сайланган биринчи раҳбарига, вилоятни билиши, шу ерда туғилиб ўсгани, катта бўлгани, эл-юртнинг тузини егани, тажриба ва билими етарли эканини айтиб, буларнинг ҳаммасини шу элнинг тинчлигини, халқнинг ҳаётий эҳтиёжларини, ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлашга йўналтириши ва бу йўлда фидоий бўлиши ло-

зимлигини, соғлом муҳит — соғлом ҳаётнинг гарови эканини таъкидлаган эди.

Вилоят ҳаётида маҳаллийчилик, қариндош-уруғчилик, ошна-оғайнигарчилик каби иллатларга барҳам бериш, йўл қўймаслик ҳақида уқтириб, алоҳида огоҳлантирганди.

Амалда нима бўлди? Шу қисқа вақт мобайнида 11 нафар шаҳар ва туман ҳокими, кўплаб вилоят ташкилоти раҳбарлари вазифасидан озод этилди.

Биров ишда хато-камчиликларга йўл қўйгани, эгаллаб турган лавозимини суиистеъмол қилгани, вазифасини уддалай олмагани ва шунга ўхшаш бошқа сабаблар билан ишдан олинса, бунга ҳеч ким қарши эмас. Аммо лавозим “буюртма” билан аниқ “шахс” учун бўшатиlsa, бу шахс ҳам раҳбарга қарашли бўлса, қариндошлиги, ошна-оғайнилиги, уруғ ёки келиб чиқишига қараб танланса, **бундай адолатсизликка ким чидай олади?!**

Биз ёш, қобилиятли кадрларнинг йўлини очиш, уларга ҳар томонлама кўмак бериш ҳақида кўп гапирамиз. Самарқандда эса 21 нафар шаҳар ва туман ҳокимларининг биринчи ўринбосарларидан 2 нафари, 289 хўжалик раҳбаридан 52 нафари 40 ёшгача бўлган кадрларни ташкил этади, холос. Шундай экан, ёшлар ғайрати, шижоати, қобилиятига эътибор, вилоятда ишга замонавий ёндашиш ҳақида нима дейиш мумкин?

Кадрларни танлашда уларнинг қобилияти, имконияти ҳисобга олинмагани туфайли лавозимларга тасодифий шахслар келиб қолган.

Улар ислоҳотларнинг мазмун-моҳиятини тушунмайди, эскича иш услубларидан воз кеча олмайди. Натижада улар бошқарган корхона инқирозга юз тутди. Уша корхонада ишловчиларнинг тақдири нима бўлади?

Вилоятдаги 231 та корхонанинг молия-хўжалик фаолияти таҳлил қилинганда, уларнинг 92 фоизи инқирозга учрагани аниқланган. Шу корхоналарнинг раҳбарларига нисбатан эса чора кўрилмаганини қандай баҳолаш мумкин?

Президент маҳаллийчилик, ошна-оғайнигарчиликни ҳаётимизга, тараққиётимизга хавф соладиган **таҳдидлардан** бири деб атаган эди. Афсуски, Самарқанд вилояти мисолида ана шундай ҳодисаларга дуч келиб турибмиз.

Вилоят ҳокимининг кўмагида унинг яқин қариндош-уруғларини бошқарув тизимидаги идораларда масъул лавозимларга тайинлаш авж олган.

Ички ишлар бошқармаси раҳбарларининг мурасасозлиги туфайли вилоят ҳокими А.Мардиевнинг укаси Олим Султонов Нарпай туман ички ишлар бўлими бошлиғи вазифасини бажарувчи, опасининг ўғли Собир Тошнӣёзов Каттакўрғон туман ички ишлар бўлимининг Давлат автомобиль назорати бошлиғи, яқин қариндоши Ғофур Тошнӣёзов Иштихон туман прокурори лавозимларида ишлаб келганлар.

А. Мардиевнинг қудаси Фарида Зиёмуҳамедова вилоят меҳнат биржаси бошқарувчиси лавозимида ишлаб келмоқда.

Вилоят давлат солиқ бошқармасининг собиқ раҳбарлари ҳокимга лаганбардорлик қилиб,

унинг яқин қариндошларидан Ю. Санаев, Ғ. Тошнӣёзов, А. Султоновларни Каттақўрғон тумани солиқ инспекциясининг масъул лавозимларига ишга қўйганлар.

Бундан ташқари, вилоят ҳокимининг яқинлари И. Қодиров вилоят Марказий банки бошқарувчиси, Х. Бобомуродов эса Самарқанд шаҳар Темирйўл тумани ҳокими лавозимига тайинланган. Бунга ўхшаган яна кўплаб мисолларни келтириш мумкин.

Бу вилоятда маҳаллийчилик, ошна-оғайнигарчилик, уруғ-аймоқчилик иллоти чуқур илдиз отганини кўрсатиб турибди.

Биз бу муаммонинг нақадар мураккаб ва хавфли эканини тушунишимиз, дарҳол унинг олдини олишимиз зарур, дея таъкидлади давлатимиз раҳбари. Чунки бу йўлга кирган раҳбар худбинлик касалига дучор бўлиб, оёғи ердан узилади. Энг ёмони, раҳбарларга нисбатан кенг жамоатчиликнинг ишончи йўқолади. Бундай жамиятдан барака кетади, иш юришмайди, аҳоли ўртасида турли тортишувлар ва норозиликлар пайдо бўлади.

Дарҳақиқат, бундай муҳитда раҳбарга яқин бўлган, ишонган, суянган кадрлари бир-бирларини қўллаб-қувватлайди, содир бўлган қонунбузарлик ва жиноятларни яширади. Жамиятда адолат йўқолади. Бундай ҳолда халқ арз-додини, фарёдини кимга айтиши керак?

Вилоят давлат аппаратининг ўзагини лаёқатсиз, сиёсий савияси паст, ахлоқий жиҳатдан нопок, аммо, раҳбарнинг ишонган оғайнилари, эски қадрдонлари, бир ҳовуч лаганбардор ким-

салар ташкил этса, одамлар эътирозини кимга айтиши мумкин?

Бундай ҳол хизмат вазифасини суиистеъмол қилиш, давлат ва жамоат мулкани талон-торож этиш учун қулай шароит яратади.

Жумладан, вилоят ҳокимининг узоқ йиллик оғайниси — вилоят давлат божхона бошқармасининг собиқ бошлиғи А. Примов лаганбардорлик ва тилёғламалик билан Алишер Мардиевнинг пинжига кириб, хизмат фаолияти даврида сурункали равишда қонунбузарликларга йўл қўйиб келган.

Аҳвол шу даражага бориб етганки, А. Примов Мардиев учун унинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар билан бўлган мулоқотларида воситачи ролини ўйнай бошлаган. Ҳозир у хизмат фаолиятидаги жиддий нуқсонлари учун лавозимидан озод қилинган ва унинг ҳаракатлари тегишли идоралар томонидан текширишдан ўтказилмоқда ва натижаларга кўра ҳуқуқий баҳо берилади.

Вилоят ички ишлар бошқармасининг собиқ бошлиғи Т. Муродхўжаев ҳам А.Мардиевга яхши кўриниш мақсадида унинг яқин қариндошлари ва ошна-оғайниларининг қонунсиз хатти-ҳаракатлари учун ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар олдида ўзига хос қалқон вазифасини ўтаб келган.

Асосий вазифаси вилоятда қонунчиликка қатъий риоя этилишини таъминлашдан иборат бўлган Т. Муродхўжаевга, уни қўлга олиш мақсадида, коррупциялашган кимсалар давлатга қарашли болалар боғчасини бериб қўйганлар

ва унинг ўрнида данғиллама шахсий уй-жой қуриб берганлар. Оғзи мойланган “ҳуқуқ посбони” эса уларнинг давлат ва жамоат мулкани талон-торож қилишлари билан боғлиқ найрангларига панжа орасидан қараб келган.

Айни пайтда Т. Муродхўжаев ҳам лавозимидан озод этилиб, жиноий жавобгарликка тортилмоқда.

Вилоят ҳокимининг энг тор даврасига собиқ раҳбар Раим Насимов ҳам киради. У давлат маблағлари эвазига нафақат ўзи учун, балки вилоятдаги қатор-қатор раҳбар ходимлар учун ҳам қонунсиз равишда уй-жойлар, шахсий-маиший иморатлар қуриб берган.

Амир Темур майдонини ободонлаштириш ишларидан фойдаланиб, уларнинг ҳисобидан вилоят раҳбарларига хусусий уйлар қуриб берилгани аниқланди. Охирги пайтларда Насимов билан Примовлар А. Мардиевнинг пинжиги кириб, оғиз-бурун ўпишиб кўп бемаъни ишларга қўл урган.

Вилоят раҳбарияти билан яқин бўлганидан фойдаланиб, Насимов ўз ташкилоти номидан катта миқдорда тамаки ва пахта маҳсулотларини Россия Федерациясига олиб чиқиш билан боғлиқ турли найранглар уюштириб, тушган жуда катта миқдордаги пул ва валюта маблағларини ўзининг яқин одамлари билан биргаликда ўзлаштирган.

Бу каби салбий ҳолатларни кескин танқид қилар экан, охирги вақтда, вилоят миқёсидаги кадрлар сиёсати, йирик иқтисодий-ижтимоий масалалар давлат идораларида эмас, А. Мардиев-

нинг иштирокидаги тўй ва базмларда, бошқа норасмий учрашув-йиғинларда ҳал қилинадиган бўлиб қолган, деди Президент. Таассуфки, кўпинча давлат маблағлари, ҳар хил ўғри-қаллобларнинг жиноий йўл билан топган маблағлари ҳисобига уюштирилган бу зиёфатларда А. Мардиевнинг гумашталаригина эмас, балки масъул раҳбар ходимлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг раҳбарлари ҳам фаол иштирок этишган.

Албатта, бу ўтиришларда сўз давлат, халқ манфаатлари, одамлар дарди ва эътирозлари тўғрисида эмас, ўзаро гуруҳлашув, раҳбарлик лавозимларига яна қариндош-уруғлар, ўзларига содиқ одамларни тайинлаш, уларнинг қонунсиз ҳаракатларини яшириб боришни ташкил этиш, ўзларининг нопок ниятларини амалга оширилиши ҳақида кетган.

Бундай ҳаракатларнинг оқибати нима билан тугашини А. Мардиев билмаган деб ўйлайсизми?

Табиий равишда бундай аҳволнинг томири-негизи қаерда, деган савол туғилади. Авваламбор, бундай ҳолларнинг замини-томири эскидан қолган салбий, суяк-суягимизга сингиб кетган одат ва асоратларда бўлиши керак. Қолаверса, яна бир сабаби — янги қабул қилинаётган қонун ва фармонлар, демократия ва адолат талабларини менсимасликда, бугунги ҳаётимиздаги ўзгаришларни ҳис этмасликда, камситишдадир.

Аниқроқ айтсак, бугун бошимиздан кечираётган ўтиш даврини эски тузумнинг носоғлом

оқибат-таъсири ҳамда янги тизим, янги замон талабига жавоб берадиган ёш кадрларнинг ҳал қилувчи лавозимларга жуда катта қийинчилик билан келиши мураккаблаштирмоқда.

Минг афсуски, айрим ҳолатларда раҳбарнинг ваколати қанча оширилса, шунча кўп худбинлик касалига учрайди, очкўзлик гирдобига, таъмагирлик комига тушади. Худди дуо кетгандай. Лавозим, вазифа ҳақида гап кетганда, каттами-кичикми, тасдиқланиш олдидан текшириб чиқилади, олдинги фаолияти ўрганилади — дуппа-дуруст одам. Соғлом, меҳнаткаш оилада тарбия олган, билими ҳам етарли, ҳаракати ҳам бор. Зиммасига олаётган масъулияти ҳақида гапирари, катта-катта ваъдалар беради. Унинг гапларини эшитиб, эртага масжидга имомликка тавсия қилса ҳам бўлади.

Лавозимга ўтиргандан кейин эса кўпи билан бир-икки йил ишлайди, сўнг мутлақо ўзгариб кетади. Ишни атрофдаги одамларни ўзгартиришдан бошлайди.

Биринчи галда савдо ва хизмат соҳаси ходимларини ўзгартиради. Мисол учун бозоркомни алмаштиради, эвазига “кўк”идан олади. “Кўк”ини бермаса иш битмайди. Биргина Самарқанднинг энг катта “Сиёб” бозорида неча марта бозорком алмашди.

Иккинчи галда маъмурий органларнинг катта-кичик раҳбарлари ўзгартирилади. Ички ишлар, прокуратура, адлия, суд, божхона, солиқ ва бошқалар. Бундай жойларга ўзининг “шоввоз”ларини ўтказди. Тегишли идораларнинг Тошкентдаги раҳбарлари билан тил бириктиради.

Учинчи навбатда ўзидан олдин ишлаган одамни қоралашга, қилган ишларини йўққа чиқаришга, шунинг ҳисобидан осон йўл билан обрў топишга ҳаракат қилади.

Иш бошлаши билан унинг атрофини ошна-оғайнилари, таниш-билишлари, қариндош, уруғ-аймоқ вакиллари, қисқа қилиб айтганда, ака-укалар, амакиваччалар, аммаваччаю хола-ваччалар ўраб олади. Ўзи отасининг исмида бўлса, укаси бобосининг исмида бўлади. Бу майнавозчилик, устомонлик билан одамларга ўзларини гўёки бир-бирига бегона қилиб кўрса-тишга ҳаракат қиладилар.

Маҳаллийчилик шу даражага бориб етади-ки, соғлом фикрловчи одам уларнинг найранг-лари олдида ожиз қолади. Ақл бовар қилмайдиган қилиқларни тезда англолмайди. Раҳбар худди бир нарсадан кеч қолаётгандай ўзининг ҳам, ҳамтовоқларининг ҳам ҳамёнини тўлдиришга интилади. Бунақа одамларда на инсоф, на ирода ва на имон бор.

Улар ўзларини ҳимоя қилиш учун бошпана излашади, Тошкентда ўтирганларнинг **пинжи-га** киришади. Шунақа пайтда табиий савол туғилади. Унга ишонган, тақдирини унга боғлаган одамларнинг орзу-умидлари қаерда қолиб кетди? Улар кимга ишонсин, кимга эргашсин?

Ҳаёт фалсафасидан ва тажрибасидан айтиш мумкинки, ким мўмай даромад, нопок йўл билан бойлик топса, у ҳамиша халқ нафратига учрайди. Ҳалол меҳнати, пешона тери эвазига эмас, ўғрилиқ, таъмагирлик ва порахўрлик би-

лан топган маблағи ҳеч қачон татимайди. Жамиятга, эл-юртга наф келтирмайди.

Ахир, лавозим кишига кибру ҳаво, бойлик тўплаш ва кайфу сафо учун берилмайди-ку! Аксинча, у юксак масъулиятни, ҳаётнинг бутун роҳат-фароғатидан кечишни, керак бўлиб қолганда ўзидан кечишни талаб қилади. Бундай қараш одатга айланиши, ҳаётимизга сингиб кетиши керак.

Халқимизда **“қилмиш-қидирмиш”** деган мақол бор. Яна **“қинғир ишнинг қийиғи қирқ йилдан сўнг ҳам чиқади”** дейишади. Шундай экан, қинғир ишни эл-юрт назаридан яшириб бўлмайди. Бундай одам бугун бўлмаса, эртага шармандаи шармисор бўлиб, шунча йил ишлаб, меҳнат қилиб топган обрў-эътиборини бир кунда йўқотиб қўйиши мумкин.

Энг оғири — нафақат эл-юрт, балки ўзининг қариндошлари, таниш-билишлари олдида иснодга қолади. Ўз фарзандлари олдида бошини кўтара олмасдан юришдан ортиқроқ азобукубат бормикан?

Президент ҳаммани ўйлантирадиган саволларни ўртага қўйди: нима учун мана шундай аччиқ ҳақиқатни баъзан тан олмаймиз? Ҳаёт тажрибасини тарих мисолида кўра-била туриб шундан қайтмаймиз. Нафс балоси шунчалик кучлими? **Мен ўйлайманки, ҳар қандай соғлом инсон бу саволни ўзига бериб, ўзи жавоб топиши керак.** Эл-юрт нафратидан, охиратдан қўрқиш, ҳаётда ўзининг ўрнини йўқотмаслик ҳар қандай кишининг бурчи эмасми?!

А. Мардиев ҳақида гап борар экан, дея да-
вом этди йўлбошчимиз, авваламбор, уни бу-
гунги аччиқ кунга олиб келган сабаблар — иро-
даси бақувват бўлмагани, нафс, айшу ишрат
балосидан халос бўлишга кучи етмагани ва энг
муҳими — унинг қариндош-уруғлари, таниш-
оғайниларининг таъсиридан чиқолмаслиги,
охир-оқибатда инсофини йўқотгани, деб била-
ман.

Ҳаёт тажрибаси шуни тасдиқлайдики, раҳ-
бар айшу ишратга берилиб, ўзининг талабчан-
лик, ташкилотчилик ва раҳбарлик бурчини уну-
тиб қўйганида, қонунга риоя қилиш, тартиб-
интизом масалалари қолипидан чиқиб кетиши
табиийдир.

Бизнингча, вилоятда жинойтчилик, айниқ-
са унинг уюшган, ўта хавfli турларига қарши
курашнинг аҳволи бугун қўйилаётган талабларга
жавоб бермаётганига сабаб ҳам ана шунда.

Биринчи раҳбар тайинланган пайтда вило-
ятда қонун устуворлиги таъминланишига ҳеч
кимда шубҳа йўқ эди. А.Мардиевнинг мутахас-
сислиги — ҳуқуқшунос. Прокуратура, суд, ад-
лия соҳаларида катта лавозимларда кўп йил
ишлаган. Кўпчилик бу одам маъмурий орган-
ларнинг бошини қовуштириб, нуқсонларни
бартараф этади, деб ишонган эди. Бугун эса,
вилоят бўйича ўтган йилнинг шу даврига нис-
батан ўта оғир жинойтлар сони 24,5 фоизга,
зўрлаб номусга тегиш жинойтлари 20, фириб-
гарлик 75, безорилик 49, босқинчилик жино-
ятлари эса 52 фоизга ўсганига гувоҳ бўлиб ту-
рибмиз.

Жорий йилнинг 9 ойида ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ўта оғир жиноятларни очиш 23,5 фоизга камайган. Шу тоифадаги жиноятларнинг 15-20 фоизи фош этилмай қолаётгани такрорий жиноятлар содир этилишига шароит яратмоқда.

Бевосита ҳуқуқни муҳофаза этувчи идоралар ходимлари томонидан жиноят содир этиш ҳам Самарқанд вилоятида оддий ҳолга айланиб қолган. Ўтган уч йил мобайнида 170 нафардан зиёд ички ишлар идоралари ходими, 3 нафар солиқ, 3 нафар божхона идоралари, бир судья ва бир прокуратура ходими жиноий жавобгарликка тортилган. Уларнинг аксарияти мансабини суиистеъмол қилиш, фарзгўйлик ва таъмагирлик билан боғлиқ жиноятларга қўл урган.

Шу йилнинг 25 август куни вилоят ички ишлар бошқармаси жиноятларнинг олдини олиш хизмати ходимлари — милиция майорлари Р.Хўжаев ва М.Баҳодировлар ўзаро тил бириктириб, фуқаро В. Халатовадан товламачилик йўли билан пора олаётганларида қўлга тушганлар. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Бу нима деган гап? Ҳуқуқ посбонларининг ўзи жиноятчи бўлса, халқ дардини кимга айтсин?! Ҳақиқатни, адолатни қаердан изласин?

Яқинда тўй-ҳашамларни, оилавий тантаналарни, маърака ва маросимларни тартибга солиш, уларни ўтказишда йўл қўйилаётган манманлик, шухратпарастлик, эл-юрт одатлари ва анъаналарини менсимаслик каби иллатнинг

олдини олиш мақсадида янги Фармон қабул қилинди. Таассуфки, Самарқандда ҳам бундай салбий ҳолатлар кўп. Керак бўлса, ҳар қадамда учрайди. Лекин вилоят, шаҳар, туман раҳбарлари бу борада муросасозликка йўл қўйиб келяпти. Ўзи юқори лавозимларда ўтириб, шу камчиликларга йўл қўйганлар ҳам кам эмас. Ҳақиқатни гапирсак, бузғунчилик ўзи кўпинча шулардан бошланади.

Мазкур Фармон чиққанидан кейин оёғи ердан узилган, кибр-ҳавога берилган айрим кимсалар ҳушёр тортиши керак, деб ўйлаймиз.

Давлатимиз раҳбари биринчи галда мамлакат миқёсидаги, вилоят, шаҳар, туман даражасидаги идоралар, вазирликлар ва давлат идоралари, ҳуқуқ-тартибот органлари ходимларини алоҳида огоҳлантирди: барака топкурлар, эл-юртдан ажралманглар, уларнинг кўзига-юзига қаранглар, аҳволидан хабардор бўлиб, инсоф, диёнат чегарасидан чиқманглар. Акс ҳолда оқибати ёмон бўлиши муқаррар!

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, бундай муҳим ишларда жамоатчилик фикрини кўзғатиши, ҳаётимизнинг турли жиҳатларини таҳлил этиши лозим бўлган вилоят оммавий ахборот воситалари, афсуски, уларга берилган ҳуқуқ ва имкониятлардан тўлиқ фойдаланмаяптилар.

Мамлакатимизда ва вилоятда ижтимоий-иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш ҳамда уни янада чуқурлаштириш жараёни, вилоят ҳаётида рўй бераётган ижтимоий воқеалар тўғрисида теран ахборотлар берилмаяпти.

Чоп этилаётган мақолалар, кўпгина кўрсатув ва эшиттиришлар бадий-сиёсий жиҳатдан саёз. Одамларни қизиқтирадиган, уларнинг диққатини жалб қиладиган, муаммо кўтарадиган танқидий чиқишлар кам. Аксинча, телевидениеда кўлаб чет элда ишланган ур-сур, беҳаё видеофильмлар намоёиш этилмоқда.

Самарқанд вилояти аҳолиси ҳар йили ўртача 2,2 фоизга, меҳнат ресурслари эса 3 фоизга ўсиб борапти. Бу кўрсаткич Иштихон, Каттакўрғон, Окдарё туманларида 4-5 фоизга етади. Одамларнинг эҳтиёжларини қондириш учун болалар боғчаси, мактаблар қуриш, янги ишчи уринлари очиш, дўконларда етарли мол бўлишига эришиш лозим. Тиббий ёрдам, ичимлик сув ва газ таъминотини ташкил этиш зарур. Бу масалаларни ким ўйлайди, ким ҳал қилади?

Уч йил давомида газ таъминоти бор-йўғи 8 фоизга, сув таъминоти эса 4 фоизга ўсганини инобатга олсак, қабул килинган дастур бажарилишига ким кафолат беради? Шу суръатда кетилса, вилоятни газ билан тўлиқ таъминлашга 8 йил, сув билан таъминлашга эса 19 йил керак бўлар экан!

Кейинги уч йилда вилоятнинг Булунғур, Ургут, Каттакўрғон туманларида юқумли касалликлар билан оғриган беморлар сони кўпайган. Вилоят бўйича ҳам бу касалликлар билан хасталаниш ҳоллари республика кўрсаткичидан уч марта кўпдир. Аксарият соғлиқни сақлаш муассасаларининг зарур тиббий жиҳозлар, техника, дори-дармонлар билан таъминланиш даражаси талабга жавоб бермайди.

Мавжуд ўрта мактабларнинг 66 фоизи мослаштирилган, 25 таси эса авария ҳолатидаги биноларда жойлашган. Бугунги кунда вилоятга 107 та, бошқача айтганда 32,5 минг ўринли мактаб етишмайди. Мавжуд мактабларнинг асосий қисми бугунги кун талабларига жавоб бермайди.

Бюджет танқислигига қарамасдан, солиқ органларининг масъулиятсизлиги ва лоқайдлиги шу даражага бориб етганки, **бозорларда йиғилаётган патта тўловларидан келадиган 97,5 миллион сўм маблағнинг атиги 42,4 фоизи бюджетга тушган, холос.**

Солиқ тўловлари бўйича қарзлар барча туман ва шаҳарларда кўпайиб, вилоят бўйича 2 миллиард 130 миллион сўмдан ортиб кетган.

1 октябрь ҳолатига кўра бюджет муассасалари ходимларига 198,2 миллион сўм иш ҳақи тўланмаган. Бу кўрсаткич ўтган йилнинг шу даврига нисбатан тахминан 2 мартага ортиган.

Бундан ташқари 6 ёшгача бўлган болаларга, кам таъминланган оилаларга 132 миллион сўм, 2 ёшгача болаларга қарагани учун ишламайдиган оналарга 184 миллион сўм нафақа ва моддий ёрдам пули тўланмаган.

Дунёда норасида гўдаклар, етим-есирлар ҳақиға хиёнат қилишдан оғир гуноҳ бўлмаса керак. Самарқанд шаҳар Боғишамол тумани “Тўпхона” маҳалла қўмитаси раиси З.Мўминова ва шаҳар халқ банки назоратчиси С.Нажмидинова ҳужжатларни сохталаштириш йўли билан кам таъминланган оилаларга берилиши

лозим бўлган 660 минг сўм маблағни ўзлаштирганлар.

Ҳокимлик, ички ишлар, солиқ, божхона ходимлари қаёққа қарамоқда? Бу жинойтлар учун ким жавоб беради?

Самарқанд минг-минг йиллик шонли тарихга эга, буюк аждодларимизнинг шаън-шавкати билан бу юрт шукуҳи етти иқлимга маълум ва машҳурдир.

Бу қутлуғ заминдан таралган илм-маърифат зиёси бутун инсоният тафаккурини мунаввар этган, десак муболаға бўлмайди. Бунинг тасдиғини куни кеча бўлиб ўтган Имом ал-Бухорий тантаналарида ҳам кўрдик.

Шуни яна бир бор ўйлаб кўрайлик, деди Илом Каримов, бизнинг бугунги қилаётган ишларимиз, фаолиятимиз юксак маънавият мезонларига нечоғли мос келади? Давлатчилик, эл-улусни бошқаришда адолат, ватан, халқ манфаатини ҳар нарсадан устун қўйиш тамойиллари устуворми? Содда қилиб айтганда, халқ турли бўгин раҳбарлари ишидан розими? Афсуски, шу каби кўплаб саволларга ижобий жавоб бериш қийин. Шундай экан, ҳар биримиз фаолиятимизни танқидий нуқтаи назардан таҳлил қилиб кўрайлик, хато ва камчиликларимизни аниқлаб, керакли сабоқларни чиқарайлик.

...Ҳаёт ўз йўлида давом этаверади. Раҳбарлар келиб кетади, эл, халқ қолади. Лекин ана шу раҳбар халқ кўнглидан ўзига жой топа оладими? Эсда қоладиган бирон хайрли иш қилдими? Одамларнинг бошини қовуштириб, ўзи ибрат бўлиб, уларни улуғвор вазифаларни бажа-

ришга сафарбар эта олдимиз? Назаримизда, ҳар бир раҳбар бу ҳақда доимо ўйлаши, ўзига-ўзи савол бериб кўриши керак.

Халқимизда “яхшидан боғ қолади, ёмондан доғ” деган гап бор. Кимдан боғ қоляптию, яхши ном, яхши хотира қоляптию, кимдан доғ, иснод қоляпти, буни одамларнинг ўзи ажратиб олади.

Менинг энг катта ишончим, дея таъкидлади Президент, ёш авлоддир. Замонавий билимга эга, одобли, илмли, кўрсанг ҳавасинг келадиган, баркамол ва шижоатли фарзандларимиздир. Мен ўзимнинг тақдиримни ҳам, мамлакатимиз ва мустақиллигимиз тақдирини ҳам ана шуларнинг қиёфасида кўраман. Киши ана шундай фарзандлари борлигидан куч олади, онги тиниқлашади, рағбатланади, кўкси тоғдай кўтарилади.

Юқорида тилга олинган камчилик ва нуқсонлардан кўнглим ғаш бўлган пайтларда келгуси авлод, ёшлар, фарзандларимиз ҳақида ўйлайман, деди пировардида давлатимиз раҳбари. Шунда кўнглим ёруғ бўлади, келажакка ишончим мустаҳкамланади. Биз ўз олдимизга қўйган мурод-мақсадларимизга етиш гарови — мана шуларнинг қўлида. Бугунги учрашувимизда муҳокама этилган масалалар, қабул қилинаётган қарорларга келсак, барчангиз улардан холисона хулоса ва тегишли сабоқ чиқариб оласиз, деб ишонаман.

ЮКСАК МАЪНАВИЯТ — ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ АСОСИ

Навоий вилояти деганда кўз олдимизда бири биридан улкан саноат корхоналари, мамлакатимизни электр қуввати, маъданли ўғитлар ва турли кимёвий моддалар билан таъминлайдиган, давлат хазинасини қимматбаҳо металллар билан тўлдиришга катта ҳисса қўшаётган замонавий ноёб иншоотлар намоён бўлади.

Вилоят ҳудуд жиҳатидан Ўзбекистонда биринчи ўринда туради. Кенг пахта далалари, чекичегараси кўринмайдиган яйловлар ҳам вилоят салоҳиятини ошириш имкониятларидан далолат беради.

Президент Ислам Каримов 1998 йил 11 ноябрь куни халқ депутатлари Навоий вилоят Кенгашининг навбатдан ташқари сессиясида сўзлаган нутқида мавжуд имкониятлардан қандай фойдаланилаётгани, ислохотларни ҳаётга жорий этишдаги камчилик ва муаммолар, уларни бартараф этиш йўллари хусусида батафсил тўхталди.

Мустақиллигимиз шарофати туфайли ўлкамизнинг бу кўркем минтақаси қайтадан вилоят мақомини олганига қарийб олти йил бўлди,

деди Ислом Каримов. Шу вақт мобайнида собиқ Иттифоқ даврида қурилиши деярли тўхтаб қолган Учқудуқдаги кон-металлургия заводи-нинг иккинчи навбати, Қизилқум фосфорит заводининг биринчи навбати қуриб битказилди.

Замонавий технология билан жиҳозланган “Зарафшон-Ньюмонт” Ўзбекистон-Америка қўшма корхонаси ишга туширилди. Учқудуқ-Султонўздоғ темир йўлининг қурилиши давом этмоқда. Шулар каби кўпгина ҳавас қилишга арзийдиган ишлар амалга оширилмоқда.

Бу заминда кўплаб миллат ва элатларнинг тинч-тотув яшаб, ўз меҳнати билан Ватанимизнинг шуҳратини, обрўсини оширишга ҳисса қўшаётгани бугунги кунимизнинг энг катта бойлигидир.

Президент сессия кун тартибига қўйилган масала ҳақида гапириб, бугунги учрашувдан мақсад — вилоят ҳаётидаги ижтимоий-иқтисодий вазиятни атрофлича таҳлил этиш ва авваламбор, кадрлар масаласини ечиш, шу масаладаги кўпгина муаммо ва камчиликларни холисона баҳолашдан иборатдир, деди.

Дарҳақиқат, вилоят саноат, деҳқончилик ва чорвачиликни янада ривожлантириш борасида жуда катта имкониятларга эга. Нафақат вилоят қиёфасини, керак бўлса, бутун Ўзбекистонимизнинг фаолияти ва имкониятларини ифодалайдиган дунёга машҳур улкан тоғ-кончилик саноати корхоналари айна шу ерда жойлашган.

Вилоят аҳолисининг қарийб 60 фоизининг ризқу рўзи бевосита қишлоқ хўжалигига, кўп

жиҳатдан мана шу соҳадаги ислоҳотларнинг қандай олиб борилиши ва уларнинг самарасига боғлиқдир.

Бу ишларни амалга ошириш учун мамлакатимизда зарур меъёрий-ҳуқуқий замин яратиб берилган, асосий қонунлар қабул қилинди.

Шунга қарамай, вилоят қишлоқ хўжалиги ишларида ҳеч қандай бурилиш сезилмаяпти. Вилоятда пахта ва ғалла етиштириш борасида жиддий камчиликлар мавжуд. Сурункасига уч йилдан буён давлатга пахта сотиш режалари барбод бўлмоқда. Бунинг асосий сабаби — вилоятда уруғчилик билан ҳеч ким шуғулланмаётгани, тезпишар ва юқори сифатли тола берадиган навлар жуда секинлик билан районлаштирилаётганлиги ва ерга бўлган муносабатнинг тубдан ўзгармаётганлигидир. Деҳқончилик маданияти ўта пастлигидир.

Шуни яхши тушуниб олишимиз даркорки, ҳар қандай ислоҳотларнинг самара бериши одамларнинг, ишчиларнинг манфаатдорлигини оширишдан бошланади. Лекин бугунги кунда тахминан 350 миллион сўм иш ҳақининг берилмаслиги деҳқонларни ишдан совутмоқда. Уларнинг унумли меҳнатга бўлган қизиқишини сусайтирмоқда.

Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йилдаги “Навоий вилоятининг Томди ва Учқудуқ туманлари қорақўлчилик фермаларини хусусийлаштиришни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ушбу туманларда сифатли, харидоргир қорақўл тери, жун, гўшт маҳсулотларини янада кўпайтириш, чўпон-чўлиқлар-

нинг мулкка бўлган эгалик ҳиссини уйғотиш мақсадида чиқарилгани ҳаммага аён. Лекин вилоят ҳокими ҳамда Томди ва Учқудуқ туманлари ҳокимлари томонидан бу муҳим ишга эътиборнинг пастлиги натижасида жорий йилда 1996 йилга нисбатан қорақўл тери тайёрлаш 40 фоизга камайган.

“Бухороқорақўл” заводига бор-йўғи минг дона тери сотилган, холос. Буни қандай изоҳлаш мумкин?

Давлатимиз раҳбари қайта-қайта таъкидлаганидек, ислоҳотлар, аввало, инсон манфаатлари учун хизмат қилиши керак. Бу жараёнда халқнинг бевосита иштироки эса бениҳоя катта аҳамиятга эга. Аммо Навоий вилоятида бозор иқтисодиёти шарт-шароитларига ўтиш жуда суст кечмоқда. Кўплаб корхоналарда ҳанузгача эски тузумдан қолган боқимандалик кайфияти яшаб келмоқда.

Қимматли қўғозлар бозорини шакллантиришда жиддий камчиликлар мавжуд.

Иқтисодиётнинг айрим тармоқлари беқарор ишлаётганлиги туфайли вилоят корхоналарининг молиявий аҳволи оғирлигича қолмоқда. Буни йил бошидан бери молиявий аҳволи ўрғанилган 284 та корхонадан 77 фоизи иқтисодий жиҳатдан ночор деб топилгани ҳам исботлаб турибди.

Сотилмаган саноат маҳсулоти ҳажми тобора кўпайиб бормоқда. Омборларда 1,5 миллиард сўмлик маҳсулот тўпланиб қолган. Маҳсулот қолдиқлари “Навоийазот”, “Қизилқумцемент”, “Электрокимёзавод” корхоналари

омборларида, айниқса, катта. Бунга ким, қандай жавоб беради?

Бундан салкам тўрт йил аввал вилоятингизга янги раҳбар тайинланганди, деди Ислон Каримов. У вилоятдаги мавжуд муаммоларни ҳал қилишга бош-қош бўлади, савияси, билими, дунёқараши давр талабига мос келади, деб ҳаммамиз унга ишонч билдирган эдик.

Тан олиш керак, Ҳаёт Ғаффоров бир-икки йил ғайрат билан меҳнат қилди. **Лекин кейинчалик бу ғайрат ўрнини лоқайдлик, ўта хотиржамлик эгаллади.** Ҳоким фаолиятида қариндош-уруғчилик, ошна-оғайнигарчилик каби қусурлар пайдо бўлди. У ҳокимнинг асосий бурчи — халқ дарди билан яшаш эканини буткул унутиб, бир гуруҳ лаганбардорлар таъсирига тушиб қолди. Хизмат ваколатидан фойдаланиб, фақат уларнинг истакларини бажо келтириш билан шуғуллана бошлади.

Йўлбошчимизнинг бу эътирозини қуйидаги далиллар тўла тасдиқлайди: Ҳаёт Ғаффоров раҳбарлиги даврида туман, шаҳар ҳокимларининг 90 фоизи, бошқарув аппарати, маданият ва иқтисодиёт соҳалари, жамоат ташкилотлари раҳбарлари 100 фоиз алмаштирилган. Аҳвол шу даражага етиб борганки, вилоят ҳокимлиги агросаноат масалалари гуруҳи раҳбари 7 марта, вилоят “Мевасабзавот” бирлашмаси, товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатаси, вилоят транспорт ишлаб чиқариш бирлашмаси, вилоят халқ таълими бошқармаси раҳбарлари 4 марта, вилоят нефть маҳсулотлари корхонаси раҳбари эса 3 марта алмаштирилган.

Вилоят раҳбарлари нефть, дон, мева-сабзавот, пахта тайёрлаш, савдо ташкилотлари ва бозор раҳбарларини тез-тез алмаштириш касалига дучор бўлган.

Ҳоким ўз умр йўлдошини вилоятдаги чет эл ваколатхонасига, куёви ва қизини Тошкент шаҳридаги Навоий вилоятининг энг йирик корхоналари — “Қизилқумцемент”, “Навоий-азот” ваколатхоналарига раҳбар қилиб қўйишдан, бошқа қариндошларига, оиласининг яқинларига “мойли” жойлар инъом этишдан уялмаганига нима деса бўлади?

Халқимизда “қовун қовунни кўриб ранг олади”, деган мақол бор. Ҳокимнинг рафторига қараб, унинг ўринбосари **Ж. Ризаев** вилоят дон тайёрлов идораси раҳбари ўринбосарлигига ўғли Аминжон Ризаевни, “Қишлоқхўжтаъминоттаъмир” ҳиссадорлик жамияти бўлим бошлиғи лавозимига қудаси Юсуповни ўтказиб қўйган. Оғайнилари бўлмиш ака-ука Мамиковлардан бирини — вилоят дон уруғчилиги маркази бошлиғи, иккинчисини — хўжалик раҳбари лавозими билан “сийлаган”. Божаси, куёви ва яна бир ўғли “ҳомий ота”нинг ёрдамида молия ва банк ташкилотларига ишга жойлаштирилган.

Вилоят ҳокимининг иқтисод масалалари бўйича ўринбосари **А. Ҳалимов**нинг 5 нафар қариндоши банк соҳасидаги турли раҳбарлик лавозимларида ишлаб келган. Унинг қариндошларига тегишли бўлган фирмаларга ҳамма жойда “кўк чироқ” ёқиб қўйилган. Фақатгина 1997 йилнинг ноябрь-декабрь ойларида “Абдуҳалим-бобо” корхонасига 10 миллион сўмдан ортиқ

кредит ажратилган. Фирмага шу кредит ҳисобидан ун ва шакар сотиб олиш учун дарҳол зарур фондлар ҳам ажратилган.

Фирманинг номидан ҳам маълумки, унинг соҳиби, албатта, жаноб Ҳалимовнинг оталари бўлиши керак.

Ҳолбуки, айти шу пайтда қанчадан-қанча ишбилармонлар, фермер ва хусусий корхона эгалари ёрдам ололмасдан, тўрачилик ва таъмагирлик дастидан дод, дейишмоқда. Вилоятда уларнинг оҳини эшитадиган одам эса топилмайди.

Ҳоким ўринбосарлари **Ж. Ризаев** ва **А. Ҳалимовлар** юқорида айтилган камчиликлари учун хизмат вазифасидан озод қилиндилар. Лекин гап фақат уларни ишдан бўшатишдагина эмас.

Нима учун айти шундай нуқсонларга йўл қўйилди? Нима учун улар шу даражада мансабни суиистеъмол қилишади-ю, таниш-билишчилик, ошна-оғайнигарчиликка берилиб кетишади-ю, биров уларга ўз вақтида танбеҳ бермайди?

Шу ўринда ҳоким қаерда эди? Наҳотки, у пинжидаги икки ўринбосарининг бу ножўя хатти-ҳаракатларидан беҳабар бўлган, деган савол туғилади.

Минг афсус ва надоматлар бўлсинки, вилоят раҳбари кадрларни танлашда, амалга қўйишда “ўзимники ва ўзганики”, “қарши ва тарафдор”, “садоқатли ва садоқатсиз” каби алмисоқдан қолган ақида таъсиридан халос бўлолмаган. Иш ва бошқарув самараси ҳақида қайғуриш,

халқнинг оғирини енгил қилиш ўрнига, ўзининг ҳузур-ҳаловатини ўйлаган.

Табиий равишда бу ҳол вилоятда носоғлом муҳитни юзага келтирди. Минглаб одамларнинг ҳақли норозилигига сабаб бўлди.

Натижа шунга олиб келдики, назорат йўқлигини сезган турли тоифадаги бебурд раҳбарлар кўнгли тусаган ишни қилаверди. Пировардоқибатда бутун бошли идоралар, ташкилотлар обрўсига доғ тушди, халқнинг вилоят, туман раҳбарларига ишончи йўқолмоқда.

Афсуски, бу фикримизни тасдиқ этадиган далиллар ва мисоллар жуда кўп.

Масалан, Навоий вилояти солиқ бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Қ.Абдуолимов аттестациядан ўтолмаганига қарамай, Зарафшон шаҳар солиқ инспекциясига раҳбар этиб тайинланди. Орадан уч ой вақт ўтмасдан, Навоий шаҳар солиқ инспекцияси раҳбари лавозимига ўтказилди.

Сиёсий маҳдудлик шу даражага бориб етдики, шахсий садоқатни кадрлар танлашнинг бош мезони деб билган яна бир кимса — вилоят ҳокимлиги ташкилий-кадрлар гуруҳининг собиқ раҳбари **Б.Сон** амалда вилоятнинг иккинчи раҳбарига айланиб қолди.

Акс ҳолда, оддий аппарат ходимининг вилоят ҳокими ўринбосарларига ҳам, шаҳар ва туман ҳокимларига ҳам тўғридан-тўғри турли кўрсатмалар бераверганини ва улар буйруқни қулоқ қоқмай бажараверганини қандай баҳолаш мумкин?

Агар вилоят ҳокими томонидан рағбат берилмаса, Сон жанобларининг бунга ҳадди сифармиди? Хайриятки, вилоятда ҳокими мутлақ бўлишига бир баҳя қолган бу “зоти бузруг” Президент девони аралашувидан сўнг лавозимидан четлаштирилди.

Вилоятда маънавий муҳитнинг бузилгани, айрим раҳбарларнинг орқасида суянган тоғи, ҳимоячиси борлигига ишонгани нақадар хунук оқибатларга олиб келганини яна шундан ҳам сезиш мумкинки, **1995-1998 йилларда бир қанча раҳбар ва мансабдор шахслар устидан жиноий иш қўзғатилди.**

Жумладан, ўзларига юклатилган мансаб ваколатларини суиистеъмол қилганликлари учун “Ғаллабанк”нинг вилоят бўлими собиқ бошқарувчиси **И.Саъдинов**, Ташқи иқтисодий алоқалар миллий банки вилоят бўлимининг собиқ бошқарувчиси **Ж. Неъматов**, “Навоий дон маҳсулотлари” ҳиссадорлик жамиятининг собиқ раиси **А. Адизов**, Навбаҳор тумани ҳокимининг собиқ ўринбосари **Э. Эрназаров** жиноий жавобгарликка тортилди.

Ҳокимнинг яна бир ишонган кадри — вилоят молия бошқармасининг собиқ бошлиғи **А. Раззоқов** миллионлаб сўм бюджет маблағларини доимий равишда ўзбошимчалик билан сарфлаган. Ўзига бюджет ҳисобидан хизмат машинаси сотиб олган. Беморларнинг озиқ-овқатига ажратилган маблағлар ҳисобидан касалхоналарнинг бош врачларига енгил автомобиллар олиб берган. Жаноб Раззоқовнинг “саховати” туфайли “Зарафшон” футбол клуби ривожига учун

мўлжалланган пул ҳисобидан вилоят спорт қўмитаси раҳбарига енгил машина теккан. Бундан ташқари, ҳар бир тийинни тежаши лозим бўлган вилоят молияси мутасаддиси турли фирмаларга халқ меҳнати эвазига топилган пуллари “иньом” этган. Бу каби ҳотамтойликнинг туб сабабларини тегишли органлар пухта текшириб, ўз хулосасини чиқариши лозим, деб ўйлаймиз.

Энди қуйидаги мисолга эътибор беринг: вилоят марказида йўловчи қатновини яхшилаш мақсадида “Навоийтроллейбус” уюшмаси тузилган эди. **Тўрт йил бўлдики, ташкилот бор-у, аммо троллейбусдан дарак йўқ.** Маълум бўлдики, уюшма раҳбари **Х. Рустамов** мазкур корхонада жинойткорона “оилавий пудрат” тузиб, яъни ўғли, укаси, синглиси ва ҳоказо қариндошлари билан ўзаро тил бириктириб, ташкилотнинг катта маблағларини талон-торож қилган экан.

Бу каби иллатларнинг илдизи, негизи қаерда? Нега вилоятда қонун ва тартиб бу қадар оёқости қилинди?

Қонун бажарилишини назорат қиладиган, давлат бойлигини ҳимоя этувчи, айни вақтда инсоф ва диёнатни унутган кимсаларни, айниқса, ҳаддидан ошган, қўпол бўлса ҳам айтиш керак, қутуриб кетган бундай раҳбарларни тартибга чақирадиган одам борми ўзи?

Куни кеча Самарқанд вилоятида раҳбар маънавияти, унинг жамият олдидаги бурчи ва масъулияти ҳақида аччиқ гаплар айтилди, дея эслатди Ислом Каримов. Самарқандда айтилган

бир гапни яна бир бор таъкидлаш жоизки, эл ишониб топширган вазифани суиистеъмол қиладиган, шахсий манфаатини халқ ва давлат манфаатидан устун биладиган, ўзига ортиқча бино қўйиб, барчанинг нафратини қўзғатадиган раҳбарлар билан асло келиша олмаймиз! Одамлар ишончидан маҳрум бўлган бундай кимсалар ўрнини бўшатиб бериши керак. Уларни қонун асосида жавобгарликка тортиш лозим.

Бу бало-қазодан қандай қутулиш мумкин, бу муаммонинг қандай ечими бор?

1) Эски асоратлардан халос бўлган, замон талабига жавоб берадиган ёшларни қўллаб-қувватлаш;

2) Кўп партиявийлик асосидаги жамоатчилик назоратини кучайтириш, жамиятда демократик тамойилларни мустаҳкамлаш;

3) Мулкчилик масаласини ечиш;

4) Соғлом кучларни бирлаштириш ва янги ҳаракат, сиёсий кучлар фаолиятига йўл очиб бериш.

Ишнинг ўз ҳолига ташлаб қўйилгани, раҳбарларнинг ўз манфаати, ўз ташвиши билан оворалиги шунга олиб келдики, Навоий вилояти жиноятчиликнинг ўсиши бўйича мамлакатда энг биринчи ва энг аянчли ўринда турибди. Бу ерда умумий жиноятлар сони ҳар минг кишига ҳисоблаганда, республика кўрсаткичидан 24 фоиз кўпдир.

Бизнингча, бу ҳолнинг сабабларидан бири вилоятда ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг иши мутлақо қониқарли эмаслигидадир.

Шу боис вилоятда юз бераётган қатор қотилликлар, ўта шафқатсизлик билан содир этилган жиноятлар жамоатчиликни ташвишга солмоқда.

Бундан ташқари, иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар, хусусан, ёнилғи-мойлаш материалларини ғайриқонуний сотиш, маҳсулотлар сифатини белгиловчи ҳужжатларсиз савдо қилиш, солиқ ва бошқа тўловлардан бўйин товлash, харидор ва буюртмачилар ҳақиға хиёнат қилиш, бозорларда савдо қоидаларини сурункасига бузиш ҳоллари ҳам кўпайиб бормоқда.

Бу каби хунук иллатларнинг олдини олиши ва уларни бартараф этиши лозим бўлган масъул шахсларнинг ўзи жиноятга қўл урса, бунга қандай тоқат қилиб бўлади?

Қуйидаги фактларга эътибор беринг: фақат 1997-1998 йилларнинг ўзида вилоят ички ишлар ходимларидан 32 кишига нисбатан жиноий иш қўзғатилди.

Улар жиноятларни фош этиш ўрнига жиноятлар ҳақидаги ариза ва хабарларни қабул қилмаслик, жиноятлар сонини ҳисобдан яшириш йўлига ўтиб олишган.

Вилоятда уюшган жиноятчиликнинг, коррупциянинг чуқур илдиз отгани ва бу ҳолнинг жамият ҳаётига таҳдид солаётгани, айниқса, ташвишлидир. Бу ҳолга кескин чек қўйиш ва зарба бериш лозим.

Бизнинг халқимиз жуда олижаноб, унча-мунча қийинчиликларни писанд қилмайдиган, ҳар нарсадан ҳам нолийвермайдиган халқ, дея давом этди Президент. Шу сабабки, бировдан

ҳол-аҳвол сўрасанг, энг ночор ҳолатда ҳам, “худога шукур, яхши”, деб жавоб беради. Лекин азиз биродарлар, тушунинглар, ҳар қандай сабру тоқатнинг ҳам чеки-чегараси бор. Халқимизнинг бундай тантилигини, бағри кенглигини сунистеъмол қилмаслик керак.

Энди шу нуқтаи назардан, оддий халқ учун энг зарур, энг ҳаётий эҳтиёж бўлмиш соғлиқни сақлаш, мактаб-маориф, маданият ва бошқа ижтимоий соҳалар аҳволига бир назар ташлайлик.

Вилоятда бемор болаларни даволаш ўринлари кейинги уч йил мобайнида 26 фоизга камайиб кетган. Оналар ва болалар ўлими бошқа вилоятларга нисбатан 10 фоизга кўп. Умуман, аҳолининг касалланиш даражаси республикадаги ўртача кўрсаткичдан 20 фоизга ортиқдир.

Маҳаллий бошқарув органларининг эътиборсизлиги туфайли Томди, Конимех туманларидаги қишлоқ тиббий муассасалари аҳолига зарур ёрдам кўрсата олмаяпти. Улар ўз вақтида дори-дармон билан таъминланмаяпти. Вилоятда ҳанузгача ихтисослаштирилган кардиология, онкология ва эндокринология диспансерлари мослаштирилган биноларда ишламоқда.

Маориф соҳасига келсак, вилоятдаги мактабларнинг 60 фоизи шароити чекланган, мослаштирилган биноларда жойлашган. 8 та мактаб биноси эса мутлақо яроқсиз ҳолга келиб қолган. Ҳар тўрт мактабнинг учтасига газ ўтказилмаган. Жами мактабларнинг ярми тоза сув билан таъминланмаган. Мактабларнинг аксариятида ошхона ва спорт заллари йўқ.

Таассуфлар бўлсинки, энг янги, кечагина куриб битказилган мактабларда компьютер ва бошқа замонавий жиҳозлар у ёқда турсин, оддий уриндиқлар ҳам етишмайди.

Жиҳозлар ўз йўлига, лекин вилоят мактабларида биз умид боғлаган, келажагимиз вори-си бўлмиш ёш авлодга атиги 10-синф маълумотига эга бўлган 422 нафар ўқитувчи сабоқ бераётганига қандай чидаш мумкин?

Вилоятда аҳолини газ ва тоза сув билан таъминлаш ҳануз катта муаммолигича қолмоқда. Навбаҳор, Қизилтепа туманларида тоза ичимлик суви билан таъминлаш 35-40, табиий газ билан таъминлаш даражаси Навбаҳор туманида 41 фоизни ташкил этади, холос.

Вилоятда уй-жой қурилиши 40 фоизга камайиб кетган. Зудлик билан зарур чоралар қўрилмаса, ҳукуматнинг қишлоқ инфратузилмасини 2000 йилгача ривожлантириш ҳақидаги қарори, уй-жой қурилишини қўллаб-қувватлаш бўйича давлат дастури барбод бўлиши мумкин.

Навоий вилоятида савдо ва маиший хизмат кўрсатиш ишларига ҳам етарли эътибор берилмаяпти. Вилоятнинг кўп жойларида, айниқса, Қизилтепа, Хатирчи ва Нурота туманларида 8 хил турдаги озиқ-овқат маҳсулотларининг сотувда йўқлиги учун оддий халқ олдида ким жавоб беради?

Пуллик хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам аҳвол ачинарли.

Вилоят бошқарув тизимидаги нуқсонлар, қонунбузарлик, жинойтчиликнинг хавфли даражада кўпайиши, энг аввало, жойларда мада-

ний-маърифий ишларнинг, маънавиятнинг су-
сайиб кетганидан далолат беради. Янада аниқ-
роқ айтганда, республика «Маънавият ва маъ-
рифат» жамоатчилиқ марказининг вилоят бўли-
ми, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш идоралари иши
замон талабларига жавоб бермайди.

Буни шундан ҳам билиш мумкинки, кейин-
ги йилларда Навоий вилоятида бирон-бир йи-
рик маданий-маърифий тадбир ўтказилганини
ҳеч ким эслай олмайди.

Ҳолбуки, мамлакатимиз аҳли жуда катта
маънавий юксалиш жараёнини бошдан кечир-
моқда. Миллий қадриятларимиз, анъаналаримиз
қайта тикланмоқда. Буюк аجدодларимизнинг
таваллуд тўйларини нафақат ўз мамлакатимиз,
балки бутун дунё миқёсида нишонлаяпмиз.

Лекин Навоий вилоятида шундай бир кай-
фият ҳукмронки, гуё бу замин харитада кеча-
гина пайдо бўлгандай!

Маънавият, тарихий хотира, миллий қадри-
ят тушунчаларининг жамият ҳаётидаги, ёш ав-
лодни ўз Ватани ва халқига садоқат руҳида тар-
биялашдаги аҳамияти тўғрисида гапирар экан,
йўлбошчимиз мажлис аҳлига мурожаат қилиб,
шундай деди:

— Азиз биродарлар, барака топкурлар, ай-
тинглар-чи, сизлар ҳар куни кўриб ва кезиб
юрадиган Кармана шахрининг ёши нечада?

Ёки Чўли Маликдаги эски работ ва сардо-
балар қачон пайдо бўлган?

Саримиш дараси ва ғоридаги ибтидоий су-
ратлар бу ўлканинг энг қадимий маданият бе-
шикларидан бири эканидан дарак бермайдими?

Нуротадаги эски тўғон-чи? Янглишмасам, бу тўғон Марказий Осиёдаги энг қадимги сув иншоотларидан бири-ку?

Бугун тақир саҳро бағрида Навоий каби кўркам шаҳарнинг қад ростлаб турганининг ўзи бир мўъжиза эмасми?

Навоийликлар фахр этса ва ўзгаларга кўз-кўз қилса арзийдиган нарсалар, буюк аждодларимиз ақлу заковати билан бунёд этилган тарихий, маданий ёдгорликлар озми?

Бунинг қадрига етиш, таърифу тавсифини жой-жойига қўйиш, нафақат мамлакатимизда, балки бутун дунёда тараннум этиш учун, энг аввало, шу юрт фарзандларида чин эътиқод, чин муҳаббат ва чинакам ихлос бўлиши керак, деб ўйлайман.

Энди зикр этилмиш савобли ишларга бошқош бўлиши ҳам қарз, ҳам фарз бўлмиш вилоят оммавий ахборот воситаларининг аҳволига назар ташлайлик.

Афсуски, вилоятда “Тўртинчи ҳокимият” вакиллари ўзларининг асосий вазифаларини унутиб қўйишган кўринади. Чоп этилаётган мақола, берилаётган эшиттириш ва кўрсатувлар муаллифлари нуқул майда ютуқларни мақташдан нарига ўтмаяпти. Сиёсатимизнинг устувор йўналишлари, уни вилоятда амалга оширишдаги камчиликлар рўй-рост ёритиб берилмаяпти.

Аслида ёзаман, кўрсатаман, деган мард мухбир учун вилоятда муаммо ва нуқсонлар камми?

Яқинда вилоят газетасида пахта терими мавзига бағишланган бир кичик мақола босилди.

Нима экан денг, жаноб Гаффоровнинг турмуш уртоқлари катта бошларини кичик қилиб, пахта териш учун далага чиққан эканлар! Ана, сизга сенсация! Ана, сизга оламшумул янгилик! Бунӣ ўқиб, беихтиёр мухбирга бундан бошқа гап қуриб қолганмиди? Уят, диёнат ва инсоф борми ўзи, дегингиз келади.

Кўриниб турибдики, вилоятда тўпланиб қолган муаммолар жуда кўп. Уларнинг сабаби эса битта — вилоят раҳбари, аччиқ бўлса ҳам айтиш жоизки, вилоятнинг аксарият фаолларида узоқни кўзлаб ишлаш, изланиш бўлмаган.

Мухтасар айтганда, вилоятдаги ижтимоий-иқтисодий вазият таҳлили аҳволни тубдан ва кескин ўзгартиришни тақозо этади.

Бунинг учун эса вилоят раҳбари давлат ва халқ манфаатини, қонун ва адолатни, оддий халқ манфаатларини ҳамма нарсадан устун билиши керак.

Вилоят раҳбари каттаю кичик, ёшу қари — жамики вилоят аҳлининг бошини қовуштириши, уларни улуғ мақсад, бунёдкорлик ишлари, фаровон ва буюк келажак йўлида жипслаштириши, сафарбар этиши, халқнинг бор куч-ғайратини мавжуд муаммоларни ҳал этишга йўналтирмоғи керак.

Республикамизда энг катта ҳудудга ва қудратли иқтисодий салоҳиятга эга бўлган Навоий вилоятининг бойлиги — унинг оғир-вазмин, орийатли ва меҳнаткаш халқидир, деди Ислом Каримов пировардида. Бу халқнинг кўнглини топган, юрагига кириб борган, дарду ташвишларига ошна бўлган раҳбар ўзини бахтиёр деб

билса арзийди. Чунки бундай халқ билан ҳар қандай муаммони ечса бўлади.

Ёруғ истиқбол учун каттаю кичик аҳиллик билан, қўлни-қўлга бериб, бир ёқадан бош чиқариб меҳнат қилса, ўйлайманки, вилоят ижтимоий-иқтисодий тараққиёти тезлашади, аҳолининг фаровонлик даражаси юксалади.

Энг муҳими, халқимизнинг аҳиллиги, адолатга ишончи, шу орқали меҳнатга муносабати, шижоати ошади.

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН

Самарқанд ва Навоий вилоятлари халқ депутатлари кенгашларининг 1998 йил 9 ва 11 ноябрда бўлиб ўтган навбатдан ташқари сессияларида муҳокама этилган масалалар кенг жамоатчиликда катта қизиқиш уйғотди. Шу муносабат билан Президент Ислон Каримовга Ўзбекистон телерадиокомпанияси раиси Абдусaid Кўчимов бир неча савол билан мурожаат қилди.

Йўлбошчимиз саволларга жавоб қайтарар экан, мазкур йиғилишларда кўтарилган муҳим маънавий-ахлоқий, сиёсий-ижтимоий муаммолар ҳақида батафсил фикр билдирди.

Қуйида шу суҳбат матни эълон қилинмоқда.

Савол: Муҳтарам Ислон Абдуғаниевич, куни кеча Самарқанд ва Навоий вилоятлари халқ депутатлари кенгашларининг навбатдан ташқари сессиялари бўлиб ўтди. Жамоатчилигимиз бу анжуманларда муҳокама этилган масалалардан оммавий ахборот воситалари орқали етарлича маълумот олди, одамлар ўз муносабатларини ҳам билдирмоқдалар. Шу билан бирга, ҳар икки сессияда Сизнинг чиқишингизни кузатар эканмиз, айниқса “юрагимни бўшатишни истардим-

у, майли...” деган сўзларингизни эшитганда, журналист сифатида ватандошларимизга яна айтмоқчи бўлган қатор фикрларингиз борлигини сезгандек бўлдим...

Жавоб: Ҳақиқатан, халқимиз гувоҳ бўлганидек, ҳар икки сессия ҳам кескин, танқидий руҳда ўтди. Мазкур вилоятларнинг раҳбар доираларида вужудга келган носоғлом муҳит ҳақида аччиқ, аммо ҳаққоний сўзлар айтилди. Бундай номақбул одат тусига кириб қолаётган ачинарли ҳолатлар бугунги ҳаётимиздаги ижтимоий муҳитнинг бузилишига ва аҳолининг адолатга бўлган ишончининг йўқолишига сабаб бўлмоқда. Бу фикрлар аслида амал курсисидан кетаётган кимсалар учун эмас, шу вилоятларда яшаётган меҳнаткаш, адолатга ташна инсонлар, ҳаётга эндигина кириб келаётган ёшлар учун, миллатимиз, халқимизнинг эртанги куни ҳақида қайғуриб айтилди, десак, хато бўлмайди.

Шу йиғилишларда тилга олинган маънавий-ахлоқий, сиёсий-ижтимоий муаммоларнинг баъзи бир жиҳатларини қисқача изоҳлаб ўтиш зарур, деб ҳисоблайман. Чунки улар бизнинг бугунги ҳаётимиз, олға қараб қилаётган ҳаракатларимиз билан чамбарчас боғлиқ.

Умрим давомида орттирган озми-кўпми ҳаётий тажрибаларим асосида шундай хулосага келдимки, дунёда инсон иродасини синайдиган воситалар кўп. Аммо уларнинг бирортаси ҳам амал, лавозим, мансаб каби одамзотнинг кимлигини, унинг қиёфаси ва моҳиятини яққол очиб бера олмайди.

Шу хусусда кўп ўйлайман. Мансаб деганлари қандай сирли, бетизгин куч эканки, нега у манаман деган, ақлли-хушли, оқ-қорани таниган, туппа-тузук инсонларнинг эл-юрт, давлат ишониб топширган ваколатларни суиистеъмол қилишига, инсофини йўқотишига олиб келади, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик, порахўрлик, калондимоғлик каби иллатлар домига тортади? Бунинг сабаблари нимада? Бу ярамас иллат қаердан, қандай пайдо бўлади? Бу хунук, аянчли аҳволни қандай қилиб бартараф этиш, жамият танасига канадай ёпишган бу балодан қай тариқа халос бўлиш мумкин?

Бу касаллик илдизи хонлар, беклар, қозилар, мингбоши-ю юзбошилар ҳукм сурган олис замонларга бориб тақалади. Балки халқ эртакларидаги порахўр амалдорлар, Абдулла Қодирий тасвирлаган ришватга ботган хон мансабдорлари ёки бўлмаса Абдулла Қаҳҳорнинг машҳур “Ўғри” ҳикоясида қаламга олинган воқеалар фақатгина бадийий тўқима маҳсули эмасдир?..

Айни чоғда тарихимизнинг турли саҳифаларини кўздан кечирганда, халқимиз маънавияти билан боғлиқ шундай маълумотларга дуч келасизки, улар ҳалоллик, ҳаромдан ҳазар, таъмагирликдан нафратланиш, камтарлик, адолатпарварлик сингари туйғулар миллатимизга хос энг олижаноб фазилатлар эканидан далолат беради. “Бировнинг ҳақи”, “қиёмат қарз”, “пешона тери”, “молимардумхўр” деган сўзлар бунинг яққол ифодасидир.

Биргина мисол.

Маълумки, Бобур Мирзонинг отаси Умаршайх Мирзо темурий ҳукмдорлардан бири эди. Бобур ўз хотираларида отасининг нақадар адолатли ва ҳалол одам бўлганини кўрсатувчи шундай маълумотни келтириб ўтади. Қай бир йили Хитойдан Фарғонага келаётган минг кишилиқ карвон Ўш тоғларида қор кўчкини остида қолиб ҳалок бўлади. Умаршайх Мирзо дарҳол одамларини юбориб, карвоннинг юқларини назорат остига олдиради. Эгалари ҳалок бўлган шу молларни икки йилдан зиёд эҳтиётлаб сақлайди. Хуросон ва Самарқандга махсус одам юбориб, карвон эгаларининг меросхўрларини дараклатиб топтиради ва уларни ўз мамлакатига чақиртириб, молларни тўлалигича қўлларига топширади.

Бундай мисолларни ўтмишдаги оддий одамлар ҳаётидан ҳам кўплаб келтириш мумкин. Худога минг шукурки, ҳозир ҳам ҳаётимизда шу эзгу тушунчалар барқарор ва устувор. Шунинг учун ҳам биз йўлимизда тўсиқ бўлиб турган, халқимизнинг, фуқароларимизнинг ҳақли равишда норозилиги ва қаҳр-ғазабига сабаб бўлаётган баъзи бемаъни ишларни таг-томири билан йўқотиш ҳақида очиқ, ошкора гапиряпмиз.

Чунки замонавий дунёқарашимиз, маънавий тамойилларимиз, урф-одатларимиз, кўникмаларимиз янгича асосда шаклланаётган ва шубҳасиз эртанги авлод таълим-тарбиясига асос бўладиган ижтимоий-ахлоқий қарашларимиз вужудга келаётган бутунги ҳал қилувчи палла-

да бу нарса Президент сифатида мен учун ҳам, бутун халқимиз учун ҳам ниҳоятда муҳимдир.

Дунёнинг кўп-кўп мамлакатлари, жаҳон халқларининг ҳаёти, тарихи, иқтисоди, сиёсати, фалсафаси, маданияти шуни кўрсатадики, ёвузликнинг, жумладан порахўрлик, ўғрилик, товламачиликнинг миллати, насл-насаби йўқ. Бу офат башарият бошига битган шундай ашаддий балоки, унинг салбий оқибатларини оламдаги жуда кўп давлатлар, юксак тараққий топган мамлакатлар ҳам ўз ўтмиши, бугунги ҳаётида кўриб-сезиб турибди.

Биз озодликка эришган илк кунимиздан бошлаб, ўз миллий давлатчилигимизни тиклашга киришган дастлабки пайтданоқ ният ва муддаоларимизни бутун дунёга очиқ-ойдин маълум қилганмиз: мақсадимиз аниқ — Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлат қуриш. Инсоннинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, унинг орзу-умидларини рўёбга чиқариш учун шароит яратиш — бош вазифамиз. Бу жамиятда **халқ ҳукмдорларга эмас, ҳукмдорлар халққа хизмат қилиши** — асосий қоида.

Биз ана шу тамойил ва йўл-йўриқларни ҳаётимизнинг мазмун-мундарижасига айлантириш учун интиляпмиз. Энг муҳим гап шуки, бошлаган барча ислохотларимизнинг пировард мақсади битта — **адолатли жамият барпо этиш**.

“Адолат” сўзи минг йиллар давомида инсонга ҳамроҳ бўлиб келган. Асрлар давомида кишилар адолат учун курашган, мислсиз қурбонлар берган.

Адолат ҳақида жуда чиройли гапириш мумкин. Адолат ҳақида жуда узоқ гапириш мумкин. Аммо гап чиройли ва узоқ гапиришда эмас, балки ҳаётда адолатни ўрната олишда.

Айниқса, раҳбар адолати, элу юртга етакчилик қилишдек оғир масъулиятни бўйнига олган одамнинг адолати бугунги кунда беқиёс аҳамиятга эга. Авваллари ҳам кўп бор айтган бир фикримни яна такрорламоқчиман: **халқ очликка, йўқчиликка, ҳамма нарсага чидаши мумкин, аммо адолатсизликка чидай олмайди.**

Одил ҳукмдор, адолатли раҳбар ғояси Фобобийдан тортиб Алишер Навоийгача ва яна бошқа кўп-кўп мутафаккирларимизнинг улуғ маънавий идеали бўлиб келган. Шарқда қадимдан жуда машҳур бўлган “Сиёсатнома” деган асарда подшоҳ, ҳоким, амир ва беклар, қозию қуззотнинг, замонавий тил билан айтганда, раҳбарнинг бош вазифаси **“қўю қўзиларни бўрилардан муҳофаза қилиб, ҳаром қўлларни кесиб, ер юзини ёмонлик қилувчилардан тозалаш, жаҳонни адолат ва осойишталик билан обод қилишдан иборат”**, деб кўрсатилган.

Ҳар сафар шу каби ҳикматли фикрларни ўқиганимда чуқур ўйга толаман. Қани эди, шу сўзлар ҳар бир раҳбарнинг, амал курсисида ўтирган катта-кичик мансабдорларнинг иймон-этиқодига айланса, деб орзу қиламан.

Савол: Фикрингизни бўлганим учун узр. Сиз доимо эзгу орзу-ниятлар билан яшаш, ҳаракат қилиш деган тушунчаларни иймон, этиқод,

охират каби тушунчалар билан ёнма-ён қўйиб мушоҳада юритасиз. Бунда қандай маъно бор?

Жавоб: Гапингизни тушундим. Лекин мен саволингизга жавобни саволдан бошласам. Ота-боболаримиздан қолган мана шундай доно ўғитлар, Қуръони Карим, Ҳадислар нима учун хизмат қилиши керак? Ахир улар бизга, эй банда, сен — одамсан, сени Аллоҳ таоло инсон қилиб яратган, шунга муносиб бўл, юриш-туришинг, хатти-ҳаракатинг, ҳаётинг инсонлик шаънига, инсонлик номига яраша бўлсин, деган фикрни англатиш учун керак эмасми?

Менинг комил ишончим шундан иборатки, дунёда **адолат қонуни** мавжуд эканини ҳеч ким инкор этолмайди. Эртами-кечми ҳар бир инсон ана шу қонун олдида жавоб бериши муқаррар. Буни асло унутмаслик керак. Қолаверса, одам ўз қилган гуноҳлари, қилмишлари учун замон қонунлари берадиган жазодан қочиши мумкин, аммо охиратда қаерга қочасан?

Агар одам охиратдан қўрқса, одам бўлиб яшашга интилади, одамийлиги ортади. Акс ҳолда, унинг ҳайвондан деярли фарқи қолмайди.

Биз янги озод жамият, ҳуқуқий давлат қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйган эканмиз, **адолат тамойилини** устувор принцип сифатида эътироф этамиз. Ва ҳеч қандай куч бизни бу йўлдан ортга қайтаролмайди. Самарқанд ва Навоий вилояти сессияларида айтилган фикрлар бунинг яна бир бор тасдиғидир.

Савол: Сизнинг шу йиғилишлардаги маърузаларингиз, ҳозирги гапларингизни эшитганда

табиий бир савол туғилади. Йўлимиз тайин, тараққиёт дастуримиз аниқ бўлса, нима учун ҳаётимизда инсон табиатига тўғри келмайдиган ана шундай номаъқул, эски асоратлар ҳанузгача учраб турибди?

Жавоб: Биз бугун афсус-надомат билан фикр юритиб, бартараф этиш чораларини излаётган нохуш ҳолатни вужудга келтирувчи асосий сабаб шундан иборатки, кўп ҳолларда давлат ходими, давлат хизматчиси, яъни давлат ваколатидан фойдаланадиган амалдор шу ваколатни суиистеъмол қилишга интилади. Нима учун? Чунки мансабдорнинг ўз хизмат вазифасини суиистеъмол қилиши учун қутқу соладиган омиллар кўп. Чунки унинг қўлида ваколат бор, куч бор. Ана шундай ҳолда нопок ходим давлатни ниқоб қилиб, моддий бойликларни тақсимлаш, ишлаб чиқариш соҳасига қўшилиш, кадрлар масаласини ҳал этиш каби нозик масалаларга аралаша бошлайди. Бундай муҳим масалаларда давлатнинг таъсири ва амалдорларнинг роли қанчалик кўп бўлса, у шунчалик аянчли оқибатларга олиб келиши мумкин.

Бу фикрни кўплаб давлатлар тажрибасида ҳам, тарихий фактлар мисолида ҳам исботлаб бериш мумкин. Ҳар бир давлат тарихида янги ижтимоий сифат ҳолатига ўтиш, афсуски, коррупция ва жиноятчилик каби жирканч ҳодиса билан бирга юз берган.

Бугун биз бошимиздан мураккаб бир давр — яъни ўтиш даврини кечираётганда, эски маъмурий-буйруқбозлик, мансабдорларнинг чексиз

ҳукмронлиги замонидан янги озод жамият, эркин иқтисод, демократик тузум сари қадам қўяётган бир пайтда бундай қусурларнинг юзага қалқиб чиқиши ҳам табиий бир ҳол. Янада соддароқ айтганда, эски тизим қонунлари ўз кучини йўқотиб, янги тизим, янгича ҳаёт кечирish, ишлаб чиқаришни, ижтимоий турмуш соҳаларини бошқаришнинг янги қонунлари ҳали тўла кучга кирмагани, энг муҳими, одамларимизнинг тафаккурида ўзгаришлар жуда секинлик билан рўй бераётгани, уларнинг янги тизим қоидаларини қийинчилик билан идрок этаётгани ва қабул қилаётгани ҳам шу каби салбий ҳолатларни кучайтирмоқда.

Бу вазиятдан чиқиш, вужудга келган аҳволни бартараф қилиш, ҳар қайси жамоа ва минтақада соғлом ижтимоий муҳит ташкил этиш борасида турли хил фикрлар билдириш мумкин. Баъзилар, ҳуқуқ-тартибот ташкилотлари, маъмурий идораларнинг кучини ошириш керак, дейиши мумкин. Яъни, текширувчилар сонини кўпайтириш, керак бўлса, ҳар бир мансабдорнинг ёнига биттадан назоратчи қўйиш зарур, дегувчилар ҳам йўқ эмас.

Аммо воқелик, кундалик ҳаёт шуни кўрсатмоқдаки, текширувчилар устидан текширувчилар қўйган билан порахўрлик иллати камаймайди, аксинча, баттар авж олади. Қолаверса, биз бундай даврларни бошдан кечирганмиз. Бир эсланг, шўро замонида қанчадан-қанча текширувчи идоралар бор эди: давлат контроли, халқ контроли, уларнинг устидан текширадиган

партия контроли. Жойларда, шаҳар-туманларда уларнинг ажриқдек тармоқлаб кетган яна кўпдан-кўп бўлимлари мавжуд эди. Бундан ташқари, райком бюрolari, милиция, прокуратура, КГБ, ОБХСС...

Мана шундай тоталитар назорат муҳитида ҳам зўравонлар ўз билганидан қолмаган, порахўрлар ўз қилмишини давом эттираверган. Бундай иллатлар, айниқса, коммунист мансабдорлар орасида ўтакетган даражада авж олган эди.

Биз бугун турли хил назоратчилар, текширувчилар, терговчилар ва шунга ўхшаганларнинг сонини қанча кўпайтирсак, ишончим комилки, порахўрлик баттар авжига чиқади.

Савол: Бундай ҳолатларнинг олдини оладиган, уларнинг давлат ва жамият манфаатларига етказадиган зарарли таъсирини бартараф этадиган восита борми? Бу масалада бизнинг йўлимиз қандай бўлиши керак?

Жавоб: Менинг назаримда, бу муаммонинг ечими қуйидагилардан иборат.

Энг аввало, бизнинг онгу тафаккуримизга, маънавиятимизга кишан бўлиб турган эски асоратлардан холи бўлган, замоннинг илғор талабларига жавоб берадиган ғайрат-шижоатли, мард, инсоф-диёнатли ёшларимизнинг ҳал қилувчи вазифаларга келиши учун йўлни кенг очиб бериш керак.

Иккинчидан, ижтимоий ҳаётда демократия талаблари ва тамойилларини тўла қарор топтириш, давлат ва давлат идоралари ишини демократик принциплар асосида ташкил этиш.

Бунда бутун дунё тажрибасида ўзини оқлаган усул — ҳокимиятни қонун чиқарувчи, ижроия ва суд ҳокимиятидан иборат мустақил уч тизимга тақсимлаш ишини амалда рўёбга чиқариш зарур. Жойларда ҳам ҳар қайси бўғинда шу тақсимот олишмай жорий этилмоғи шарт. Бу уч тизим бир-бирининг ишига аралашмасдан, бир-бирини назорат қилган ҳолда фаолият олиб боришига эришиш лозим.

Маълумки, ҳар қандай жамиятда ҳам демократия қай даражада эканлигини белгилловчи камида учта мезон бор. Булар — халқнинг қарорлар қабул қилиш жараёнларидан қанчалик хабардорлиги, ҳукумат қарорлари халқ томонидан қанчалик назорат қилиниши, оддий фуқароларнинг давлатни бошқаришда қанчалик иштирок этишидир.

Мана шу принциплар ҳаётимиздан мустаҳкам ўрин олган тақдирдагина ҳар хил суиистеъмолликларга қарши самарали ва изчил кураш олиб бориш мумкин.

Бугун биз туқнаш келган вазиятни тубдан ўзгартиришнинг яна бир муҳим шarti — бу мулк масаласини ҳал қилишдир. Яъни мулк ўз эгасини топиши даркор. Ҳаётимизда ва ишлаб чиқаришда хусусий мулк бошқа мулк шакллари — давлат мулки, жамоа мулки, акционерлик мулки ва ҳоказолар орасида асосий устувор ўринни эгаллаши керак. Қачонки, шу мақсадни тўла амалга ошира олсак, давлат мулки ҳисобидан ўғирлик, талон-торож қилиш, ундан нопок йўлда фойдаланиб меҳнатсиз даромад ортти-

риш каби бемаъни ишларга чек қўйиш мумкин бўлади. Аминманки, ҳеч ким ҳеч қачон ўз мулкини ўғирламайди ёки ўз мулкига хиёнат қилмайди. Бу — ақлга сифмайдиган ҳодисадир.

Хусусий мулкдор устидан назоратчининг ҳам кераги йўқ. Чунки бош назоратчи — унинг ўзи. Қонун асосида ишласа бас, ўз вақтида солиғини тўлаб борса, бўлди. Қанча даромад топса, топаверсин.

Муаммонинг **тўртинчи ечими** шундан иборатки, биз жамиятимизда ҳақиқий маънодаги кўп партиявийлик муҳитини тезроқ шакллантиришимиз зарур. Чунки партиялар, турли хил нодавлат ташкилотлар дегани — бу жамоатчилик дегани. Демак, кенг жамоатчиликнинг ижтимоий ҳаётдаги таъсирини, ўрни ва ваколатини, ҳуқуқини кучайтириш, унинг чинакам мустақиллигини таъминлаш лозим.

“Тафаккур” журналида эълон қилинган суҳбатда билдирилган “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” деган фикримнинг моҳияти ҳам аслида шу.

Биз адолатли, демократик жамият қурмоқчи эканмиз, бир ҳақиқатни асло ёддан чиқармайлик: **тепадан туриб, махсус фармон ёки декрет билан жамиятда адолат ва демократияни ўрнатиб бўлмайди.** Бу барчанинг бирдек иштироки, биринчи навбатда пешқадам зиёлиларимиз, турли сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари намояндаларининг, масъул хизматчиларимизнинг ғайрати, жасорати, ақл-заковати билан рўёбга чиқадиغان мураккаб ишдир.

Бу борадаги энг муҳим ва оғир масалалардан бири шуки, демократик тамойилларни жорий этишда асрлар синовидан ўтган, бугунги ҳаётимиз талабларига хизмат қиладиган, танлаб-саралаб олинган миллий қадриятлар ва умумбашарий тажрибаларни табиий равишда уйғунлаштира олишимиз лозим.

Масаланинг **яна бир ечими** фикр эркинлиги, сўз эркинлиги билан боғлиқ. Жамият аъзолари ўз фикрини эркин ифода эта билиши, сўз эркинлигини ҳимоя қилиш, шу ҳуқуқларнинг амалда таъминланиши учун кафолат яратиш — бизнинг бугунги энг муҳим вазифамиз бўлиши лозим. Одамларнинг эркин фикрини ифода этувчи оммавий ахборот воситалари жамиятда ўзининг мустақкам ўрни ва мавқеини эгаллаши даркор.

Яна такрор айтаман: агар жамият назоратини ташкил этолмасак, яъни жойларда давлат идоралари устидан жамоатчиликнинг назоратини ўрнатишга эришолмасак, бундай нохуш ҳолатларни таг-томири билан тугатишнинг имкони бўлмайди. Бу касаллик, бу балога қарши курашишнинг бундан бошқа йўли йўқ.

Бунга эришиш учун эса аввало жамоатчилик вакилларининг сиёсий, ижтимоий савиясини ўстириш керак. Ҳар бир фуқаро, ҳар бир инсон ўз ҳақ-ҳуқуқини яхши билиши ва уни ҳимоя қила олиши зарур. **Одамларни ҳуқуқий маданият, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий билимлар билан қуроллантириш** асосий вазифалардан бири бўлиши шарт. Токи жамиятнинг ҳар қайси аъзо-

си ўз ҳуқуқи, ўз бурчи ва масъулиятини пухта билмас экан, уни ҳаётий эҳтиёж сифатида англамас экан, бизнинг ислоҳот, янгиланиш ҳақидаги барча сўзларимиз, саъй-ҳаракатларимиз бесамар кетаверади.

Бутун одамларнинг дунёқараши, онгу тафаккурини ўзгартириш мана шу масала билан чамбарчас боғлиқ бўлиб қолди.

Самарқанд ва Навоийда бўлиб ўтган сессияларда кутарилган масалалар муҳокамаси мен учун нақадар оғир кечганини, юрагимга нақадар қаттиқ ботганини яшириб ўтирмайман.

Шу йиғилишларда ҳозир бўлган депутатлар ва иштирокчилар олдида сўзлаганда мен миллионлаб одамларимиз, бутун заҳматкаш халқимизни кўз олдимга келтириб, хаёлимда уларни тасаввур этиб гапирганимни яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман. Чунки, доно, меҳнаткаш, сабр-тоқатли халқимиз оқ билан қорани ажрата олиш фазилатига эга, энг муҳими, унга тўғри йўл кўрсатилса, адолат тарозиси одил ва маҳкам тутилса, ҳар қандай синовдан ёруғ юз билан ўта олиши муқаррар.

Оддий бир фермер, шифокор, ўқитувчи ё бўлмаса, Нуротанинг чекка бир қишлоғи вакиласининг мамлакат Президентига ишонч, ҳурмат билдириш билан бир қаторда минбарга чиқиб ўз фикрини эркин, дадил ифода этиши мени қувонтирди. Ана шундай дамларда умрим, борлиғим мазмуни бўлган — озод, демократик, фаровон жамият қуриш йўлидаги ҳаракатларим мева бераётганидан, тобора оммала-

шаётганидан, юртимизнинг энг олис жойларида ҳам ўз тарафдорларини топаётганидан кўнглим таскин топди. Шундай одамлар, шундай халқимиз бор экан, улар билан ҳар қандай қийинчиликларни, ҳар қандай тўсиқларни енгиб ўтиш мумкинлигини ҳис этиб, кучимга куч қўшилди.

Очиқ айтиш керакки, рўй берган бу жирканч ишларнинг сабабларидан бири — маънавият, таълим-тарбия соҳасида олиб бораётган ишларимизнинг ҳали талаб даражасида эмаслиги билан боғлиқ. Қатъий ишонч билан айтиш лозимки, **маънавий бойлик — моддий бойликдан минг бор устун.** Шу боис биз таълим-тарбия масаласига давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида ёндашмоқдамиз. Кадрлар тайёрлаш ҳақида қабул қилинган Миллий дастур ҳам моҳият эътибори билан шу мақсадни амалга оширишга қаратилган.

Бизнинг энг катта ишончимиз, мадад-таянчимиз — бу ўсиб келаётган ёш авлодимиздир. Такроран айтаманки, мен ўзимнинг тақдиримни ҳам, мамлакатимиз ва мустақиллигимиз тақдири ва келажагини ҳам ана шу ёшлар қиёфасида, уларнинг пок қалби, эркин тафаккури, мустаҳкам иродаси ва дунёқарашида кўраман.

Кўриниб турибдики, бизнинг мақсад-вазифаларимиз, асло кечиктириб бўлмайдиган ишларимиз ниҳоятда кўп. Уларни амалга ошириш учун бутун халқимиз, жамоатчиликнинг куч ва саъй-ҳаракатларини бирлаштириш зарур.

Биринчи галда соғлом фикрловчи, шу азиз Ватан қисматини ўз шахсий қисмати деб била-

диган, мамлакатнинг эртаси учун бор масъулиятни зиммасига олишга қодир, жафокаш халқимиз учун, демократия ва адолат учун ўзини бахшида этадиган, фидойи, изланувчи ёш авлоднинг бошини қовуштириш, унинг мақсад ва интилишларига қанот бериш зарур.

Агар биз замон билан ҳамнафас яшамокчи бўлсак, дунёдаги бошқа халқлар, бошқа миллатлардан кам бўлмасликни, аксинча, улар билан тенг, эркин, ҳамкор бўлиб умр кечиришни истасак, фарзандларимизнинг бахту камолини кўрмоқчи бўлсак, ҳаётимизда адолат, фаровонлик, маънавий собитлик қарор топишини хоҳласак, йўлимизда дуч келиб, улуғ ва эзгу ишларимизга халал бераётган турли иллатлардан халос бўлишимиз, уларга қарши қатъият, сабот-матонат, жасорат билан биргаликда кураш олиб боришимиз шарт.

Биз орзу қилаётган фаровон, озод ва обод ҳаётга эришишнинг асосий шarti шуки, унинг қонун-қоидаларига, талабларига бўйсуниб, риоя қилиб яшаш керак. Акс ҳолда умуминсоний тараққиётнинг катта йўлидан четга чиқиб, яна ўша оғир муаммолар гирдобида қолиб кетиш хавфи бор.

Нақадар аччиқ бўлмасин, бу — ҳаёт. Бу — ҳақиқат.

Бугун замон барчамиздан мана шу саволларга жавоб кутмоқда. Буни ҳаммамиз теран англашимиз ва унга муносиб жавоб беришимиз керак.

ҚОНУН ВА АДОЛАТ УСТУВОРЛИГИНИНГ ҲАЁТБАХШ МАНБАИ

Ассалому алайкум, азиз ватандошлар, қадрли дўстлар!

Мана шу фурсатдан фойдаланиб, барчангизни, сиз орқали бутун халқимизни катта байрам — Конституция куни билан самимий табриклашга ижозат бергайсиз.

Конституциямиз, яъни ҳаётимизнинг Асосий Қонуни ҳақида, унинг ўрни ва аҳамияти, маъно-моҳияти ҳақида кўп гапириш мумкин. Хусусан:

— унинг давлатимиз, жамиятимиз ва ҳар қандай инсон саъй-ҳаракатларини, уларнинг ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб ва чегаралаб берувчи Қомус сифатидаги жиҳатлари ҳақида;

— Конституциямиз ва унинг асосида қабул қилинган қонун ва фармонларнинг ҳукмронлигини, Конституциямиз олдида барчамизнинг тенглигимиз ва масъулиятимизни таъминлаш масалалари, бир сўз билан айтганда, Конституциямизнинг ўзига хос ва ўзига мос бошқа хусусиятлари ва аҳамиятлари ҳақида алоҳида таъриф ва тарғибот қилиш зарур, албатта. Лекин, Конституция кунини нишонлашда ва уму-

ман Конституциямиз ҳақида гапирганда, унинг ўзида мужассамлаштирган хосиятлари ва хусусиятлари тўғрисида эмас, балки Конституция талабларининг амалдаги ҳаётимизда бажарилиши ҳақида кўпроқ гапирсак ўринли бўлади, деб ўйлайман.

Масалани кенгроқ қўяйлик.

Келажаги буюк давлат қуриш, адолатли фуқаролик жамияти барпо этиш, ҳаётимизни тараққий топган давлат ва халқларнинг ҳаёти даражасига кўтарилиш каби эзгу ниятларимиз аниқ ва равшан бўлса, кўпчилик халқимиз ва жамоатчилигимиз шу мақсадларга эришиш учун астойдил бел боғлаган бўлса, табиий бир савол туғилади:

Нима учун, нега шу мақсад — келажагимизга етиб бориш йўлини кўрсатиб берадиган, кўпгина махсус ва атрофлича синовлардан ўтган Конституциямиз ва унинг асосида қабул қилинаётган қонунларимизни ҳаётга татбиқ этиш ўта қийинчилик билан бормоқда? Бунга нима сабаб?

Ўйлайманки, бундай изтиробли саволлар мамлакатимизда яшаётган ҳар қайси виждонли одамни қийнаб тургандир.

Бундай ҳолатнинг сабаблари ҳақида гапирганда, керак бўлса, ҳисобот берганда, мен қуйидаги масалаларга эътиборингизни жалб қилишни истардим.

Аввало шуни таъкидлаш керакки, бундай вазият, фикримча, бизнинг яқин ўтмишимиз билан, шу даврда шаклланган табиатимиз билан боғлиқ.

Кечаги ҳаётимизда қонунга муносабат қандай эди? Қонунни ўрганиш, қонун устунлиги, қонунга ҳамманинг бирдек итоат қилиши ва ҳуқуқий тарбия ҳақида умуман гап бормиди ўзи?

Оддий фуқаролар Конституция ва қонунларга итоат қилса-ю, коммунистлар ўз уставига амал қилса, бундай тузумда қонун устуворлиги ва адолат ҳукмронлиги бўлиши мумкинмиди?

Сир эмаски, аксарият кўпчилигимиз мана шу ижтимоий вазиятда, яъни қонун ва қонун талабларини камситиш муҳотида тарбия топганмиз, суягимиз ана шу шароитда қотган. Шунинг учун ҳам аксарият кишиларимизнинг қонуннинг ягона устувор куч эканини тан олиши ҳам, қонун олдида барчанинг тенг ва баробар эканига кўникиши ҳам ниҳоятда қийин кечмоқда. Биз эски тузум асорати деганда айни шу ҳолатни назарда тутамиз.

Бу муаммонинг яна бир қирраси борки, у ҳақда гапирмасдан бўлмайди.

Минг афсуски, Конституциямизда ўз ечим ва қарорини топган энг муҳим талаб — **инсон ҳуқуқининг давлат ҳуқуқидан устуворлиги таъминли амалдаги қонунчилигимизда, давлат ва ҳуқуқий-маъмурий идоралар фаолиятида ўз тасдиғи ва ижросини тўлиқ тополмаяпти.**

Лўнда қилиб айтганда, амалиётда биз кўпроқ эски кайфиятда, яъни кўпроқ давлат манфаатини кўзлаб, давлат манфаатини кўриқлаб иш тутмоқдамиз. Инсон манфаатлари ҳуқуқий тажрибамизда энг юксак ва энг устун қадрият бўли-

шини барчамизнинг онгимизга сингдириш жуда-жуда оғир кечмоқда.

Ахир, давлат деган тушунча нима учун керак? Авваламбор, инсон манфаатлари ва ҳуқуқлари, унинг тинч-тотув ҳаёти ва келажак-гини ташкил этиш ва ҳимоялаш каби улуғвор мақсадларга хизмат қилиш учун эмасми?

Агарким, ижтимоий ва сиёсий, керак бўлса, иқтисодий ҳаётимиз олдимизга кўндаланг қўяётган мана шу масалани замон талабларига, демократик тамойилларга қараб тўғри ҳал қилмасак, кундалик фаолиятимизга татбиқ этмасак — барча баландпарвоз гапларнинг ва шиорларнинг маъноси ўзи йўқолади.

Бундай ҳақиқатни барчамиз яхши англаб олишимиз даркор. Бошқа иложимиз ва йўлимиз йўқ, азиз дўстлар!

Таассуфлар бўлсинким, баъзан қонун чиқарувчиларнинг ўзи, уни ҳимоя қилувчиларнинг ўзи қонунларни назар-писанд қилмасдан, уларни оёқости қилса, бу, албатта, халқнинг, оддий фуқароларнинг ҳақли эътирозлари ва қаҳр-ғазабларига сабаб бўлади. Яқинда бўлиб ўтган Самарқанд ва Навоий вилоятлари халқ депутатлари кенгашларининг навбатдан ташқари сессияларида муҳокама қилинган масалаларни яна бир бор эсласак, кўп нарса аён бўлади.

Ҳаётимизда қонун талаблари бузилиши ҳолатини вужудга келтирувчи бош сабаб — шунини яна бир бор айтишга тўғри келади — ижтимоий ташкилотлар, нодавлат ташкилотлар — маҳалла, аёллар, ёшлар ва бошқа жамоат бирлаш-

маларининг ҳаётимиздаги таъсири ва ўрни етарли даражада шаклланмагани билан изоҳлаш мумкин.

Кўп йиллик ҳаёт тажрибаси шуни кўрсатадики, қонун устидан қонунчи, маъмурий идоралар устидан назоратчи, назоратчи устидан яна назоратчи ўтқазиб қўйиш ҳеч қачон самарали натижа бермайди.

Қўпол бўлса-да айтмоқчиман: бундай тажриба фақатгина зўравонлар, порахўрлар ва таъмагирлар сонини кўпайтиради, холос. Бу — ҳаётнинг аччиқ ҳақиқати.

Мен кўп бор айтганман, ҳозир яна бир карра такрорламоқчиман: **давлат идоралари, қонун чиқарувчи ва ижроия ҳокимияти устидан жамоатчилик назоратини ўрнатмасдан туриб, мавжуд салбий иллатларни йўқ қилиб бўлмайди.**

Бундай назоратни ташкил қилишда, жамоатчилик ва ижтимоий ташкилотлар билан бирга, авваламбор фуқаролар ва жамоатчиликнинг эркин фикрини ифода этувчи оммавий ахборот воситалари иш олиб бориши, ҳақиқат ва адолат учун курашга қаттиқ бел боғлаши лозим.

Яна бир муҳим ва ҳал қилувчи муаммо ҳақида кўп гапирамиз, лекин бу масалада амалий силжишлар жуда сусткашлик билан бормоқда.

Одамларимизда ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданиятнинг етарли даражада эмаслиги жамиятда адолат мезонларининг бузилишига олиб келмоқда. Очигини айтганда, ҳар биримиз ҳам Конституция ва қонунларимиз берган ҳақ-

ҳуқуқларимизни яхши билмаймиз ва уни ҳимоя қила олмаймиз.

Мана шундай ҳолатда, аввало, тараққий топган давлатлар тажрибасига назар ташласак — уларда одамлар адвокат ва адвокатура идорасига кўпроқ мурожаат қилади.

Яқинда, Олий Мажлиснинг бўлғуси сессиясида, Президент девони ташаббуси билан киритилган адвокатларнинг жамиятимиздаги ўрни ва мавқеини мустаҳкамлаш ҳақидаги қонун лойиҳаси иккинчи ўқишда кўриб чиқилади. Ўйлайманки, бу ҳам одамларнинг ҳуқуқий савиясини оширишда муҳим қадам бўлиши даркор. Токи, одамлар **фақатгина судга иши тушганда эмас, балки кундалик ҳаётида ҳам адвокатлар хизматидан, уларнинг маслаҳат ва тавсияларидан фойдалана оладиган бўлсинлар.**

Бир сўз билан айтганда, Конституциямиз биз учун назарий-ҳуқуқий ҳужжат — бурч ва мажбуриятларимиз мажмуасигина эмас. Балки у ҳаётимизни фаровон этиш, уни чинакам қонуний асосда қуриш, ўз ҳақ-ҳуқуқларимизни таъминлаш, жамиятда қонун ва адолат устуворлигини ўрнатишнинг ҳаётбахш манбаидир.

Бу олижаноб мақсадларга эришиш учун барчамиз, аввало, Конституциямиз ва қонунларимизнинг туб моҳиятини англаб етишимиз ва уларни ҳаётта татбиқ этиш йўлида **биргаликда қатъият билан курашмоғимиз лозим.**

Яна ва яна такроран айтмоқчиман: адолат ва қонун устуворлиги учун, унинг талабларини ҳаётимизга жорий этиш учун биргалашиб ку-

рашмоғимиз, фидойи бўлмоғимиз керак. Қонун, яна бир бор қонун — каттаю кичик, жинсидан, миллати, эътиқоди ва мансабидан қатъи назар, — барчамиз учун устувор бўлмоғи даркор!

Муҳтарам дўстлар!

Инсон ва жамият, шахс ва оиланинг ўзаро муносабатлари, уларни табиий равишда уйғунлаштириш Асосий Қомусимиз пойдеворини ташкил этади.

Шу боис ҳам бу масалалар давлатимиз сиёсатининг доимий диққат-эътиборида бўлиб келмоқда. Мамлакатимизда 1997 йилнинг Инсон манфаатлари йили, ўтиб бораётган 1998 йилнинг эса Оила йили деб эълон этилгани ва шу мақсадда махсус ҳукумат дастурлари қабул қилингани катта маънога эга.

Ҳадемай бизга кўпдан-кўп шодлик ва қувончлар, шу билан бирга турли хил ташвиш ва муаммолар олиб келган 1998 йил поёнига етади. Яъни, Оила йили ҳам якунланади. Хўш, ўтган давр мобайнида ҳукумат дастурини бажариш юзасидан нима ишлар қилинди?

Шуни мамнуният билан қайд этиш керакки, бу борада талайгина салмоқли ишлар бажарилди.

Биз оила ҳақида гапирар эканмиз, авваламбор, оила ҳаётнинг абадийлигини, авлодларнинг давомийлигини таъминлайдиган, муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган, шу билан бирга, келажак насллар қандай инсон бўлиб етишишига таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи эканини тан олишимиз зарур.

Оила масаласига жамиятимизда бу қадар катта аҳамият берилаётганининг ўзига хос сабаблари бор, албатта. Биз оилани хўжакўрсинга кўтар-кўтар қилиш, уни қандайдир этнографик ёдгорлик сифатида кўз-кўз қилиш ниятидан мутлақо йироқмиз.

Биз ўз маънавий ҳаётимиз ва келажагимизни қураётганда беқиёс миллий қадриятимиз бўлмиш оилани асосий таянч деб биламиз. Чунки ўзлигимизга қайтиш, миллий урф-одатларимизни эъзозлаш, катталарга ҳурмат ва кичикларга ғамхўрлик, одамийлик, ҳалоллик, олижаноблик, меҳр-оқибат сингари асл инсоний фазилатлар айнан оила муҳитида шаклланади.

Ишонаманки, бундан буён ҳам ота-боболаримиздан қолган, миллатимизнинг қон-қонига сингиб кетган, бугунги кун талабларига ҳам жавоб берадиган эзгу анъаналарга содиқ бўлсак, Аллоҳ таолонинг ўзи бизга инъом этган миллий ўзлигимизни қайтадан тикласак, бу билан доимо ғурурланиб, айнаи вақтда шу эътиқодимизга масъул бўлиб яшасак, иншооллоҳ, ҳеч қачон кам бўлмаймиз.

Қани энди, шу оддий ҳақиқатни инсоф ва диёнатни унутган, халқимизнинг асл табиати-га зид бўлган турли нопок ишларга қўл ураётган кимсалар ҳам тушунса!..

Бунинг учун эса ҳар бир инсон қалбида нафс балосидан, шайтон васвасасидан йироқ бўлиш, иймон ва инсоф, виждон ва адолатпарварлик туйғуларини уйғотиш зарур. Агар одамлар онгида шу инсоний туйғулар қарор топмас экан,

ана шундай олижаноб фазилатлар жамиятимизда ҳукмрон бўлмас экан, давлат томонидан ўтказиладиган ҳар қандай чора-тадбирлар ҳам, суд-прокуратура идораларининг фаолияти ҳам кутилган самарани бермайди.

Фуқароларимиз тафаккурида ана шу олий туйғуларни тарбиялаш, **яъни бошқача айтганда, инсонга инсонлигини** англатиш — бизнинг мафкура ва маънавият соҳасидаги ишларимизнинг асосий мазмунига айланиши керак.

Мана шуларнинг барчасини эътиборга олиб, жамиятимизда оилани мустаҳкамлаш, ҳаётимизда оиланинг ўрни, маъно-моҳияти, таъсирини кучайтириш учун давлатимиз томонидан кўрсатилаётган ёрдамни келгусида ҳам аямаймиз.

Муҳтарам дўстлар!

Биз Янги йил арафасида турибмиз. Бошлаган ижобий ишларимизни Янги йилда ҳам изчил давом эттиришимиз, янги босқичга кўтаришимиз зарур. Бизнинг белгилаб олган буюк мақсадларимиз ва улуғвор режаларимиз, олға қараб қўяётган қадамларимиз бир-бири билан узвий боғлиқ. Бугун тараққиёт ва фаровонлик йўлида амалга ошираётган ишларимиз эртанги ёруғ кунимизнинг пойдеворидир.

Биз Янги йилдаги вазифаларимизни белгилар эканмиз, ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий, ҳам маданий ривожланиш режаларини тузар эканмиз, эришган ўсиш суръатларимиз келгуси йилда бу йилгига нисбатан янада юксак ва самарали бўлишига, халқимизнинг эртанги турмушини янада ёруғ қилишга интиламиз.

Бу режалар йил охирида бўладиган Олий Мажлиснинг навбатдаги сессиясида муҳокама қилиниб, барчамиз учун фаол ҳаракат дастурига айланади.

Очиқ айтишим керак: янги йилда белгиланган мақсадларга эришиш, турмуш даражасини янада кўтариш учун барча имкониятларга эгамиз. Лекин, шу билан бирга, бизни кутаётган баъзи бир хавф ва муаммолар ҳақида ҳам огоҳ бўлишимиз даркор.

Янги йилда бизга энг катта хавф ва зиён етказиши мумкин бўлган муаммо — атроф-қўшни давлатларга етиб келаётган Россиядаги молиявий бўҳрон таъсири ва улар ўзлари сабабчи бўлган иқтисодий инқироздир. Қўшни давлатларда нарх-наво ўсиб бораётгани ҳақида кўпчилик хабардор деб ўйлайман. Бундай хавфнинг олдини олиш, юртимизни бундай офатлардан сақлаш — бугунги ва эртанги кунимизнинг энг муҳим ва энг долзарб вазифаси десак ҳеч қандай хато бўлмайди.

Бу масалаларни ечиш учун керакли чораларни бугун кўришимиз, барчамиз сезгир бўлишимиз даркор. Олға силжишимизга халақит бераётган салбий иллатлар, эски замон асоратларидан жудо бўлиш, бир сўз билан айтганда, ҳаётимизни оқилona ташкил этиш учун Янги йилда ҳам ҳар биримиздан зўр куч-ғайрат, азмушижоат билан меҳнат қилиш талаб этилади.

Шу билан бирга биз келгуси йилда маънавий ҳаётимизни янгиловчи, халқимизни бирлаш-

тирувчи, керак бўлса, уни илҳомлантириб-руҳлантирувчи асосий мақсад, асосий ғоямизни ҳам аниқ белгилаб олишимиз зарур.

Қадрли дўстлар!

Мен 1999 йилни мамлакатимизда Аёллар йили деб эълон қилишни таклиф этаман.

Ўйлайманки, мана шу залда ўтирганлар ҳам, бутун халқимиз ҳам бу фикрни қўллаб-қувватлайди.

Келгуси йилни Аёллар йили деб эълон қилишимизнинг сабаби нимада?

Аввало, бу Инсон манфаатлари ва Оила йили деб эълон қилиниб, кўп-кўп савобли ишлар амалга оширилган жараённинг мантиқий давоми бўлади. Чунки Инсон, Оила, Аёл тушунчаларини бир-биридан ажралган ҳолда тасаввур этиб бўлмайди.

Аёлларнинг жамиятимиздаги, ҳар биримизнинг ҳаётимиздаги ўрни ҳақида жуда кўп ва узоқ гапириш мумкин. Мен инсонни инсон қиладиган ҳам, майиб-мажруҳ, бахтиқаро қиладиган ҳам оиладир, деган фикрни айтиб ўтган эдим. Шу мулоҳазани давом эттириб айтиш мумкинки, Худонинг марҳамати билан оилани оила қиладиган зот — бу Аёлдир.

Оилани ҳам, жамиятимизни ҳам бирлаштириб, унга файзу баракот киритадиган, хонадонларимизни меҳр-муҳаббат, нафосат, эзгулик нури билан мунаввар қиладиган зотлар ҳам аслида муътабар оналаримиз, мунис опа-сингилларимиздир.

Бу режалар йил охирида бўладиган Олий Мажлиснинг навбатдаги сессиясида муҳокама қилиниб, барчамиз учун фаол ҳаракат дастурига айланади.

Очиқ айтишим керак: янги йилда белгиланган мақсадларга эришиш, турмуш даражасини янада кўтариш учун барча имкониятларга эгамиз. Лекин, шу билан бирга, бизни кутаётган баъзи бир хавф ва муаммолар ҳақида ҳам огоҳ бўлишимиз даркор.

Янги йилда бизга энг катта хавф ва зиён етказиши мумкин бўлган муаммо — атрофқўшни давлатларга етиб келаётган Россиядаги молиявий буҳрон таъсири ва улар ўзлари сабабчи бўлган иқтисодий инқироздир. Қўшни давлатларда нарх-наво ўсиб бораётгани ҳақида кўпчилик хабардор деб ўйлайман. Бундай хавфнинг олдини олиш, юртимизни бундай офатлардан сақлаш — бугунги ва эртанги кунимизнинг энг муҳим ва энг долзарб вазифаси десак ҳеч қандай хато бўлмайди.

Бу масалаларни ечиш учун керакли чораларни бугун кўришимиз, барчамиз сезгир бўлишимиз даркор. Олға силжишимизга халақит бераётган салбий иллатлар, эски замон асоратларидан жудо бўлиш, бир сўз билан айтганда, ҳаётимизни оқилона ташкил этиш учун Янги йилда ҳам ҳар биримиздан зўр куч-ғайрат, азмушижоат билан меҳнат қилиш талаб этилади.

Шу билан бирга биз келгуси йилда маънавий ҳаётимизни янгиловчи, халқимизни бирлаш-

тирувчи, керак бўлса, уни илҳомлантириб-руҳлантирувчи асосий мақсад, асосий гоямизни ҳам аниқ белгилаб олишимиз зарур.

Қадрли дўстлар!

Мен 1999 йилни мамлакатимизда Аёллар йили деб эълон қилишни таклиф этаман.

Ўйлайманки, мана шу залда ўтирганлар ҳам, бутун халқимиз ҳам бу фикрни қўллаб-қувватлайди.

Келгуси йилни Аёллар йили деб эълон қилишимизнинг сабаби нимада?

Аввало, бу Инсон манфаатлари ва Оила йили деб эълон қилиниб, кўп-кўп савобли ишлар амалга оширилган жараённинг мантиқий давоми бўлади. Чунки Инсон, Оила, Аёл тушунчаларини бир-биридан ажралган ҳолда тасаввур этиб бўлмайди.

Аёлларнинг жамиятимиздаги, ҳар биримизнинг ҳаётимиздаги ўрни ҳақида жуда кўп ва узоқ гапириш мумкин. Мен инсонни инсон қиладиган ҳам, майиб-мажруҳ, бахтиқаро қиладиган ҳам оиладир, деган фикрни айтиб ўтган эдим. Шу мулоҳазани давом эттириб айтиш мумкинки, **Худонинг марҳамати билан оилани оила қиладиган зот — бу Аёлдир.**

Оилани ҳам, жамиятимизни ҳам бирлаштириб, унга файзу баракот киритадиган, хонадонларимизни меҳр-муҳаббат, нафосат, эзгулик нури билан мунаввар қиладиган зотлар ҳам аслида муътабар оналаримиз, мунис опа-сингилларимиздир.

Чиндан ҳам, аёлларимизнинг оилада тутган ўрни беқиёс. Оқила, гўзал аёллар ўзларининг ғамхўрлиги, меҳрибонлиги, қалби дарёлиги билан оиладаги, қолаверса, бутун жамиятдаги мувозанатни, поклик, ҳалоллик, самимият ва адолат муҳитини сақлаб турадилар.

Улуғ донишмандлар Ватанга энг муносиб таъриф излаганда, уни Она сиймосига қиёс этганларида катта маъно бор. Дунёда “муқаддас” деган сўзга энг муносиб зот ҳам — Онадир.

Онани эъзозлаш — бизнинг миллатимиз, халқимиз учун олий қадрият даражасига кўтарилган фазилат. Чунки аёлларни қанча улуғласак, ҳаётимизнинг чироғи, умримизнинг гули деб эъзозласак, демакки, оиламизни, Ватанимизни эъзозлаган бўламиз.

Қаҳрамон шоиримиз Абдуллажон Орипов айтганидек:

*Бу ёруғ оламда Ватан биттадир,
Биттадир дунёда Она деган ном.*

Муҳтарам дўстлар!

Инсоният тарихи шундан гувоҳлик берадики, минг йиллар давомида ҳар қайси жамиятнинг маданий даражаси ва маънавий баркамоллиги аёлларга бўлган муносабат билан белгиланади. Айниқса, аёлларга шарқона эҳтиром ва эъзоз биз учун ибратли меросдир. Бежиз эмаски, Шарқда Аёлни фариштага қиёс қилишади. Чунки фаришталар Аллоҳ таоло яратган энг пок, энг бегуноҳ зотлардир.

Халқимизнинг буюк тарихида ўзининг жасорат ва матонати, ақл-заковати, нафосат ва назокати билан ўчмас ном қолдирган Тумарис, Бибихоним, Гулбаданбегим, Зебуннисо, Нодира, Увайсий, Анбар отин ва бошқа юзлаб аёлларимизни ҳамиша эҳтиром билан тилга оламиз.

Улуғ момоларимизга хос бўлган олижаноб фазилатлар бугун ҳам муҳтарам аёлларимиз сиймосида давом этиб келмоқда.

Аёлларга бўлган чексиз ҳурмат-эҳтиромимизнинг яна бир сабаби шундаки, аёл — аввало ҳар бир инсоннинг бешигини тебратадиган, оқ сути билан унинг юрагига одавийлик фазилатларини сингдирадиган, уни ҳаёт бўронларидан асраб-авайлайдиган фидойи инсондир.

Биз бугун ёш авлод тарбиясига ҳар қачонгидан ҳам кўра катта аҳамият бермоқдамиз. Бизнинг энг катта ишончимиз, мадад-таянчимиз — бу, ўсиб келаётган ёш авлодимиздир.

Аввал айтганимдек, мен ўзимнинг тақдиримни ҳам, мамлакатимиз ва мустақиллигимиз тақдири ва келажагини ҳам ана шу ёшлар қиёфасида, уларнинг пок қалби, эркин тафаккури, мустаҳкам иродаси ва дунёқарашида кўраман.

Шундай экан, ўсиб келаётган янги авлодни ким она алласи билан эзгуликка ўргатади, ким уни парвариш қилади, ким уни Ватанга, халққа садоқат руҳида тарбиялайди, ким етук инсон қилиб вояга етказди?

Албатта, халқ тақдири, миллат истиқболи учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган бу улуғ ва масъулиятли иш фақат оналарнинг қўлидан келади.

1999 йилни яхши ният билан Аёллар йили деб эълон қилар эканмиз, аввало оналаримиз, опасингилларимиз, умр йўлдошларимиз, қизларимизнинг жамиятдаги ўрни ва мавқеини янада ошириш, иззат-икромини жойига қўйиш, уларнинг оғирини енгил қилиш — давлатимизнинг, ҳукуматимизнинг, жойлардаги ҳокимликларнинг, кенг жамоатчиликнинг асосий вазифаси бўлмоғи лозим. Албатта, шу масала бўйича кенг қўламда дастур қабул қилишимиз керак.

Азиз юртдошларим!

Ишончим комилки, **Янги йилимизни мунис ва дилбар аёлларимиз тимсолида Нафосат йили, Гўзаллик йили, Меҳр-муҳаббат йили деб аталиши маънавиятимизга янгича мазмун ва тус беради, маънавий ҳаётимизда янги муҳим босқич бўлиб қолади.**

Барчангизга, сиз орқали бутун меҳнаткаш ва заҳматкаш, бағрикенг халқимизга тинчлик-омонлик, бахт-саодат тилайман.

*Конституция кунига
бағишланган тантанали
маросимда сўзланган нутқ,
1998 йил 5 декабрь*

ХАЛҚ ИШОНЧИ — ОЛИЙ МАСЪУЛИЯТ

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислотларнинг самарадорлигига эришиш, юртдошларимизга муносиб турмуш шароити яратиш бериш, қўлга киритилган ютуқларни мустаҳкамлаш, мавжуд камчилик ва нуқсонларни бартараф эта бориш ижтимоий-иқтисодий юксалишнинг муҳим шартларидир. Президент Ислом Каримовнинг Тошкент вилояти халқ депутатлари Кенгашининг 1998 йил 16 декабрда бўлиб ўтган навбатдан ташқари сессиясида сўзлаган нутқида ана шу ҳаётий масалаларга жиддий эътибор қаратилди.

Тошкент вилояти ўзининг улкан салоҳияти, имкониятлари, табиий бойликлари ва меҳнаткаш халқи билан мамлакатимизда алоҳида ўрин эгаллайди, деди давлатимиз раҳбари.

Бугунги кунда юртимизнинг равнақини, порлоқ келажагини таъминлашда, халқ ҳужалигининг барча тармоқларини ривожлантиришда вилоят аҳолиси ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшиб келмоқда. Шу билан бирга, вилоятда турли миллат вакилларининг тинч-тотув, аҳиллик, ҳамжиҳатлик, ўзаро меҳр-оқибат ва ўзаро ҳурматда яшаб меҳнат қилаётгани ҳам, агар таъбир жоиз бўлса, бизнинг энг катта ютуқ-

ларимиздан биридир. Собиқ ҳоким Эркин Рӯзиевни Самарқанд вилояти ҳокими лавозимига тавсия қилишда биз вилоятнинг ана шу хусусиятларини ҳам ҳисобга олдик.

Бугунги вилоят Кенгаши мажлисидан кўзда тутилган мақсад битта — янги ҳокимни сайлаш ва тасдиқлашдан иборат. Энг муҳими, янги раҳбарни танлашда хатога йўл қўймасдан, шу лавозимга муносиб одамни сайлаб олишимиз керак. Бу масала нақадар мураккаб ва муҳим эканини барчамиз ҳаётий тажрибадан биламиз, керак бўлса, аччиқ ҳақиқатлардан тегишли хулоса чиқаришимиз мумкин.

Айни замонда, шу ерда ўтирган халқ депутатлари, фаоллар, вилоят ташкилотлари ва йирик корхоналари раҳбарлари билан биргаликда ўтган йил натижаларини холисона, танқидий кўз билан таҳлил қилиб, келажақдаги устувор режаларни, муҳим йўналишларни белгилаб олишимиз керак.

Вилоятда ўтган давр ичида анчагина ютуқлар қўлга киритилди. Лекин бугун биз кўпроқ мавжуд муаммолар, нуқсонлар ҳақида гаплашиб олсак мақсадга мувофиқ бўлур эди, деб ўйлайман.

Очиқ айтишимиз керак: деярли ҳамма соҳаларда ҳам бир қатор камчиликлар, йўл қўйилаётган хатолар ва ечилмаган муаммолар мавжуд. Уларни бартараф этиш нафақат бугун тайинланадиган янги ҳоким, балки сиз, мухтарам халқ депутатларининг, барча бўғиндаги каттакичик раҳбарларнинг, фаолларнинг диққат марказида бўлиши лозим.

Кези келганда шуни айтиш керакки, депутатларнинг вазифаси фақатгина сессияларда қатнашиш, ҳокимни сайлашдангина иборат эмас. Улар вилоят ҳаётига фаол аралашмоғи, муаммолар ечимига ижобий таъсир кўрсатмоғи, зарур бўлса, вилоят раҳбарларининг, **жумладан, ҳокимнинг ҳам фаолиятини назорат қилиш**, ҳокимиятнинг ишини холисона баҳолаш, камчилик ва нуқсонлар ҳақида рўй-рост гапириш, уларнинг олдини олиш ва бартараф этиш масалаларида ўз ҳиссасини қўшиши лозим, дея таъкидлади Ислом Каримов.

Депутатни халқ сайлайди. Халқнинг, сайловчиларнинг ишончини оқлаш деганда — биз бу сўзларни ҳаётимизда жуда кўп ишлатамиз — депутатларимизнинг авваламбор ҳақиқий юртпарвар бўлишларини, жамоа манфаатларини ҳимоя қилишда ўзларини аямаслигини, ўзларини умид билан сайлаган одамларнинг дарду ҳасратларини ҳар доим ёдда сақлашларини англаймиз.

Яна бир бор таъкидлаб айтаман: депутат ҳам, раҳбар ҳам, қўйингки, ўзини шу юртнинг фарзанди деб биладиган ҳар бир киши фақатгина ўзининг кундалик иши, кундалик ташвишлари ва юмушлари билан чекланиб қолмасдан, эл-юртимизнинг фаровонлиги учун сидқидилдан хизмат қилиши, курашиши ҳам қарз, ҳам фарздир.

Шундан сўнг мамлакатимиз Президенти бевосита вилоятда иқтисодий ислохотларни амалга оширишдаги муаммоларга тўхталиб ўтди. Ислохотлар нега оқсамоқда, бунинг сабаблари нимада, деган кескин саволни ўртага қўйди.

Юқорида зикр этилганидек, вилоятда бозор иқтисодиётини шакллантириш борасида бир-мунча ибратли ишлар амалга оширилганига қарамай, қатор оқсашлар, ишга солинмай ётган ички имкониятлар ҳали жуда кўп.

Бир муҳим вазифани чуқур англаб олишимиз зарур. Ҳаммамиз ҳам яхши яшашни, ҳаёт даражамизнинг, даромадларимизнинг ўсишини, иқтисодиётимиз тезроқ тараққий этишини хоҳлаймиз. Бу табиий ҳолдир. Иқтисод деганда том маънода нафақат халқ хўжалиги иқтисодини, нафақат биз ўзимиз ишлаётган корхона, хўжалик, ширкатни кўз олдимизга келтиришимиз лозим, балки биринчи навбатда ҳар қайси шахс, инсон, ҳар қайси оиланинг фаровонлигини назарда тутишимиз даркор.

Мана шу мақсадларга эришиш, мана шу эзгу ният, орзуларимизни рўёбга чиқариш учун ўз ишимизга, кунлик фаолиятимизга танқидий кўз билан қарашимиз, баҳолашимиз керак.

Замон, бугунги давр нималарни талаб қилмоқда-ю, биз нима қиляпмиз?

Бугунги кунда чегараларимиз очиқ: дунё бизнинг ҳаётимиз билан, биз эса жаҳон тажрибаси билан бемалол танишмоғимиз мумкин. Бунинг учун барча имкониятлар мавжуд.

Нафақат Президент, нафақат ҳукумат, нафақат раҳбарлик вазифасида ўтирган шахслар, балки ҳар қайси фуқаро битта саволга жавоб излаши керак: нима учун тараққий топган давлатларда, Францияни оласизми, Голландия, Исроил ва бошқа мамлакатларни оласизми, қишлоқ хўжалигида ишловчи бир киши етиш-

тираётган маҳсулот 30-50 одамни боқишга етади-ю, бизда эса битта инсоннинг ўзига ҳам етмайди?

Нима учун уларда деҳқончиликдаги ҳосилдорлик, иш самараси, меҳнат унумдорлиги бизга нисбатан 4-8 карра кўпроқ?

Бу саволларга жавоб битта, деди йўлбошчимиз. Уларнинг ҳар кунлик ҳаёти фақат изланиш, тадбиркорлик ва ислохотчилик билан ўтади. Улар учун бу ҳолат одатга, ҳаёт мазмунига айланиб қолган. Улар фақат шунинг ҳисобидан тараққиётга эришмоқда, фаровон ҳаёт кечирмоқда.

Қани, энди ўзимизнинг ҳаётимизга, тажрибамизга эътибор берайлик, яъни зикр этилмиш нуқтаи назардан баҳо берайлик. Минг афсуски, ижобий жавоб бериш қийин.

Албатта, кейинги йилларда бизда ҳам ислохотларни жорий этиш, ҳаётимизни янгилаш, авваламбор дунёқарашимизни, тафаккуримизни ўзгартириш борасида катта қадамлар қўйилди. Буни инкор этиб бўлмайди. Лекин бугун очик, ҳолисона тан олишимиз керак: ишимизда самара йўқ — аксинча, расмиятчилик, ҳўжакўрсинлик кўп.

Баъзида шундай бир тасаввур уйғонадики, олиб борилаётган ислохотлар авваламбор ўзимиз учун эмас, балки тепадаги Президент идораси, ҳукумат олдида шунчаки ҳисобот бериш учун бўлаётгандай.

Кўплаб соҳа, тармоқ, корхона ва ҳўжаликларда эса раҳбарлар ва жамоа рафлат уйқусида ётганга ўхшайди.

Аксарият раҳбарларнинг иқтисодий-ҳуқуқий билимлари саёз. Улар ҳамон эскича, маъмурий-буйруқбозлик услубида иш юритмоқда. Бу ҳол жойларда ислоҳотларни ташкил этиш ва амалга оширишга салбий таъсир кўрсатмоқда, ислоҳотлар илдизига болта урмоқда.

Дарҳақиқат, Юртбошимиз илгари ҳам такрор ва такрор таъкидлаганидек, ислоҳотлар ислоҳот учун эмас, аввало инсон манфаатлари учун амалга оширилиши керак. Қилинаётган барча ишлар халқимизнинг турмуш фаровонлигини юксалтиришга хизмат қилмоғи лозим. Токи халқимиз мустақиллик неъматларидан ҳар қадамда баҳраманд бўлсин. Зеро, вилоят аҳлининг кундалик ҳаётий эҳтиёжларини қондириш масаласида ҳам қатор муаммолар мавжуд. Биринчи галда ана шу муаммоларнинг ечимини топиш зарур.

Тошкент вилояти мамлакатимизнинг аҳоли зич яшайдиган ҳудудларидан биридир. Бу эса ўз навбатида ортиқча иш кучи муаммосини келтириб чиқаради.

Биз ҳаммамиз яхши биламиз: бошимизга тушаётган кўпгина муаммолар, бало-қазолар, авваламбор, энди вояга етаётган ёшларимиз, фарзандларимиз тақдирини оладиган бўлсак, ўзи кўпинча ишсизликдан бошланади, деди Президент. Бу муаммоларнинг ечими туман марказларида, қишлоқларда кўплаб кичик ва ихчам саноат корхоналари, маиший хизмат тармоқларини барпо этишни тақозо этади.

Вилоятда йил давомида 35 минг янги ишчи ўринларини яратиш режалаштирилган эди.

Аммо бу режа ҳозирги кунга қадар 72 фоиз ба-
жарилган.

Вилоятда ишлаб чиқилган дастурга мувофиқ,
ҳар йили 17 минг кишини қишлоқ хўжалиги
соҳасидан озод қилиб, бошқа тармоқларга жалб
қилиш кўзда тутилган эди. Лекин жорий йил-
да бу топшириқ бор-йўғи 18 фоиз бажарилди,
холос.

Бундай муаммо билан узвий боғланган яна
бир ўта муҳим, ҳаётимизни, эртанги кунимизни
ҳал қилувчи масала — ёш авлодни ўқитиш, ка-
мол топтириш, уларни билимдон, юқори ма-
лакали мутахассислар, Ватанимизнинг муносиб
фуқаролари қилиб вояга етказиш нақадар дол-
зарб вазифа экани ҳақида ортиқча гапиришга
ҳожат йўқ, деб ўйлайман.

Мамлакатимизда “Кадрлар тайёрлаш мил-
лий дастури” қабул қилинди ва уни босқичма-
босқич амалга ошириш борасида муайян иш-
лар бошлаб юборилди.

Тошкент вилоятида бу муҳим соҳанинг аҳво-
ли қандай?

Афсуски, бу саволга ижобий жавоб йўқ.
Кичик ёшдаги болаларни боғчаларга жалб
қилиш 21 фоизни ташкил этади. Кейинги йил-
ларда янги боғчаларни очиш у ёқда турсин, 150
та боғча ёпиб қўйилганини қандай изоҳлаш
мумкин?

Мавжуд 893 та мактабнинг 44 таси авария
ҳолатида, 420 таси мослаштирилган биноларга
жойлаштирилган. Жорий йилда фойдаланишга
топширилган 8 та мактабнинг жиҳозлар билан
таъминланиш даражаси 34 фоизни ташкил қила-

ди, холос. Қишлоқ мактабларида ўқитувчилар етишмайди. Буни қандай баҳолаш мумкин?

Миллий дастурга биноан, ҳар бир шаҳар, туман ҳокимлари ўз ҳудудларининг маҳаллий шароитларидан, ишлаб чиқариш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда турли соҳалар бўйича ҳунарскасб коллежларини ташкил қилишлари лозим.

Афсуски, маҳаллий ҳокимларда изланувчанлик, ташаббускорлик етишмаяпти. Наҳотки, улар бу хайрли иш замирида ўз ҳудудларидаги ишлаб чиқаришнинг истиқболи, айниқса ёшларимизни касб-ҳунар билан, иш билан таъминлаш, бир сўз билан айтганда, минглаб ёшларимизнинг тақдири, келажаги мужассам эканини англаб етмаса?

Эътироф этиш жоизки, вилоятда сўнгги йилларда оналар ва болалар соғлиғини сақлаш, юқумли касалликларнинг олдини олиш, қишлоқ врачлик пунктларини ташкиллаштиришда бир мунча ишлар амалга оширилган. Натижада вилоятда тепкили терлама, вирусли гепатит каби кўпгина юқумли касалликларнинг сезиларли даражада пасайишига эришилган. Туғруқ вақтида оналар ва гўдаклар ўлими камайган.

Шу билан биргаликда, вилоятда аҳоли соғлиғини сақлашда бир қатор камчиликлар мавжуд. Сўнгги йилларда вилоят соғлиқни сақлаш муассасаларининг моддий-техник ҳолати ёмонлашди. Уларда замонавий тиббий асбоб-ускуналар етишмагани ҳолда, бу мақсадлар учун ажратилган 321 миллион сўм капитал маблағнинг 235 миллион сўмигина ўзлаштирилган, холос.

Ўзларинг ўйлаб кўринглар, азиз биродарлар, пул бўлмаса бошқа гап эди, лекин халқ соғлигини сақлашдек хайру савобли бир соҳада берилган имкониятдан фойдаланмасликнинг ўзи катта гуноҳ эмасми, деди Ислом Каримов.

Дарҳақиқат, Қибрай туманидаги оналар ва болалар шифохонаси, Бўстонлиқ, Паркент, Оҳангарон туманларидаги тиббиёт муассасалари ва вилоят бош шифохонаси қурилиши ҳамон битгани йўқ.

Аҳолини тоза сув билан таъминлашни яхшилашга ҳам эътиборни кучайтириш зарур. Бугун вилоятда ичимлик суви билан таъминланиш даражаси 89 фоиз бўлгани ҳолда, айрим қишлоқларда бу муаммо ҳамон кескинлигича қолмоқда. Аниқроқ айтадиган бўлсак, вилоятнинг 241 та қишлоғига водопровод суви етиб бормаган.

Табиий газ билан таъминлаш вилоят бўйича 76 фоиз, қишлоқ жойларда эса 64 фоизни ташкил қилади. Бу кўрсаткич Оҳангарон туманида 25, Бўкада 28 фоиздан, Бекобод, Оққўрғон туманларида эса 50 фоиздан ошмайди.

Лекин, аҳвол шундай бўлишига қарамай, янги газ тармоқларини ишга тушириш топшириқлари Оққўрғон, Бўка туманларида атиги 40 фоизга бажарилган, холос.

Қишлоқ хўжалиги мамлакатимиз иқтисодиётида муҳим ўрин тутди. Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ халқ хўжалигининг бу етакчи тармоғини тубдан ислоҳ қилишга Юртбошимиз катта аҳамият бериб келмоқда. Шу мақсадда қатор қонунлар, қарорлар қабул

қилинди ва уларни амалга ошириш услублари ишлаб чиқилди.

Қишлоқ хўжалигида мулкчиликнинг турли шакллари вужудга келгани, фермер, деҳқон хўжалиги, ижара ва оила пудрати услубида иш олиб борилаётгани бунинг яққол далилидир. Кўзланган асосий мақсад ерни, мулкни ҳақиқий эгасига топшириб, ердан самарали фойдаланиш, лўнда қилиб айтганда, қишлоқ хўжалигини даромад келтирадиган соҳага айлантиришдир.

Лекин, таассуфлар бўлсинким, Тошкент вилоятида бу соҳада амалга оширилаётган ишлар талабга жавоб бермайди.

Бир пайтлар Тошкент вилоятида ўзларининг ҳалол меҳнатлари билан қатор йиллар пахтадан юқори ҳосил етиштирган, эл-юрт назарига тушган миришкор пахтакорлар, уларнинг шогирдлари, айтиш мумкинки, ўзига хос деҳқончилик мактаблари бор эди, деди Президент.

Нима, ҳозир Тошкент вилоятида ҳалол меҳнат қилаётган, юқори ҳосил етиштиришга интилаётган деҳқонлар йўқми? Улар бор, албатта! Лекин айрим раҳбарларнинг лоқайдлиги, масъулиятсизлиги оқибатида бундай фидойи деҳқонларимизнинг йўли очилмаяпти, меҳнати қадр топмаяпти, энг ачинарлиси, уларнинг ибратта молик тажрибалари назардан четда қолмоқда.

Ўтган йили вилоят пахтакорлари 258 минг тонна пахта етиштириб, шартнома топшириқларини аранг 92 фоизга етказган эдилар.

Бу йил эса аҳвол ундан ҳам ёмонлашди. Ҳосилдорлик 20 центнердан ҳам ошмади. Белгиланган режа 82,5 фоизни ташкил қилди, холос.

Афсусланадиган жойи шундаки, кўплаб туман ва хўжалик раҳбарлари деҳқонларнинг пешона тери билан етиштирган ҳосилини ўз вақтида, қор-қировли кунларга қолдирмасдан териб олишни етарли даражада ташкил қила олмадилар.

Оқибатда ҳосилнинг талай қисми далаларда қолиб кетди. Ҳосилнинг бор-йўғи 14 фоизи машиналар билан териб олинди. Мавжуд 1000 дан ортиқ машиналарнинг ярми ҳам ишламади.

Энг ёмони шуки, айрим туман ва хўжалик раҳбарлари мавжуд терим агрегатлари ва ишчи кучларидан фойдаланиш ўрнига, “қачон ўқувчилар, ёрдамчилар пахта теримига келади”, деган боқимандалик кайфиятида юришди. Оқибати не бўлгани ҳозиргина айтиб ўтилди. Бу кайфиятга қачон чек қўйилади?

Шуни алоҳида эътироф этиш лозимки, кейинги вақтда, тўғрироғи, бу йилдан бошлаб, вилоятда ғаллачиликка бўлган муносабат ижобий тарафга ўзгарди. Сувли ерларда ҳосилдорлик ўтган йилга нисбатан 9 центнерга ошди. Бунинг натижасида ғалла сотиш шартномаси 103 фоизга бажарилди.

Паркент, Қибрай, Зангиота ва Тошкент туманларида ҳосилдорлик 40 центнерга етди. Деҳқончиликда янги усулларни жорий этишнинг натижаси ўлароқ, бир қанча оилавий пудратчилар 50 центнердан ошириб хирмон кўтардилар.

Деҳқонларда ерга эғалик ҳиссини уйғотиш, ердан тўғри ва самарали фойдаланиш, ерни эъзозлаш қандай самара беришини мана шу мисолда ҳам яққол кўриш мумкин.

Қишлоқ хўжалигидаги муаммолар ҳақида сўз юритар эканмиз, бу соҳадаги илмий муассасаларимиз, олимларимизнинг ишларига нисбатан жиддий эътирозларимизни руй-рост айтишимиз керак, деди давлатимиз раҳбари.

Вилоят ҳудудида жойлашган қагор илмий-текшириш институтларининг қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш, айниқса, ҳар бир ҳудуд иқлим шароитларини ҳисобга олган ҳолда эртапишар ва серҳосил янги навларни яратиш ва деққонларимизга етказиб бериш борасидаги ишлар бизни мутлақо қониқтирмайди.

Аччиқ бўлса ҳам айтишим керак: уруғшунос олимларимиз фаолиятида амалий ишдан кўра, қуруқ ваъзхонлик, ваъдабозлик устунлик қилмоқда.

Кейинги йилларда вилоятда чет эл инвестицияларини иқтисодиётга жалб этиш, қўшма корхоналар ташкил этиш, четга маҳсулот экспорт қилиш борасида ҳам бирмунча яхши ишлар амалга оширилди. Ҳозирги вақтда вилоятда 105 та қўшма корхона фаолият кўрсатмоқда. Биргина шу йилнинг ўзида вилоятга 43 миллион АҚШ доллари ҳажмида чет эл сармояси ётқизилди. Қўшма корхоналар томонидан 9 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди. 41 миллион АҚШ доллари миқдоридаги рақобатбардош маҳсулотлар экспорт қилинди.

Маълумки, мамлакатимизнинг энг йирик саноат корхоналари шу вилоятда жойлашган, улар Ўзбекистон иқтисодий салоҳиятини юксалтиришда муҳим ўрин тутди.

Йил давомида вилоят саноат корхоналарида 101 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди ва ўсиш суръати 105 фоизни ташкил қилди. 42 турдаги янги маҳсулотлар ишлаб чиқариш ўзлаштирилди.

Бу ютуқлар мавжуд саноат корхоналарини замонавий, жаҳон андозаларига мос технологиялар билан жиҳозлашни йўлга қўйиш натижасида қўлга киритилди.

Ютуқларни ҳолисона эътироф этиб ва тан олиб, вилоят истиқболини ўйлаган ҳолда, табиий бир саволга жавоб топишимиз керак, деди Президент.

Бугун Тошкент вилоятидаги барча саноат корхоналари ҳам тўла қувват билан ишляптими ёки йўқми? Бугун уларда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар харидорини топаяптими, бозор талабига жавоб берадими?

Вилоят саноат корхоналари фаолиятининг атрофлича таҳлили шуни кўрсатадики, улардаги мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражаси 62 фоиздан ошмас экан. Кўряпсизки, қанчадан-қанча имкониятлар ишга солинмай ётибди!

Вилоятдаги 81 корхонада техника ва ишлаб чиқариш технологиялари эскирган бўлишига қарамай, 3 миллиард сўмликдан ортиқ янги замонавий ускуналар ўрнатилмаганига нима дейиш мумкин?

Корхоналарнинг дебиторлик ва кредиторлик қарзлари миқдори камаймаяпти. Молиявий хўжалик фаолияти ўрганилган 167 та корхонанинг 136 таси иқтисодий ночор экани аниқ-

ланди. 21 та корхона йилни қарийб 276 миллион сўм зарар билан яқунламоқда.

Аҳолига маиший, пуллик хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш, уларнинг турларини кўпайтириш бўйича ҳам вилоятдаги мавжуд имкониятлардан тўлиқ фойдаланилмаяпти. Аҳоли жон бошига кўрсатилган маиший хизмат йилнинг ўтган даврида вилоят миқёсида 377 сўмга тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич Оҳангарон, Юқоричирчиқ ва Пискент туманларида 80-140 сўмдан ортмади. Вилоят қишлоқларида бутун бир йил мобайнида атиги 60 та маиший хизмат шохобчаси ишга туширилиб, уларда 83 та ишчи ўрни ташкил этилган, холос.

Бу аҳволни қандай баҳолаш мумкин?

Ҳуқуқий-демократик, эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш, бунда қонунга, қонун устуворлигига ҳамма баробар итоат ва риоя қилишини таъминлаш масалаларига тўхталар экан, давлатимиз раҳбари қуйидаги жиҳатларга алоҳида эътибор қаратди.

Қонун олдида ҳар қандай мартабадаги раҳбар ҳам, оддий фуқаро ҳам тенгдир. Бунга амалда эришиш учун аҳолининг барча қатламлари, айниқса ёшлар ўртасида ҳуқуқий билим, ҳуқуқий онгни, ҳуқуқий маданиятни ўстиришга алоҳида эътибор қилишимиз керак.

Вилоятда қонунчиликни мустаҳкамлаш, жиноятчиликка қарши кураш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида ҳам қатор ижобий тадбирлар амалга оширилди.

Лекин, кўрилган чораларга қарамасдан, шу йилнинг ўтган даврида жиноятчилик 4 фоизга,

огир жиноятлар эса 3,5 фоизга кўпайган. 11 ой давомида 145 та қотиллик содир этилиб, улардан 18 таси ҳалигача очилмаган.

Жиноятлар кўпайиши асосан Бекобод, Оҳангарон, Олмалиқ шаҳарлари ҳамда Бўстонлиқ, Зангиота, Куйичирчиқ ва Ўртачирчиқ туманларида кузатилмоқда.

Вилоят ҳуқуқ-тартибот идоралари ходимларининг ўзлари томонидан жиноятлар содир этилиши ҳоллари учрамоқда. Бу масалани чуқур ўрганиш ва кескин чоралар кўриш талаб этилади.

Маълумки, Тошкент вилояти — мамлакатимизнинг чегара вилоятларидан бири. Бу ҳол бугунги кунда яна бир муаммони келтириб чиқармоқда. Сўнгги вақтларда ўзимизнинг худуддан, ўз бозорларимиздан озиқ-овқат маҳсулотлари, жумладан, гўшт, ёғ, нон, шакар, совун, болалар озуқаси каби зарур моллар кўп миқдорда четга олиб чиқиб кетилмоқда.

Бундай аҳволнинг асосий сабаби — қўшни мамлакатларда мана шу молларнинг нархи бизга нисбатан солиштирганда кескин кўтарилиб бораётганида. Баъзи молларнинг нархи биздагига нисбатан 2-3 баробар қиммат бўлгани учун, мўмай даромад кетидан қувган чаққон кимсалар, ўзимиздан чиққан олибсотарлар шундан фойдаланмоқда. Бу ҳаракатларнинг нимага олиб келишини тасаввур қилиш қийин эмас.

Нарх нима учун ошади?

Содда қилиб айтганда, бозорда мол етишмовчилиги мавжуд бўлса, одамларнинг эҳтиёжини қондиришга етмаса, нарх-наво муқаррар

равишда ошади. Мол кўпайса — нарх пасаяди, мол етишмаса — нарх ошади.

Шу муносабат билан бир саволга жавоб берайлик, деди Ислон Каримов. Хўш, бугунги вазиятдан фойдаланиб, ўзимиз учун зарур бўлган молларни четга олиб чиқаётган кимсалар ҳаром-хариш йўллар билан даромад топа-япти ҳам, дейлик. Лекин улар оқибатини ўйламайдими?

Халқимизнинг ризқи-рўзи, насибаси ҳисобидан бундай ҳаром даромад топиш эртага бозорларимизда нарх-наво ўзгаришига сабаб бўлмайдими?!

Нопок йўл билан топилган бойлик бир кун тешиб чиқмайдими?!

Мавжуд вазиятни инобатга олиб, мен ҳокимлар ва маъмурий идораларнинг вакиллари олдида шу масалани қатъий қўймоқчиман. Қонун бўйича бу молларни мамлакатимиздан четга олиб чиқиш маън этилган. Бу нохуш ҳаракатларнинг олдини олишда аввало сизлар шахсан жавоб берасизлар. Агар эл-юрт насибасини қўриқлашга қурбингиз етмаса, жамоатчиликини, халқни ёрдамга чақириш керак.

Бу гапдан бошқа чегара вилоятлари ва туманларининг раҳбарлари, маъмурий идораларнинг ходимлари ҳам тегишли хулоса чиқариб олсинлар. Билиб қўйинглар, талаб қаттиқ бўлади.

Ҳар қайси давлат, ҳар қайси раҳбар аввало ўз халқини ўйлаши, унинг ҳаётий эҳтиёжларини қондириши керак.

Самарқанд, Навоий вилоятларида раҳбарлик курсисида ўтирганлар томонидан адолат мезон-

ларининг бузилиши, раҳбар деган номга доғ тушириш каби содир этилган нохуш ҳолатлардан мамлакатимиз аҳли хабардор, албатта.

Бундай ҳолатларни ўз вақтида пайқаб, аниқлаб, пайи қирқилмаса, ёмон оқибатларга олиб келиши муқаррардир.

Хўш, қариндош-уруғчилик, гуруҳбозлик, мансаб лавозимини суиистеъмол қилиш каби иллатлар бошқа жойларда, жумладан, Тошкент вилоятида учрамайдими?

Шундай қусурлари учун бундан бир йил муқаддам вилоят ҳокимининг айрим уринбосарлари ва бир-иккита туман ҳокимлари ёш, ана шундай иллатлардан холи бўлган кадрларга алмаштирилганди. Қолган раҳбарлар бундан ўзига керакли хулоса чиқариб олиши лозим эди.

Афсуски, ҳамма ҳам бундан тўғри сабоқ чиқара олмади. Шу йилнинг май ойида вилоят ҳокимининг уринбосари — иқтисодиёт ва статистика бош бошқармаси бошлиғи Б.Ҳосилов, молия бошқармасининг бошлиғи С.Тошхўжаев ва бошқалар хизмат мансабларини суиистеъмол қилиб, жиноят содир этдилар.

Энди улар тегишли жойларда қилган номаъқулчиликлари учун қонун олдида жавоб бермоқдалар.

Босар-тусарини билмай қолган айрим ноқобил раҳбарлар ҳар қандай номаъқулчиликнинг ҳам чегараси ва жавобгарлиги борлиги муқаррар эканини унутмаслиги даркор.

Албатта, биз ҳокимларнинг қариндошлари раҳбарлик лавозимларида ишлаши мумкин эмас, деган фикрдан йироқмиз, деди Прези-

дент. Улар орасида ўзининг юқори мартабали қариндошини пеш қилмасдан, тинч ва ҳалол меҳнат қилаётган кишилар оз эмас. Лекин ҳоким бўлиб келгандан кейин, ўз жойида туппа-тузук ишлаб турган раҳбарни бўшатиб, ўрнига ўзининг қариндошини ёки огайнисини тикиштираётган кимсалар билан асло чиқиша олмаслигимизни яна бир марта кескин таъкидламоқчиман.

Афсуски, Тошкент вилоятининг айрим туман, шаҳарларида ҳам қариндош-уруғчиликка берилиш каби иллатлар мавжуд. Яқинда юқори ташкилотлар аралашувидан кейин Бекобод шаҳар ҳокими Ж.Насриддинов 3 нафар қариндошини раҳбарлик лавозимига тайинлашда йўл қўйган хатосини ўз қўли билан тузатишга мажбур бўлди.

Самарқанд, Навоий вилоятлари сессияларида айтиб ўтилган иллатлар оқибати, бугун келтириб ўтилган мисоллар ҳар бир раҳбар ходим учун сабоқ бўлиши керак.

Мана шу фурсатдан фойдаланиб, сизларнинг эътиборингизни яна бир ғалати одатимизга қаратмоқчиман, деди Ислом Каримов.

Кўпинча эшитиб қоламан: у ёқда тўй бўлибди, бу ёқда тўй бўлибди. Ҳа, нима бўлибди денг, фалон раҳбарнинг қизи анави каттаконнинг ўғлига тегибди, фалон вазирнинг ўғли анави амалдорнинг қизига уйланибди, анави ҳокимнинг ўғли манави прокурорнинг қизига кўнгили қўйибди ва ҳоказо.

Албатта, ҳар қайси ота-она ўз фарзандларининг бахтини, иқболини кўришни истайди. Ёшларнинг бир-бирига муҳаббат қўйиши, кўнгилидаги ёрини топиши, севишиб турмуш қури-

ши ҳам табиий ҳол, албатта. Бу — ҳаёт. Бу масалада ҳеч ким четдан туриб ҳукм ўтказолмайди, ишқ-муҳаббатни режалаштириб ҳам бўлмайди.

Лекин бир савол пайдо бўлмоқда. Бир қарашда тасодифий бўлиб туюлаётган бундай воқеалар, мисоллар сони кўпайиб, улар одатга айланиб кетмаяптими? Нима учун шу вазирнинг ўғли, айтайлик, оддий деҳқон қизига кўнгил боғлаб, унинг муҳаббати алангасида ёнмас экан?

Ёки нега ҳокимнинг қизи оддий бир оиладан чиққан, ақлли-хушли, одобли, ўқимишли полвон йигитга кўнгил қўймас экан?

Бундоқ ўйлаб кўрилса, бу ерда бир сиру синоат бордирки, балки биз ундан беҳабар қолгандирмиз?

Балки буни тушуниш учун анча-мунча бош қотириш лозимдир?

Бу ҳақда, аввало, биз — ота-оналар ўйлашимиз керак. Халқимиз — меҳрли-оқибатли халқ. Модомики шундай экан, меҳр билан биргаликда оқибатни ҳам унутмаслик керак.

Мамлакатимизнинг барча ҳудудларидан жуда кўплаб келаётган хатлар ва хабарлардан маълум бўлмоқдаки, халқимиз Самарқанд ва Навоий вилоятлари Кенгашлари сессиясида билдирилган кескин танқидий фикрларга батамом хайрихоҳлик билан қарамоқда. Салбий ҳолатларга ўз вақтида тегишли баҳо бериб, кадрларни тўғри танлаб олиш юзасидан белгиланган муайян тадбирларимизни қўллаб-қувватламоқда, деди давлатимиз раҳбари.

Давлат идоралари, қонун чиқарувчи ва иж-роия ҳокимияти устидан жамоатчилик назоратини ўрнатиш йўли билан мавжуд иллатларни тугатишга қаратилган мақсадимиз миллионлаб ватандошларимизнинг қалбига бориб етди, уларга қанот бағишлади, деб айтсак асло мубо-лаға бўлмас.

Жамоат назоратининг туб моҳияти шулким, барча жамоат ташкилотлари, маҳалла оқсоқол-лари, халқ депутатлари ва фаоллар, боринги, ёшу кекса, эркагу аёл — ҳамма ватандошлар бир ёқадан бош чиқариб, амалга оширилаёт-ган ислоҳотлар суръатини, уларнинг сифати-ни, ислоҳот бошида турган раҳбарларнинг ғай-ратини, лаёқатини холисона ўрганиб, холисо-на назорат қилиб, уларнинг ютуқларини эътироф этиб, камчиликларини рўй-рост очиб ташлашимиз керак.

Келажакда давлат органларининг айрим ва-колатларини босқичма-босқич, аста-секинлик билан нодавлат ташкилотларга, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларига бериб бориш лозимлигини ҳаётнинг ўзи яққол кўрсатмоқда.

Шу мақсадлардан келиб чиққан ҳолда, Олий Мажлиснинг яқинда бўладиган сессиясига “Но-ҳукумат ташкилотлари тўғрисида”ги ва янги таҳрирдаги “Фуқароларни ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги қонунлар лойиҳаси муҳокамага киритилди.

Бугун ҳаётнинг ўзи жамоатчилик ташкилот-ларининг нафақат назорат қилиш вазифасини кучайтириш, балки уларнинг ваколат ва ҳуқуқларини янада кенгайтиришни талаб қил-

моқда. Мана шу йўл билан биз демократик қарашлар ва тафаккуримизни шакллантиришга эришамиз. Буни барчамиз яхши англаб олоғимиз даркор.

Бу ишларни амалга оширишда жамоатчилик билан бир қаторда оммавий ахборот воситаларининг ҳам алоҳида ўрни бор. Ҳаётимизда содир бўлаётган салбий ҳолатларни очиб ташлашда, уларга қарши курашишда журналистларимизнинг қатъий ва муросасиз бўлишлари талаб этилади. Одамларимизнинг ҳуқуқий билимларини оширишда, қабул қилинаётган қонунларни, ҳукумат қарорлари моҳиятини кенг оммага тарғиб қилишда улар янада фаол бўлишлари лозим, дея таъкидлади Президент.

Яна бир муҳим масала — аёлларимизнинг сиёсий ва ижтимоий мавқеини янада юксалтириш, уларнинг обрў-эътиборини, иззат-иқромини жой-жойига қўйишдир.

Ҳадисларда “Аёлларни фақат улуғ одамлар ҳурмат қилади. Уларни фақат пасткаш одам хўрлайди” деб бежизга айтилмаган. Аёлларни иззат-иқром қилиш, улуғлаш, ардоқлаш, оғирини енгил қилиш — ота-боболаримиздан қолган муқаддас удумдир.

Биз бугун шу қутлуғ удумни давом эттириб, меҳру муҳаббат ва нафосат тимсоли бўлмиш оналаримизнинг, жуфту ҳалолларимизнинг, опа-сингилларимизнинг, бир-биридан гўзал оқила қизларимизнинг жамият ва оиладаги ўринларини, мавқеларини янада юксалтиришни ният қилиб, келгуси йилни “Аёллар йили” деб эълон қилдик, деди Йўлбошчимиз.

Аллоҳ уларни шундай яратмишким, аёллар ўз ақлу идроки, меҳрибонлиги, шафқату оқибати, сабру қаноати билан ҳаммамизга ибрат бўлиб, оиладаги, жамиятдаги, борингки, бутун дунёдаги мувозанатни сақлаб турадилар.

Модомики шундай экан, аёлни улуғламоқ — оилани, Ватанни, ҳаётни улуғламоқ демакдир. Бу ҳақиқат ҳар биримизнинг дилимизга жо бўлиши, барча хайрли ишларимизнинг мезонига айланиши даркор.

Тошкент вилоятининг мамлакатимизда тулган ўрни салмоқдир. Бу ҳол вилоят аҳлининг, вилоят раҳбариятининг, хусусан, бугун сайлаб ва тасдиқлаб олинадиган янги ҳокимнинг зиммасига алоҳида масъулият юклаши табиийдир.

Тошкент вилояти аҳли олдида турган ижтимоий-иқтисодий соҳаларда бажарилиши лозим бўлган катта вазифалар ҳали жуда кўп. Вилоят аҳли бағри кенг, қалби қайноқ, ғурурли ва адолатли халқдир, деди Президент пировардида. Унинг меҳнатсеварлиги, шижоати ва ғайратини биз жуда яхши биламиз. Катта бунёдкорлик ишларини амалга оширишига ишонамиз.

Бугун биз ютуқлар ҳақида эмас, мавжуд нуқсонлар ва муаммолар тўғрисида кўпроқ гапирдик. Айтилган танқидий фикр-мулоҳазалардан тўғри хулоса чиқариб, аҳиллик билан, бир ёқадан бош чиқариб, сидқидилдан меҳнат қилиб, ишни замон талаблари даражасида ташкил этилса, вилоятнинг илгариги юксак шуҳрати қайта тикланишига ва бу вилоятнинг бошқа ҳудудлар учун ибрат бўлишига ишончим комил.

МУНДАРИЖА

Жамиятимиз мафкураси халқни — халқ, миллатни — миллат қилишга хизмат этсин ...	3
Тарихий хотирасиз келажак йўқ	31
Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони	66
Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони	67
Адолат, Ватан ва халқ манфаати ҳар нарсадан улуғ	70
Юксак маънавият — жамият тараққиётининг асоси	89
Адолат ҳар ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз булсин	107
Қонун ва адолат устуворлигининг ҳаётбахш манбаи	123
Халқ ишончи — олий масъулият	137

Ислам Абдуганиевич Каримов

**НА ПУТИ К СПРАВЕДЛИВОМУ
ОБЩЕСТВУ**

На узбекском языке

Издательство “Ўзбекистон”
700129, Ташкент, Навои, 30.

Нашр учун масъул Т. НАЗАРОВ, К. БҮРОНОВ

Бадий муҳаррир Т. ҚАНОАТОВ

Техник муҳаррир У. КИМ

Мусахҳиҳ М. РАҲИМБЕКОВА

Компьютерда тайёрловчи Е. ГИЛЬМУТДИНОВА

Теришга берилди 27.11.98. Босишга рухсат этилди 16.12.98.

Қоғоз формати 70×90^{1/32}. Офсет босма усулида босилди.

Шартли босма т. 5,85. Нашр т. 5,2. Тиражи 50000.

Бужуртма № К-907. Баҳоси шартнома асосида.

“Ўзбекистон” нашриёти, 700129, Тошкент, Навоий, 30.

Нашр № 155-98.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг
ижарадаги Тошкент матбаа комбинатида босилди.

700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.